

ԺԱԳ Ս. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ՄԵՍՐՈՊԱՇՈՒՆԶ

891.99

3-17

ԳԱԶԻՐԷ
1946

Дело, № 100, 1000

СЛУЖБА ЗАДАНИЯ

891.981

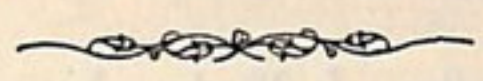
✓

891.99

3.-17

423

ԺԱԳ Ս. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՄԵՍՐՈՊԱՇՈՒՆՉ

ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐ

13956

A 4
66838

1946

ՅՊԱՐԱՆ ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ
Գ. Ա. Հ. Բ. Է.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԻԿԱՆ ԴԵՄՈԿՐԱՏԻԿԱՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼ ԿՈՄԻՏԵ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԻԿԱՆ ԴԵՄՈԿՐԱՏԻԿԱՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼ ԿՈՄԻՏԵ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԻԿԱՆ ԴԵՄՈԿՐԱՏԻԿԱՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼ ԿՈՄԻՏԵ

ՆԻԿՈՒ ՍՂԲԱԼԵԱՆԻՆ՝

Գիրք մը այս սերն հայրենական,
Գիրկ մը սերով որդիական:

25896

1946

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԻԿԱՆ ԴԵՄՈԿՐԱՏԻԿԱՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼ ԿՈՄԻՏԵ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԻԿԱՆ ԴԵՄՈԿՐԱՏԻԿԱՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼ ԿՈՄԻՏԵ

ՆԱԽԱԲԱՆ

Հոս, ապրուած պատմութիւնն է տանջահար ու քախծո՛ս՝
Տղու մը որք որ ծնած է ափի վրայ ժանտ ու խորք,
Իր հայրերուն օրրանէն ու օրիմէն շա՛տ հեռու,
Հեռո՛ւ ալէն իր արեան...:

Հոս, պատմութիւն՝ հա՛յ տղու,
Որ՝ հակառա՛կ տարերկրի ոսկիներուն եւ լոյսին՝
Կը սիրէ հայ իր Լեզուն, հայ Պատմութիւնն, հայ Հոգին.
Որ իր երկրի տեսիլին դէմ լոյս, մանկան պէս տանկ՝
Սերք յոյս ու ձեռք կ'երկարէ եւ կ'երազէ ապարանք,
Մերք անոր մութ գաղտնիքէն՝ ան, անհաւատ զերդ մարտիկ,
Կասկածելո՛ւ, վախճալո՛ւ՝ կը հեռանայ դասալիք...

Բայց մի՛շտ, ան՝ տար ծովերու յուսակորոյս նաւաստի
Մակոյկն որուն մերթիկն մեջ կռուելո՛ւ կ'առկայծի,
Գիտէ՛ թէ ափն հայրենի կայն է միակ ապահով՝
Ուր խարսխեն ալ պիտի կարօտն ու տենչն իր խռով,
Թէ իր կեանքին եւ հոգւոյն միակ ուղին փրկութեան
Ա՛յն է որ զինք կը տանի, կը հասցընէ հո՛ն միայն...

Եղե՛րզն է այս՝ Սփիւռքի եղերաբա՛խտ գաւազին
Որ երգերէն՝ ծագէ ծագ՝ կ'օրոտայ ցաւն իր խորին.
Ռազմե՛րզն իր՝ այս, զոր կ'երգէ՝ երբ կը կռուի ի խնդիր
Անօրեայ ափ մը հացի, կուրծք մը տունչի կենսալիր.
Եւ այս՝ սիրե՛րզն իր, որով ան կը խնկէ քրտօրէն
Հայրենի յոյս ու երազ՝ սրտին անեղջ բուրվառէն...

Հոս, ապրուած ողբավեպն է որք բայց քաջ Հայ Հոգւոյն
Որ մահաւունչ հողմերուն, մերթկներուն հակառակ՝
Մի՛շտ անցկուն կը նաւէ ծովուն վրայ դարերուն,
Վստա՛ն թէ՛ այդ մը հըրաւք՝ ա՛լ կը հասնի նաւակայք...

Ս Է Ր Ե Ր

Ա. Ռ. Ա. Ջ. Ի. Ն. Բ. Ա. Ռ. Ս.

Ո՛վ Հայաստան, օրօրոցս իր տրուփէն առաջին՝
Չունեցա՛ւ բախտն եթէ քաղցր՝ հորիզոնիդ բացուելու,
Եւ չկրցա՛ն ալ եթէ իմ շրթունքներս նորածին՝
Անունդ հնչել՝ որպէս շունչ. ըլլալ անոր զինարքու.

Ամէն գիրէ ու գիծէ առաջ ձեռքերս իմ տղու
Չհիւսեցի՛ն թէ, աւա՛ղ, քու ութ տառերդ սրբին,
Թէ՛ տարիներ՝ մնացի՛ր տենչիս անյայտ ու հեռու
Եւ դուն չեղա՛ր ամենէն առջինեկ սէրն իմ կեանքին.

Գոնէ՛ այսօր, հասկաթուռ երբ մանչ մ'եմ ալ ես հիմա,
Կ'ուզեմ՝ արդա՛ր հատուցմամբ՝ այս առաջին էջին վրայ
Իմ առաջին բառս ըլլայ քու հայկաշունչ հին անունդ...

Եւ շեմին իսկ այս գրքիս, ուր՝ սերմնացան կարօտի՝
Ես քեզ շուշան առ շուշան ու սէր առ սէր սփռեցի,
Նախ, հայ հոգւոյս շեփորին մէջէն՝ ռազմերգ իրրեւ թունդ՝

Ասպետօրէն կը գոչեմ անմահ անունդ՝ Հայաստան...
...

Ա Ի Ա Ղ Ո Ի Մ

Իմ Հայրենի՛ք, եթէ զիս ձեռք մը բախտի բարեգութ
Ըլլար հունտի պէս նետած քու շնորհարեր ավերուն,
Եթէ զրիչս արմատէր հողիդ վըրայ եւ հոգւոյդ
Ու հասկանար՝ զերդ ցորեան՝ քու արեւովըդ բեղուն,

Յայնժա՛մ անշուշտ կրնայիր ներշնչարանս ըլլալ դուն՝
Խարտեաշ այգէն աչքերուս մինչև շունչիս ցայգը ծեր,
Ու ես դիւրա՛ւ կրնայի՝ զերդ պարտիզպան մ'իմաստուն՝
Ծաղկեցընել աւիշովդ բիւր մատեանի պարտէզներ...

Բայց իբրեւ ծիլ մը գարուն՝ ձմեռիս մէջ տարափնեայ,
Եւ ջահ՝ մութին արսորիս, ունիմ կարօտըդ բերրի.
Կարօ՛տ միայն՝ սակայն բա՛ւ որ ըլլաս ողջ ու ներկայ
Այս գրքին մէջ զոր՝ քեզմէ հեռու՝ քեզմո՛ւ շէնցուցի...

Չտուածիդ փոխարէն՝ զոր կրնայի՛ր տալ ինծի,
Ահա սիրո՛ւ քեզ կուտամ հատորն անվերջ գորովիս.
Մա՛ս մը չնչին՝ չգրած շատ գիրքերէս կարելի,
Բայց մա՛սն հարուստ՝ ուր դրի հայրենագեղ հայ հոգիս,

Թէեւ գրչիս բախտն երբե՛ք չեղաւ բարի, Հայրենի՛ք...

Ո՛վ ՀԱՅ, ԽՍՍԷ ՀԱՅԵՐԷ՛Ն...

Ո՛վ Հայ, խօսէ հայերէ՛ն շէկ զարթօնքէդ մինչեւ քուն.
Բազմութեան մէջ թէ մինակ, տան թէ համբուն շուկայի,
Օտարին հետ ու եղբօրդ, իբրեւ յաղթերգ պանծալի՝
Հպարտութեա՛մբ, բարձրաձա՛յն լոկ հայերէ՛ն խօսէ դուն:

Կանաչ բակէն դպրոցի մինչեւ մահիճն յետնագոյն՝
Խօսքդ ըլլայ մի՛շտ հայերէն, զի մէն մի բառն հայնի՛
Օղակ մ'է նոր ու հզօր որով տակաւ կ'երկարի
Հայ լեզուին հին բայց անմաշ շղթան ոսկի եւ անհուն...

Բերանացի, գրաւոր, ու մտովին, հոգեւին՝
Միշտ հայերէ՛ն խօսէ դուն ի սէ՛ր մեր մեծ Անցեալին,
Որ իր հողին տակ ննջող մեր ողջ նախնիքը ցնծան:

Թէ հա՛րկ ըլլայ Աստուծոյ հետ ալ խօսիլ անպայման,
Հպարտօրէ՛ն, ոսկրերովդ ու շրթներովդ հողածոյ
Խօսէ դարձեա՛լ հայերէն՝ այդ սուրբ լեզուն Աստուծոյ...

ՀԱՇՐ, ՀԱՅԵՐԷՆ ՍՈՐՎԵՑՈՒՐ...

Հա՛յր, հայերէ՛ն սորվեցուր սա մանուկին հայկազուն՝
Արհեստիդ հետ առօրեայ եւ զիշերուան աղօթքին,
Հայրերդ ինչպէս զայն քեզի՝ սորվեցուցին օր մը հին,
Որ օր մը նոր՝ քու կարգիդ՝ զայն կտակես քու տղուն:

Հա՛յր, հայերէ՛ն սերմանէ վաղորդայնիդ քու սիրոյն՝
Իբր յուռթի հերկ, բարի գործ եւ քիչ մ'իբրեւ պարտք սրբին,
Որ տար հովին դէմ գիտնա՛յ տոկալ, աճիլ քու որդին,
Իր կեանքն ապրի հայօրէ՛ն ու երջանի՛կ ու բեղո՛ւն...

Զի Հայ Լեզուն միակ լաստն է Հայութեան տարագիր,
Ուր կարենա՛յ կառչիլ Հայն՝ իր յաւերժին ի խնդիր,
Եւ հայրենիքն ոգեղէն՝ հայրենիքին քով հողէ...

Տղուդ բերրի մտքին մէջ, հա՛յր, անհաշիւ դուն ցանէ՛
Հայ բառերու լոյս հունտեր՝ Ապագայի իբրեւ ծառ,
Որուն շուքին կարենա՛ս փակել աչքերդ հեշտաբար...

ԱՆԴՐԱԴԱՐՁՈՒՄ

Տարիներ ետք, ա՛լ մոռցած կարծես անցեալըդ սուգի,
Ամենուրեք կը տանի՛ս հետըդ՝ իբր ինչք մ'անձնական՝
Այն խորթ լեզուն որուն տէրն ուզեց, գիշեր մը մահուան,
Մատենաներէն, ծայներէն ջնջել լեզուդ արքենի...

Ո՛չ, չե՛ս կրնար դուն մոռնալ տունիդ շիջումն ահալի,
Մահը քողդ ու արտիդ, եւ մօրդ արիւնն ողբածայն՝
Զորս աչքերո՛վըդ տեսար, ո՛վ մեծ կղբայրն իմ արեան.
— Ուրեմն ինչո՞ւ շրթներուդ՝ այդ լեզո՛ւն թոյն ու լեղի...

Ու չե՞ս տեսներ հոգիովդ որ այդ լեզուն թշնամի՝
Երկրի բոլոր գէնքերուն հզօրագոյն գէնքն է խոր,
Որ նկնգօրէն, քիչ առ քիչ, քեզ կ'ըստականէ՝ ամէն օր:

Քեզ չքաւե՞ց այդչափ մահ սիրելիի ու հողի.
Եւ արդ կ'ուզե՛ս ալ՝ ի սպառ ան սպաննէ՛ Ապագան
Որ քովըդ, տե՛ս, կը մեծնա՛յ սա զաւակիդ մէջ շուշան...

ԳՐԷ ՀԱՅԵՐԷՆ...

Մեսրոպասէր գրիչով մը ոսկեշէն կամ փայտէ
Պիտի գրես հայերէ՛ն՝ հայկարիւն հա՛յ ես եթէ.
Ըլլա՛յ արուեստ թէ արհեստ ժամանց թէ լուրջ գործ մը ան՝
Պէտք է գրե՛ս ուղղափառ ու գեղատառ անպայման:

Դուն՝ նորահաս թոռ մը դեռ, մտածումներըդ ամէն
Ու երազներդ ու յոյզերդ գրէ միա՛յն հայերէն՝
Հեզո՛ւն դիցնդ պապերուդ որ լս՛կ անով գրեցին
Եւ ապրեցան, ու կ'ապրի՛ն հայ գրչիդ տակ տակաւին...

Ու մի՛շտ գրէ հայերէն, որ հայերէն գրելու
Երջանկութեամբ թրթռան գրիչդ ու սիրտըդ հայու,
Եւ անոնց մէջ Մեսրոպի արիւնն ու շունչը շրջին
Եւ կուրծքիդ տակ քիչ մ'ըզգաս Վարուժանի մը հոգին:

Ու ամէն տեղ գրէ՛ զայն՝ մեսրոպատարր մեր լեզուն՝
Թուղթին վըրայ թէ հողին, եւ ծառերուն, քարերուն,
Որ աշխարհի կործանման օրն երբ մրրիկ մ'ամեհի
Քանդէ՛, փշրէ՛ ամէն ինչ՝ երկիրն համայն ծածկուի՛

Ու ողողուի՛ գիրքերով ու գիրերով հայերէն...

ԳԻՆԵՁՕՆ՝ ՀԱՅ ԼԵՁՈՒԻՆ

Ո՛վ Հայ Լեզու, ոսկի դա՛շտ արարատեան ցորեանի,
Որուն սերմերն իմ պապերս՝ իրենց քիրտով ու ձիրքով՝
Դարեր առաջ ցանեցին իմաստնօրէն, տիւ ու ցայգ,
Որ հայ հողէն ներս թէ դուրս, օտարին քով թէ մինակ,
Իրենց թոռներն ապագայ չըլլա՛ն նօթի ու խւով...
Ո՛վ Հայ Լեզու, անմեռ դա՛շտ արարատեան քաղցր հացի...

Ո՛վ Հայ Լեզու, յուռթի հա՛նք վարդանափայլ փառքերու՝
Լի պապերուս սրբենի նշխարներով ու սրտով,
Զրահներովն անոնց կուռ ու Պատմութեամբ զինավառ.
Ժառանգ՝ որով, մանաւա՛նդ խաժամուժին մէջ օտար,
Ես կ'ըզգամ անծա իմ հարուստ եւ իմաստուն եւ զինով...
Ո՛վ Հայ Լեզու, անունը հա՛նք աղամանդեայ բառերու...

Ո՛վ Հայ Լեզու, հայ մտքի մեսրոպագո՛յն դրօշակ,
Զոր գիտութեամբն ու սէրովն իրենց հայրերս հիւսեցին,
Որ դարերու երկնքին, հայ սրտերուն վրայ բոլոր՝
Երկնածաւալ ծածանի՛ս, եւ սերունդներն իրենց նոր՝
Մուժին, կռուին թէ հովին մէջէն տանիս գալիքին...
Ո՛վ Հայ Լեզու, հայ մտքի արմենափա՛ռ դրօշակ...

Ո՛վ Հայ Լեզու, հայ հոգւոյն անխոց, անժանգ, անյաղթ զէնք՝
Զոր դարբնեցին քաջ նախնիքս իրենց անքանդ հաւատքին
Ու ոգին պողպատովն, որ հետագայ զաւակներն
Օտարին դէմ ու նաե՛ւ իրենք իրենց դէմ երբեմն՝
Ի սէր իրենց արեւուն՝ անով մինչեւ մահ կռուին...
Ո՛վ Հայ Լեզու, հայ հոգւոյն անխոց, անյաղթ զինարան...

Ո՞վ Հայ Լեզու, դարաւոր հայակարկաչ ո՞վ աղբիւր,
Քիսած բեղուն հայրերուս ժայռանման հոգիէն՝
Լի խոխոջովն ու տրոփովն իրենց արեան կենարար,
Որ սերունդներն ապագայ, անապատին մէջ օտար,
Իրենց քաղցին՝ նե՛րսն իրենց՝ հայ ուխտիս մը գտնեն...
Ո՞վ Հայ Լեզու, անսպառ հայակարկաչ ո՞վ աղբիւր...

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊՈԷՏՆԵՐՈՒՆ

Ա.

Օ՛ր պոէտներ Հայաստանի, Ջարեան, Շիրա՛զ, Տարօնցի,
Եւ ապագայ գրչահարներ՝ որ կը նիրհէք դեռ մութիւն,
Այս ծովերուն ետեւէն լայն ու լեռներուն ահագին՝
Այգողջոյնով մ'ամպարազիծ կը բանամ սիրտս իմ ձեզի՛:

Ո՛վ բախտաւոր հոգեղբայրներ՝ որ կ'ապրիք կեանքն հայրենի,
Ձեր հայաբոյր գիրքերուն մէջ եւ տաղերուն գողթնային՝
Դրէ՛ք երկրիս վարդերն ու ջուրն, արեւն ու հողն ու հոգին,
Որ սնանեմ գէթ անոնցմով կարօտս անհա՛ց դրանկի...

Ձեր բառերուն մէջ ծորեցէ՛ք դաշնակութիւնն յանկուցիչ
Իր ջուրերուն եւ հովերուն, որ ես՝ անոնց ունկնդիր՝
Ձեր յուզումով քնարանամ ձեզ պէս թրթիռ առ թրթիռ...

Իր բնութիւնն հէքիաթազգեստ բացէք ամայ աչքիս դէմ,
Որ՝ հակառակ անհուններուն՝ ես զիս անոր դէմ կարծեմ
Ու ձեզի հետ ե՛ս ալ ըլլամ Հայաստանի բնակիչ...

Թէեւ չունիմ կա'յծ մը նոյնիսկ ձեր տաղանդին կրակէն
եւ ձեր գրչին թանկ շամբէն չէ՝ տաշուած գրիչս նորատի,
Չունիմ պանդուխտ ոտքերուս տակ հայրենիքիս հողը շէն
եւ աչքիս դէմ՝ արարատեան հորիզոններն արփենի.

Բայց մայուերուս մէջ կը կրեմ ձեզ պէս արիւնն հայկեղէն,
Վտարանդի լանջս է պտղած յոյր հունտերով կարօտի՝
Որ հայկական դաշտերուն մէջ պայթիլ, ծաղկիլ ա'լ կ'ուզեն,
Եւ սիրտըս, տա՛ք՝ հայու թիւնով, ձեր սրտին պէս կը փրփրի...

Բայց հոգիովս հայատըրրօփ՝ ձեր հոգիին համաչափ,
Հայրենիքս ե'ս ալ կը սիրեմ ու կը պաշտեմ ու կ'ըղծամ՝
Իր մշակին, իր քանուորին, իր մարտիկին ու ձեզ չափ...

Եւ տաղերուս մէջ կը գրեմ թոթովուններս հայերգակ,
Ե'ս՝ հողմավար եղբա՛յրը ձեր, պանդխտահար հայ զաւակ,
Յոյսովն որ՝ այգ մը լուսաբաստ՝ ձեր դափնեղբայրն ես քլլամ,

Հայաստանի օ՛ պոէտներ անցեալ, ներկայ, ապագայ...

ՈՎ ԱՅԲՈՒԲԵՆՔ...

Ո՛վ Այբուբենք հայրենի, արուեստի գո՛րծ սրբազան,
Զոր երկրաւոր խոկումի ու երկնառաք ներշնչման
Ցայգ մը լուսեղ, խաւարի դարու մը մէջ, Հայ մը մեծ՝
Մագաղաթի մը վըրան՝ սուրբ հանճարովս իր երկնեց...

Հուսաթաթաւ իր գրչով ու ծիրքով ձեզ բեւեռեց
Հայ Պատմութեան սեւ երկնին, ո՛վ հայ գիրեր երսուն վեց...
Յայնժամ աստղերն եղաք դուք հայ դարերու մութ ճամբուն,
Որ տուին լոյս, գոյն ու գեղ՝ հայ մտածման ու հոգւոյն...

Եղաք տարերքն ու տառերն Հայ Արուեստին ու Հեզուին,
Հո՛կ որոնցմով կրցան հայ հունչն ու հանճարն ու հոգին՝
Հայելիի մէջ իբրեւ՝ գտնել պատկերն որ ըլլար
Նման դէմքի՛ն հայութեան եւ հայ ծեռքի՛ն ալ յարմար:

Եւ լո՛կ ձեզմով, հա՛յ նիշեր, Սուրբ Մեսրոպէն մինչ հիմա
Ու մինչ դպիրն ապագայ, կրցա՛ւ, պիտի դեռ կրնա՛յ
Խորքն հայ խոհին եւ յոյզին հագուիլ՝ իբրեւ ծիրանի՝
Զեւն ամենէն ճիշդ ու պերճ ու ամենէն սիրելի...

ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐ ՈՒՍ

Շնորհակա՛լ եմ ձեզի, Ուսուցիչներն իմ բոլոր՝
Դասարանէս մանկագոյն մինչ բարձրագոյն լսարան,
Ուսուցիչներ հայրենի, որ՝ իբր հովիւ մտաւոր՝
Սորվեցուցիք ինձ սրինգն այբուբենքին հայկազնեան:

Եւ տոհմային դպրոցի դարբնոցին մէջ լուսաւոր,
Դո՛ւք, դարբիններ հանճարեղ, դեռ կոյս մտքիս սալին վրան՝
Մեսրոպաւոյի գրիչի կուռ մուրճերով, ամէն օր,
Դրոշմեցի՛ք, կռեցի՛ք էջեր, տառեր հայկական...

Եւ բրուտներ իմաստուն՝ դուք կերտեցի՛ք, կերպեցի՛ք
Իմ ուղեղիս դեռ կակուղ կաւէն սափոր գեղեցիկ,
Զոր լեցուցիք հայ լեզուին ալ գինիով հնազեաց...

Զեր մտքին հոխ սկիհէն, դո՛ւք՝ արուեստի վարդապետ՝
Սուրբ հայրերուս հոգիով ու ցորեանով թրծուած
Հայ Դպրութեան հացն անմահ ինձ բաշխեցիք շերտ առ շերտ,

Եւ զիս ըրիք ա՛յն որ եմ ալ ես այսօր՝ Հա՛յ Տղայ...

ՀԱՅ ԴՐՕՇԻՆ

Ողջո՛յն քեզի, ո՛վ Դրօշ յաւերժօրէն հայկական...
Ի՛նչ կտաւէ ալ ըլլաս, ունենաս ի՛նչ փայլ ու գոյն՝
Ողջո՛յն քեզի, ո՛վ ցեղիս դուն մարմնացեալ Պատմութիւն՝
Զոր կերտեցին Գործերովն իրենց հայրերս դիցական:

Ինչպէս եղա՛ր դուն անոնց միշտ քաջ հովիւն ու ճամբան,
Տարի՛ր զանոնք փառքէ փառք ու սարէ սար բարձրագոյն,
Նոյնպէ՛ս՝ փարոս մը իբրեւ մեր մութ աչքին եւ հոգւոյն՝
Ջահէ՛ մեր դէմ ու յայտնէ՛ մեր անձանօթ Ապագան...

Ո՛ւելէ քուրջ կամ շղարշ, զոր յաղթ քաղուկ մը հայկեան՝
Հողի վրայ ո՛ւելէ ու ո՛ւելէ աստղի տակ
Կը կարկառէ երկնքին՝ դո՛ւն ես, Դրօ՛շ Հայկական...

Կը համբուրե՛մ քեզ՝ իբրեւ Հայկի նշխարը անհուն,
Հայու անմահ դուն հոգի՛ որ դարէ դար, ծագէ ծագ,
Կը ծածանի՛ս մշտավառ արշալոյսի մը հանգոյն...

Հ Ա Յ Կ Ի Ն Ը

Հա՛յ Կին — Հայ Յե՛ղն ինքնին դուն՝ անցեալ, ներկայ, ապագայ...
Արշալոյսիդ իսկ օրէն տեսա՛ր աքսորը կարմիր՝
Ուր արիւնէդ բողբոջած վարդե՛ր թողիր, թաղեցիր.
Տեսա՛ր յոյսիդ եւ տունիդ լամբին մթնումն ակամայ,

Վաղ հունձքն արտիդ եւ զաւկիդ ցորեաններուն զարնամեայ.
Ունեցար մա՛ղծ՝ ջուրի տեղ, հացի տեղ՝ ոսկր ու մոխիր.
Եղա՛ր վիշտի եւ խաչի եւ դաճաղի բեռնակիր.
Ինկա՛ր, ելար, քալեցի՛ր մահուան դերբուկ ճամբուն վրայ...

Բայց հակառակ ծինաւոր գիսակներուդ ձմրաբեկ,
Արիւնաներկ յուշերուդ, սպիներուդ ատրաշէկ,
Հա՛յ Կին — պատկե՛ր նոյն ատեն սրբուհիի եւ բամբշի —

Դուն, ուսերուդ խաչաբերծ՝ իբրեւ անմաշ ծիրանի,
Եւ փշահար ճակատիդ՝ թագի մը պէս յաղթական,
Միշտ կը կրես դարաւոր հաւարտութիւնն հայկական...

Արմենական մա՛յր ոստան, զոր խաւարչուտ կոշտ հողէն
Ճարտարապետ իմ հայրերս քանդակեցին գիտնօրէն,
Կոթողեցին երդ առ երդ ու բերդ առ բերդ յաղթական
Եւ զայն ըրին սուրբերու, հերոսներու օթեւան:

Հայաստանի՛ շնչերակ, որ դարերուն մէջ անծայր
Եւ ո՛չ մէկ օր կամ ըռպէ տրոփելէ դադրեցար՝
Թէեւ անցան վըրայէդ հազար մրրիկ, հազար հուր,
Հազար օտար յաղթական կամքի եղա՛ր առաթուր...

Եւ սի՛րտ անծիր՝ որուն մէջ կը բաբախեն մինչ այսօր
Աստուածազարմ հայրերուս կեանքն ու արիւնը բոսոր.
Եւ ուղե՛ղ հին՝ բայց միշտ ողջ, ուր՝ բոցի պէս մշտավառ՝
Կը նորոգուի դարէ դար անոնց հանճարն անսպառ...

Արեւոստան դարաւոր, որմէ՛ իբրեւ մոլորակ՝
Կ'առնեն իմաստ, յոյս ու կեանք նայիրեան գիւղ ու քաղաք.
Զգողութեան վա՛ռ կեդրոն, ուր կը ձգտին ըղծալի՝
Բազմահազար կարօտներն ո՛րք հայութեան Սփիւռքի:

Լոյսի, ծաղկի եւ փառքի մէջտեղ նստած մշտական,
Ոստաններու թագաւոր՝ հէքեաթամեա՛յ երևան.
Անմե՛ռ անցեալ, բո՛րք ներկայ եւ իտէա՛լ Ապագայ,
Մէն մի քարիդ ու վարդիդ՝ մեր կեանքն ու սէրը ընծա՛յ...

ՀԱՅ ՕՐԱԹԵՐԹԸ

Հուսրնծայուած ամէն մէկ հայ օրաթերթ
Մանո՛ւկ մ'է նոր որ կը ծնի հայ կեանքին՝
Հայ գիրերու օրօրոցէն հնակերտ
Եւ զգեցած հայ բարբառի ծիրանին...

Ան կը բաշխէ՝ աշխարհի շորս մութերուն,
Գաղթամուլար մէն մի հայ տան շուք կամ վառ
Եւ հայ հողի յոյս ու իղծով լի հոգւոյն՝
Արեւ ու երգ, սփռի ու հաց կենարար:

Ամէն անգամ որ կը կարգամ զայն՝ կարծես
Կ'ըմպեմ գինի մը ջինջ եւ սուրբ եւ միշտ նոր,
Ձոր իրենց յոյր մտքէն քամեր են հայրերս,
Եւ կ'արբենա՛մ իմ հայութեամբ փառաւոր:

Եւ իր մէջէն՝ կը հաւատամ ես հիմա
Հաղորդը իլս իմ հայրերուս պերճ հոգւոյն,
Կ'զգամ կապուիլս եղբայրներուս հետագայ՝
Որ ինծի պէս պիտի հայ թերթ ընթեռնուն...

Հուսրնծայուած ամէն մէկ հայ էջի հետ
Կը ծնին հայ նոր սիրտ ու միտք մ'աւելի՝
Հայ հանճարի օրօրոցէն արփաւէտ
Եւ լի՝ փառքովն ու արիւնով Մեսրոպի...

Ո՛վ Հայ Զինուոր, հայրենի երկի՛նք ու հո՛ղ դուն ինքնին,
Դո՛ւն՝ ազգային քաջութիւն, հպարտութիւն ու կորով,
Սպառազէն՝ վրէժով, կամքով, սէրով ու հեռով,
Գնա՛ դէպի ռազմադաշտ, ընդառաջէ՛ թշնամին՝
Պաշտպանելու քու սուրբ Հողն ու Գաղափարն հայրենի
Եւ ի հարկին ծօնելու կեանքդ իբրեւ փունջ մը շուշան,
Որուն վրայ կոթողուի պիտի վաղն հայ Ապագան:
Ո՛վ Հայ Զինուոր, աննահանջ դո՛ւն ժառանգորդ Վարդանի,
Հայրենիքիդ դարաւոր օրհնէնքն ըլլա՛յ միշտ վերադ,
Ու քեզի հետ՝ հայ Աստուածն Աւարայրի, Մեսրոպի.
— Լսէ՛, լսէ՛ ռազմակոչն ու խոյացի՛ր դէպի մարտ...

Սակայն գիտցի՛ր, Հա՛յ Զինուոր, հայրենիքի՛ դուն հասակ
Եւ կուրծք եւ կամք, դո՛ւն՝ մարմնացա՛ծ գաղափար.
Ո՛վ Հայ Զինուոր, վերջնազոյն վայրկեաններուդ ոգեւար՝
Գիտցի՛ր, իբրեւ հուսկ սփոփ ու հերոսի հրճուանք,
Որ այն հողէն՝ ուր պիտի փամփշտահար տապալի՛
Հասակդ — բեկոր մը փրթած՝ Արարատի ժայռերէն,
Այն խորթ հողէն՝ բեղմնաւոր քու արիւնովդ հայկեղէն,
Անմահ բուռ մը Հայաստան պիտի ծաղկի ու կանգնի.
Եւ ափ մ'աճիւնդ՝ հայրենի դառնայ անկիւն մը կանաչ,
Մինչ Պատմութեան վրայ Հայոց աւելնայ է՛ջ մ'ալ փառքի:
— Գիտցի՛ր, մարտի՛կ: Եւ հիմա՛, դէպի կռի՛ւ, օ՛ն, յառա՛ջ...

Ո՛վ Հայ Դպրոց, դուն ամրոց մ'ես՝ անվկա՛նդ՝ դարէ՛ դար,
Ուրկէ՛ ամբողջ սերունդներ մի՛շտ կռուեցան, կը կռուին
Օտարին դէմ եւ դաւին, ժամանակին եւ մութին,
Գրիչն ըրած զէնք անխոց, լեզուն՝ շեփոր, գիրքն՝ ասպար:

Տաճար մ'ես դուն՝ ուր անմա՛հ կը բնակին քովէ քով
Խորենացին դարաշունչ եւ Գուսանները Գողթան,
Սիամանթօն եւ Զօհրապն, որոնք լամբն հայ Դպրութեան
Կը պահեն մի՛շտ արծարծուն իրենց մտքին կրակով...

Հայ նշխարքի եւ յուշի, հայ զգացման եւ խոհի
Մեսրոպակերտ թանգարանն ես դուն, Դպրո՛ց հայենի,
Ուր Պատմութիւնն եւ Անցեալն են մի՛շտ դալար ու ներկայ,
Ուրկէ՛ տակաւ Ապագան պատիւ ու փառք կ'ստանայ:

Եւ դուն հալոց մ'ես անշէջ, ուր ծեռքին տակ Ուսուցչին՝
Սիրտն հայ տղոց կը ձուլուի Նարեկացւոյ սուրբ հոգւոյն,
Ու միտքն անոնց՝ Դուրեանի, Վարուժանի բոցերուն,
Ու ոսկիովն հայութեան կ'օծուի անոնց ջինջ հոգին...

Դաշտ մ'ես բերրի, Հա՛յ Դպրոց, որուն հողին մէջ ինկած
Սրտի, մտքի մէն մի սերմ պիտի նոր ծառ մը դառնայ՝
Որ ջամբէ միրգ ու ծաղիկ հայ սերունդին ասպագայ
Եւ հասցընէ նոր հունտեր հասակներու հայապանծ...

Հ Ա Յ Գ Ր Ա Շ Ա Ր Ի Ն

Ո՛վ գրաշար, համբուրե՛մ ձեռքերդ աշխոյժ ու ճարտար,
Աշխատանքէն սրբացած ձեռքերդ, ո՛վ հայ գրաշար,
Ձեռքերդ՝ որոնք ժառանգեր են իմ լուսեղ պապերուն
Իմաստութիւնը յուռթի, եւ համբերումը գիտուն:

Երախտաշուրթն ընծայմամբ թո՛ղ համբուրեմ հոգեխռով՝
Ձեռքե՛րդ որոնք լոյսի պէս, մարգարտի պէս տառերով
Տողի քայռեր կը շարեն, մարգարտաշա՛ր գործաւոր,
Եւ հայ լեզուին ու հոգւոյն կուտան մարմին մը աղուոր.

Ձեռքե՛րդ՝ որ հին բայց հարուստ հայ գիրերու տիկերէն
Արմենական Գիտութեան անմահ գինին կը ջամբեն,
Որ ըմպողներն իր լոյսէն՝ հաղորդելի՛ն, սրարբի՛ն
Գեղեցիկին սուրբ սէրով ու տենչանքով ճշմարտին.

Ձեռքե՛րդ, որոնք ամէն օր՝ դուրնի շռա՛յլ դաշտերէն՝
Հայ տառերու անսպառ բարիք ու բերք կը հնծեն,
Էջի մը վրայ բաժնեւոլ հացը լեզուին հայկական՝
Հայ անօթի միտքերուն եւ սիրտերուն հողմացան:

Ո՛վ գրաշար, համբուրե՛մ ձեռքերդ՝ աւա՛նդ Մեսրոպէն,
Եւ թաթխուած հայ լեզուի միւռնոնին մէջ երկնաբոյր.
Իսկ դուն՝ փոխան համբոյրիս՝ տո՛ւր, հայերէն է՛ջ մը տուր,
Որ զայն կարդա՛մ գիր առ գիր, եւ ազգութեամբըս՝ ես շէն

Եւ իմ լեզուով՝ ես հարուստ, հայրերուս պէս ըլլամ հա՛յ...

Ո՛վ ՀԱՅ ՈՒԹԻՒՆ...

Ո՛վ Հայութիւն, դուն ծնար առաջին օրն իսկ յոյսին՝
Ժայռի մը վրայ սրբազան, ուր աստուածներ կ'ապրէին.
Ժառանգեցի՛ր անոնցմէ հաւատքի ոյժ եւ սնունդ,
Մինչ այդ ժայռէն կռցցի՛ր, կերտեցի՛ր կամքդ եւ անունդ...

Եւ խաւարին ալուցքէն՝ արեւու պէս սկսա՛ր
Դուն բարձրանալ դարերու լեռն ի վեր սեպ ու դժուար,
Հո՛կ ի խնդիր երկնանիստ այն իտէալ գագաթին՝
Ուր ջահի պէս կը վառի անմահութեան սուրբ դափնին.

Յեցած ցուպին հաւատքիդ, աչքերդ՝ յոյսի աստղին վառ,
Դուն դար առ դար Պատմութեան ուղիէն վեր մագլեցար՝
Մերթ կոյրի պէս դանդաչուն, մերթ պարտութեամբ գլխահակ՝
Վրիժառու աստուածի մ'իբր անէծքին բերան տակ,

Մերթ յաղթաքայլ ու հպարտ՝ որպէս թէ թագ կրէիր.
Եւ անդադրում բարձրացա՛ր դուն՝ արեւուն ուխտադիր,
Մերթ սրարշաւ թռիչքով, մերթ քալուածքով խոնջաբեկ,
Մերթ դուն յղի՝ իղծերով, մերթ անոնցմէ՝ որք ու մերկ...

Յառաջացա՛ր — ի ձեռին՝ մերթ մահ ու զէնք իբր զինուոր,
Մերթ բահ ու կեանք ի բըռին՝ իբրեւ մշակ ու բանուոր.
Շղթայակիր մերթ գերի ու մերթ արքայ թագադիր,
Մերթ մոխրազգեստ սգաւոր, մերթ հարսնեւոր դուն արբշիւ:

Արձանեցիր դրօշներ թուականի յաղթական
Ու փորեցիր պարտահար մեռելներուդ գերեզման,
Մերթ ջայլեցիր՝ հողմածեծ անտառ մ'ինչպէս նոճելի
Ու կայծեցիր ալ երբեմն բամբուռի պէս եւ դափի:

Ճակատագրէն հալածուած դուն ինչպէս որս՝ մերթ փախար,
Բայց ինքըդ դուն մերթ որսորդ՝ արշալոյսի մը պայծառ.
Կամքիդ խոյով կռուեցար դարերուն դէմ թշնամի,
Հաւատքն եւ յոյսը՝ զրահ ու դաշնակից միշտ քեզի...

Զերդ տերեւներ հողմավար՝ մերթ չորս ծագին ցիրուցան,
Եւ մերթ ի մի հաւաքուած՝ խիտ բռունցքի մը նման,
Միշտ քալեցի՛ր աննահանջ՝ մերթ խոցելով դուն անգո՛ւթ
Ու խոցուելով իսկ երբեմն մարմինիդ մէջ թէ հոգւոյդ...

Բայց բարձրացա՛ր՝ մերթ կեանքի ուխտիսին մէջէն զով,
Անապատէն մերթ մահուան՝ արտասուաքայլ կոխելով
Արիւն, աճիւն եւ դիեր, որ դեռ երէ՛կ, լո՛կ երէկ
Սիրելիներդ էին ողջ ու երդիքներդ բոցաշէկ...

Ու քալեցի՛ր մերթ սէրով. մերթ վրէժով բռնաւոր,
Պարտէզներու մէջէն վարդ թէ ծովերու խորախոր,
Գարուններու կենարար թէ ձիւներու մահացու
Եւ ցայգերու մէջէն մութ թէ լուսազեղ այգերու:

Եւ հակառա՛կ մրրիկին, ճակատագրին եւ մութին,
Այսքա՛ն, այսքա՛ն դարեր ետք՝ որ բիւր փառքեր թաղեցին,
Վէրքերուդ տակ փշալի, դափնիներուդ տակ մայիս՝
Դուն դեռ յառա՛ջ կը քալես, ո՛վ Հայութիւն, միշտ կ'ապրի՛ս...

ԱՏԵԼՈՒԹԻՒՆ

Մ Է Կ Մ Ի Լ Ի Ո Ն Հ Ա Յ

Թէեւ լոկ հո՛ն, բայց կարծէք հորիզոնէ հորիզոն
— Զի անասլատն հոն այնքա՛ն անհորիզոն կը թուի, —
Հոն ցանուցիր կը փռուին մէկ միլիոն Հայ ու հոգի,
Ամէն մէկ Հայ՝ ինք իր մէջ՝ տալագայ ողջ մէկ միլիոն...

Մէկ միլիոն Հայ... Ա՛զգ մը ողջ... Ապրիլի ծա՛ռ մը զինով՝
Զոր խարխախէն իր փրցո՛ց կարմիր մրրիկ մ'ոճրային,
Քանդե՛ց, փշրե՛ց, զայն ցրուե՛ց այդ անհունին մէջ դեղին՝
Աւազն որուն բազմացաւ մէկ միլիոնին մասունքով...

Եւ հոն հիմա, օրն համբուն, մեռելոցի ցա՛յգ մ'անդունդ՝
Ուր զո՛ւր աղւայ կը կրծէ ամուլ Վըրէժ մ'ընդերկրեայ.
Եւ զինաթա՛փ, յուսաթա՛փ մէկ միլիոն Հայ՝ հոն հիմա,
Որմէ ամէն մէկն ըլլար պիտի միլիոն մը սերունդ...

Հա՛յր ողջերու, եղիր հա՛յր մեռեալներուն այդ դրանկ,
Օրհնութենէդ շընորհէ՛ եւ ցօղէ՛ շիթ մը միւռոն.
Հրեշտակներդ հովն ի վար թո՛ղ նուազեն երգեհոն՝
Հոգեհանգիստ իբր անոնց, իբր օրօրուն անրջանք:

Խաղաղութի՛ւն, Հա՛յր, անոնց փոթորկածեծ ոսկրերուն
Վըրիժաբաղծ թեւերուն եւ զայրոյթին ոխերիմ.
Ու իբրեւ շուք՝ աւազի անոնց նինջին անշիրիմ,
Ծաղկեցո՛ւր փունջ մը շուշան, հո՛ն՝ որբութեան մէջ անհուն,

Ուր կործանե՛ր է ի սալառ մէկ միլիոն տուն հայանուն...

Կ Ո Տ Ո Ր Ա Մ Ի Ն

Այո՛, Միլիոն մը ամբողջ յաջողեցա՛ր կոտորակ
Առ կոտորակ կոտորել, ո՛վ Կոտորած Ապրիլեան,
Քանդել հուրով եւ սուրով եւ ջուրերով սանձարծակ՝
Առողջ միլիոն մը մարմնի ողջ ապառաժն ու ներկան:

Բայց հակառակ սարսափիդ ու հրդեհիդ մոլեգին՝
Մնա՛ց Անցեալն իր փառքին եւ սրբութեան մէջ անբաւ.
Նոյնի՛սկ հերոս արիւնոյն այդ մարտիրոս Միլիոնին՝
Ան պարծեցաւ աւելի՛, ու աւելի՛ պերճացաւ.

Ջի Ազգ մ'ամբողջ հաւատքով ու քաջութեամբ անըմբիւր,
Մահուան դիմաց՝ հոգեզէն, ժայռին վրայ դարերուն
Կարմըրօրէն քանդակե՛ց միլիոն մը վէս անուններ —
Պատմութեան մէջ հրաշալի՝ հըրաշալի՛ պատմութիւն...

Թէեւ Միլիոն մը կրցա՛ր ի սպառ փշրել անխնայ
Սակայն, ո՛վ Ջարդ, չգիտցա՛ր թէ սուրիդ տակ մարմնաւեր՝
Վերապրելու կամք մը նոր կը դարձնուէր լանջին վրայ
Եւ տեսլական իր սրտէն միլիոն մը յոյս կը յառնէր.

Եւ թէ այդ տաք աճիւնէն, մեռեալներէն դեռ խռով,
Ոճիրիդ օ՛րն իսկ քեզ դէմ կը կանգնէի՛ն թեւաբաց՝
Ողջ Ազգ մ'ահեղ՝ զրահուած քաղմամիլիոն վըրէժով
Եւ Ապագայ մը հզօր՝ արշալոյսով դափնուած...

Ե Ր Կ Ր Ա Շ Ա Ր Ժ

Թուրքիոյ մէջ երկրաշարժ մը տեղի ունեցաւ,
որ մէկ վայրկեան տեւեց, բազմաթիւ գիւղեր
հիմնայատակ քանդուեցան: Զոհերուն թիւը՝
անհաշուելի: ԱՌՕՐԵԱՅ ԼՈՒՐԵՐ (1944)

Ու վայրկեանին՝ ու օրե՛ր ու տարիներ ու անծայր
Դարե՛ր կարծես՝ օրէն ետք Արհաւիրքին հայադաւ,
Բայց կ'ուշանա՛յ դեռ, արդար Վրրիժառումն ուշացա՛ւ՝
Որ Միլիոնին ալեկոծ հոգւոյն հանգիստ պիտի տար...

Ու վասըն զի չի՛ ծագիր Ատելութիւնն՝ հարազատ
Որդիներուն իրեն ողջ որ մոռցե՛ր են սուգ եւ հայր,
Ու զի քաղցին իր՝ միշտ խուլ մնաց Աստուած որ կրնա՛ր
Դահիճին վրայ հեղեղել կըրակ, անէծք ու երկաթ,

Սպառնցա՛ւ այլեւս իր համբերութիւնն անսպառ...
Յայնժամ, յուսատ՝ ողջերէն, զինուած ճիգով մը ողջի
Ու զայրուցքով մը առողջ ալ կը շարժէ ոսկր ու դի
Եւ արմատէն կը ցնցէ՛, կը սասանէ՛ ցնծաբար

Հողն՝ որ իրենն էր երէկ, հողն՝ ուր դահի՛ճն է արքայ.
Հոն, քանի՛ տուն մը կ'իյնայ՝ ոսոխի հասկ եւ հասակ
Կ'իյնան հազա՛ր առ հազա՛ր, մինչ մէն մի հայ նահատակ՝
Իր մութ մահէն ա՛լ զարթնած՝ անոնց մահով կ'արբեցնայ,

Ինչպէս՝ իրենց ոճիրով՝ երէկ անո՛նք զինովցան...

ԱԿՌԱՅԻ ԴԷՄ ԱԿՌԱՅ...

Արդար լրէժի եւ կռուի օրն անկասկա՛ծ պիտի գայ,
Օրն ուշ կամ վաղ, Ոսոխնե՛ր, ուր ցնծօրէն մեր կարգին՝
Ատելութեան տօնին մէջ՝ պիտի ժայթքենք մեր հոգին
Եւ աչք հանենք աչքի դէմ ու ակռայի դէմ՝ ակռայ...

Զի չե՛նք մոռցած տակաւին ու չե՛նք կրնար ո՛չ հիմա,
Ո՛չ սերունդներ ետք դրժել, մոռնալ Չարիքը ձեր հին՝
Երբ Ազգ մ'անգէն յօշեցի՛ք ժանիքներով մոլեգին
Ու դիւարար գինովցաք՝ ի տես արեան իր ծաղկեայ:

Բայց մենք՝ սերունդ առ սերունդ, բայց մենք՝ գարուն եւ աշուն,
Մեր աչքերուն մէջ՝ անէծք, եւ թոյն ու ռումբ՝ մեր հոգւոյն,
Կը կըռանենք լըրէժով մեր ակռաներն իբրեւ զէնք...

Ու սգաւոր մօր մ'անշէջ համբերութեամբ կ'սպասենք,
Մերթ տենչարծակ կանչելով Օրն հեռաւոր կամ մօտիկ՝
Ուր դարձընե՛նք ալ պիտի ձեր չարիքին դէմ չարիք,

Եւ աչքի դէմ հանենք աչք ու ակռայի դէմ՝ ակռայ...

Ոսոխանե՛ր, որք ունէինք՝ ձեր սպանդէն իսկ առաջ.
 Բայց տղոց պէս տնաւոր՝ անոնք էի՛ն երջանիկ,
 Զի ունէին հողն՝ իբր հայր, ու հայ երկինքն՝ իբր երդիք,
 Եւ բառը «որք»՝ հայ մտքին ու լեզուին էր անճանաչ...

Իր դառն հնչումը կարծես շրթները մեր ճեղքեց նո՛ր.
 Մեր Պատմութեան՝ իր տառերն առջի հեղ լո՛կ գրուեցան
 Արեամբը ձեր ոճիրին, որ մարեց մայր ու ծխան
 Եւ գիրկերէն աքսորեց տղա՛ք անմեղ ու բոսոր:

Եւ ունեցանք հաշմանդամ, դժբախտ ու ծեր շա՛տ տղաք
 Որ բառն այդ սեւ կրեցին իրենց ճակտին իբր խարան՝
 Գաղթաշխարհէ գաղթաշխարհ...: Իրենց հոգւոյն մէջ սակայն
 Ատելութիւնն ըրին մայր, եւ հայր՝ վըրէ՛ժը վայրագ:

Եւ այժմ անոնք կ'սպասեն՝ մինչեւ եղունգ ու ակռայ,
 Որ մոլուցքի օր մ'արդար՝ մեր բովանդակ գիրքերէն
 Ու դէմքերէն, Ոսոխանե՛ր, անհետ լուա՛ն ու ջնջե՛ն
 Ամօթավառ այդ սպին ձեր արիւնով անդեղեայ...

ԶՄՆԱՑԻՆ Ա.Լ. ՈՐԲԵՐ...

Որբեր չունի՞նք ալ բնաւ, չմնացի՞ն ալ որբեր...
Անունն իսկ «որբ» որբացա՛ւ ալ իր կարմիր իմաստէն.
Անյուշացա՛ւ յուշն իր սեւ՝ զոր սեւ մագիլ մ'ոճրեղէն
Գիրքերուն մէջ Պատմութեան արիւնատառ էր գրեր.

Ան մաշկեցա՛ւ, թաղուեցա՛ւ շրթունքներուն վրայ մեր,
Զի ո՛չ մէկ որբ չմնաց...: Ահա՛ տուներ թարմաշէն՝
Ուր երջանիկ հա՛յր դարձեր է հայրազուրկ որբն արդէն,
Ու որբուհին՝ մայրացե՛ր մանուկներով վարդահեր.

Եւ ուր դարձեա՛լ խորանին շուրջ մտերմիկ սեղանի՝
Հաւաքուե՛ր է հողմասփիւռ Հայ Ընտանիքն հնամի...
Եւ գաղթացիր մէն մի Հայ՝ որ ո՛րք էր քաղցր իր հողէն,

Տարիներ ետք տիրացե՛ր է կրկին հօր մը հսկայ՝
Յանձին կանգուն եւ կանաչ հայրենիքին այսօրուայ,
Ուր բոցազուրկ ծխաններ ահա նորէ՛ն կը բուրեն...

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՍ ՀԵՏ

ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐ ԱՅՍ ԳՐԻՉՍ...

Հայրենասէր այս գրրիչս որ տող առ տող կ'սպասուի
եւ կ'արիւնի թուղթն ի վար՝ քաղուած վարդի մը հանգոյն,
Պէտք էր ըլլար լո՛կ յօտուած կռուներէն հայրենի
Կամ գէ՛թ տաշուած շամբերէն արարատեան դաշտերուն:

Գրրիչս՝ այսպէ՛ս երկնքում՝ երջանկօրէն թաթխէի՝
Կապոյտ ջուրին Սեւանի՝ որպէս մելան ասմազուն,
եւ գրէի՝ փերթերու վրայ ճերմակ շուշանի՝
Քաղուած ճերմակ բարձրերէն արարատեան սարերուն:

Եւ սիրտըս պէ՛տք էր բացուած ըլլար ափին Զանգուի՝
Երեւանի կոյսերուն ու վարդերուն մէջ յուռթի,
Ներշնչուէ՛ր Մասիսի հայաթրթիռ հովերէն,

Որ տաղարանն իմ երգէր հայրենաշո՛ւնչ հայերէն,
եւ բուրէր հողն ու հրկինքն հայրենիքիս՝ դարէ դար,
Եւ անոր պէս՝ միշտ անմահ ու սիրելի ան ըլլար...

Ո՛վ Հայաստան, Քարտէսին վրայ բազմաշէն,
Հէքեաթական դուն ձեւն ունիս նիզակի
Մը սլաքին որ՝ Աշխարհին ընդ մէջէն՝
Դարե՛րն ի վեր, սարե՛րն ի վեր կը թռչի:

Քաջանուն այգ մ'ըմբոստութեան դիցեղէն,
Ժայռաբազուկ Հայկն իր ուժովն հսկայի
Զայն արծակե՛ց ազատածիգ իր սրտէն՝
Ժամանակին եւ Բելին դէմ վիթխարի...

Եւ այդ օրէն՝ ժայռէ գեղարդըդ հզօր
Միշտ տապալե՛ց, փշրե՛ց Բելիր ու Դարեր
Իր սրարշաւ վերելքին մէջ դարաւոր...

Պիտի հազար երկիր ու ցեղ քանդէ՛ դեռ,
Մինչեւ՝ նման հէքեաթախառն արծիւի՝
Յաւերժութեան անհաս գագա՛թը թառի...

Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն

Ան, երկրին վրայ անսահման ու երկնքին տակ անձիր,
Պարտէզի ձեւ, քերդի ձեւ, տաճարի ձեւ նոյն ատեն՝
Հայանուն Տե՛ղ մը կարմիր...

Ան, մասամբ լեռ, մասամբ դաշտ միայն հողի մը պատառ՝
Զոր քաղուկի կամ հովի չարիք եւ ուժ բնաւի՛ն
Արմախել չեն կրնար.

Եւ լո՛կ կապոյտ ումպ մը ջուր՝ զոր ժամանակը սակայն
Իր աւազով մշտավազ ու երաշտն իր դուժ սովով
Ցամաքել զո՛ւր կը ջանան:

Անոր վերեւ, երկնքի մը հովանի՛ն պահապան՝
Ուր հայ Սուրբի մ'աստղակերպ սիրտն իբր կանթեղ է վառուեր
Յաւիտեանէ՛ յաւիտեան...

Մէ՛ջն այդ պատառ մը երկրին, եւ ափի՛ն շիթ մ'այդ լճին,
Արծըւեքիթ ու սեւաչ պեճ՛ղ մը թուխ ժողովուրդ՝
Սերած կողէ դիցային.

Այդ կանթեղին տակ անմեռ, մի՛շտ կենդանի ու մի՛շտ քաջ
Ու մի՛շտ առողջ ու հպարտ պեճ՛ղ մը հին ժողովուրդ,
Որուն սրտին՝ յո՛յս եւ խա՛չ,

Որուն ձեռքին՝ մերթ Արօր, յաճախ Դաշոյն, մի՛շտ Գրիչ.
Պողո՛ւնց մը մեծ ժողովուրդ՝ իր Անցեալին թիկնայեց
Եւ Գալիքին հոգեպիշ...

Լեզուներուն մէջ անթիւ, Ան՝ բնութայն եւ անխախտ
Լեզո՛ւ մը — մերթ նուրբ քնար, ու մերթ զրա՛հ պողպատեայ,
Բայց առօրեայ հա՛ց ու կա՛թ:

Եւ գիրքերէն իսկ առաջ, գիրքերուն մէջ անհամար,
Ան՝ է՛ջ մը վէս Պատմութեան, որմէ դարերն ո՛չ մէկ փառք
Ու բառ ջնջել չե՛ն կրնար...

Անո՛ւն մը հին՝ բայց միշտ նոր, ծեր՝ բայց միշտ ժիր ու բեղուն,
Ան՝ արիւնով շաղախուած նահատակի եւ սուրբի
Եւ հերոսի սո՛ւրբ Անուն:

Բիւր բառերուն միջեւ տար, քարտէսին վրայ աշխարհի,
Ան՝ հայաշո՛ւնչ, հայահո՛ւնչ շրթունք մը Բա՛ռ եռաւանկ՝
Բայց բիւրօրէ՛ն պաշտելի,

Որուն առջեւ պիտի գայ Յաւերժութի՛ւնն իսկ ծունկի...

«ԽՕՍՈՒՄ Է ԵՐԵՒԱՆԸ...»

Հոն՝ «խօսում է Երեւանին», ո՛վ եղբայրներ գաղթացան...
Օ՛, կը լսէ՞ք թէ ինչպէ՛ս հայրենական հեռուէն
Մեր սրտին մօտ կը հնչեն լեզուն ու ձայնն հայերէն՝
Այսքա՛ն տարուան լուռէ ետք։ Օ՛, կը խօսի՛ Հայաստան...

Ու Երեւանն հոն կ'երգէ՛, հողէն առած շունչ եւ ձայն.
Սօսեաց անտառը կարծէք կը սօսափէ՛ տաւղօրէն,
Եւ կը թնդա՛յ Հրազդանն, եւ բամբ ու զիւ կը բոմբե՛ն
Հազար զանգերն հովերուն ու վանքերուն նայիրեան։

Եւ կը լսէ՞ք Աթուիանն. Հայաստանի սրտին վրան՝
Արարատին պէս կանգնած, սիրտը դրօշի պէս ծածան,
Հողակորոյս իր տղոց մարգարէշունչ կը խօսի՛...

Եւ դարերու ամպիօնէն դիցազեղ Հա՛յկն է կարծես
Որ, կը լսէ՞ք, յաղթութեան գոռ շնփորո՞վ այլեւս մեզ՝
Թոռներն իր՝ տո՛ւն կը կանչէ — այնտե՛ղ կեանքին հայրենի,

Ուր «խօսում է Երեւանին», ո՛վ եղբայրներ, կը լսէ՞ք...

Դիւցազներու օրօրոց հողիդ վրայ չե՛մ ծնած
 Եւ չե՛ն աչքերս իմ ծաղկած՝ արիւնքսիդ քու դիմաց.
 Եւ սիւքերովդ առողջ չե՛ ծոցուորած կուրծքս մութ,
 Ո՛չ կեանքս հասակ կարկառած քովս ի վեր սո՛ս լեռներուդ:

Բայց դուն ծանօթ ես ինձի, ո՛վ հայրենիք անծանօթ,
 Ու հէքեաթի մը հմայքն ու գոյնն ունիս ստայօդ,
 Հողդ ալ՝ դիւթիչ խնծորի մը քաղցրութիւնն հնշտագին,
 Զի կը լսեմ միշտ մասիդ պապիս բերնէն վիպային.

Բայց երազի մ'իտէալ գեղեցկութիւնը ունիս
 Եւ հեռուէն իսկ՝ դուն մօտ ու տա՛ք ու ո՛ղջ ես սրտիս,
 Զի կը տեսնե՛մ ես պատկերդ գիրքերու մէջ խնկենի
 Եւ պաշտումով կը կարդամ կեանքդ հերոսի եւ սուրբի:

Զի դարահունչ անունիդ մէջէն իրօ՛ք կ'իմանամ
 Քու ջուրերուդ կարկաչներն եւ Պատմութիւնդ անթառամ,
 Մագաղաթեայ անունիդ տառերուն մէջ կը տեսնեմ
 Արեւահաս քու սարերդ եւ նախնիքներս դիցադէմ:

Թէ եւ ցորեանն օրերուս չե՛ քողքոջած հողիդ վրան,
 Ո՛չ ալ սօսին հասակիս՝ աճած լոյսիդ յանդիման,
 Բայց աչքերուս եւ հոգւոյս աւելի՛ ես կենդանի՝
 Քան եթէ քեզ իսկապէ՛ս տեսած, ճանչցած ըլլայի...

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ Ս ԴԻՄԱՅ

Իմ հայրենի՛ք, քեզ կը շնչեմ՝ ռումբ մ'իբրեւ.
Առագաստի մը չափ խորունկ ու ծարաւ
Քեզ կը շնչեմ՝ զինուոր մ'ինչպէս առգմահեւ
Կը հոտոտէ դաշտ մը կռուի եւ հովու...
Յայնժամ սիրոյդ համար սիրո՛ւմ կռուելու,
Հողիդ ամէն մէկ բջիջին համար խունկ
Հազար անգամ մեռնելու իղծ մը՝ հոգիս
Կը ծոցուորէ՝ առագաստի չափ խորունկ...

Իմ քա՛ղցր երկիր, քեզ՝ իբրեւ վարդ մը անգիւտ,
Բոլոր հայոց կարօտներով ու կուրծքով
Քեզ կը շնչեմ արեւծագէն արեւմուտ՝
Երազ մ'իբրեւ ու իբրեւ յոյս սիրելի.
Ու սէր մ'ահա՛ ներսըս հարո՛ւստ կը պտղի...
Յայնժամ կ'ուզեմ՝ սիրահարի պէս զինով՝
Վարդաստանիդ հայուհիները բոլոր
Սիրե՛լ բոլոր հայ տղոց հայ տարփանքով...

Հո՛ղ՝ որ դափնի կ'արտաբուրես ու նշխար,
Ասպետի պէս հալարտօրէն կը շնչեմ
Եղիշէշունչ քու Պատմութիւնդ բառ առ բառ.
Բայց կ'զգամ հո՛տ ալ մոխիրի ու արեան,
Եւ փլուզման քւ շղթայի կ'առնեմ ձայն...
Յայնժամ հոգւոյս մէջ հին վրէժ մ'անօթի՝
Թնդանօթի պէս կը թնդա՛յ, կը խնդա՛յ,
Եւ հին Վահագն ատելագէն կը կանգնի...

Հերոսներու, սուրբերու հոգի՝ Հայաստան,
Քուրմի մը պէս քեզ կը շնչեմ բարեպաշտ՝
Իբրեւ կնդրուկ եւ շարական եւ շուշան...
Օ՛, այն ատեն՝ն գթութեան տօն մը անհուն
Ու դահիճներդ իսկ գրկելու բարութիւն
Մը կ'ողողե՛ն զիս.— եւ ահա՛, իմ պզտիկ
Թեւերս անե՛զր աշխարհին դէմ կը բանամ՝
Յաւերժախաչ Յիսուսի պէս երջանիկ...

Ե՛րբ որ կանչես զիս, Հայրենի՛ք,
Ե՛րբ որ ուզես եւ նո՛յնիսկ երբ
Զիս չե՛ս ուզեր, ե՛ս՝ ահաւասի՛կ:

Սպառազէն զինուոր մ'ինչպէս
Կամ հողմուռոյց զերդ առաջատ՝
Մինչեւ հոգիս պատրա՛ստ եմ ես.

Պայթելու մօտ ռումբի հանգոյն՝
Արթո՛ւն՝ ամէ՛ն, ամէ՛ն րոպէ,
Այգուն մէջ վաղ թէ ո՛ւշ ցայգուն...

Հողիդ ահա՛ քրտինքըս՝ հի՛ւթ,
Եւ բազուկներս՝ բրի՛չ ու բա՛հ
Քու դաշտերուդ եւ գիւղերուդ:

Կուրծքըս ահա՛ կեանքիդ՝ ասպա՛ր,
Արիւնըս՝ գո՛յն — սուրբ դրօշիդ,
Եւ սիրտըս՝ վա՛րդ — փառքիդ համար...

Ու հաւատա՛, ո՛վ Հայաստան,
Որ ոսոխներդ՝ տիրանալու
Համար քեզի՝ նախ անպայման

Հա՛րկ է անցնին սրւինահար
Մարմնիս վրայէն՝ քե՛զ ողջակէզ,
Դուն զիս կանչե՛ս թէ չկանչե՛ս...

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲՆԱՆԿԱՐԸ

Երբ նկարներն ես կը դիտեմ հայրենիքիս լեռներուն,
Կըրանիթեայ ամրոցներուն, սօսիներուն երկնասոյգ,
Եւ կը կտրդամ անհնարին հերոսութիւնն հայրերուս
Որ կը լնու տղայութիւնն հոգւոյս՝ վախով զմայլուն.

Երբ կ'իմանամ երկրաբնակ եղբայրներուս նորագոյն՝
Մին իր զէնքով, միւսն իր բահով կամ գրիչով դեռարոյս,
Հրաշագործ ոյժն ու արարքն եւ Պատմութիւնն հոգեյոյզ՝
Որ սլացիկ հալարտութեամբ կ'ուղղեն ճակատն իմ նկուն,

Ճշմարտապէս ինձ կը թուի թէ բնավայրն հայկական՝
Հէքեաթածոյլ աշխարհ մըն է խորհուրդներու եւ հրաշքի,
Շինուած ձեռքով տիտաններու, Դաւիթներու Սասունցի:

Ու կը հաւտամ որ բնիկներն իր հինաւուրց ու ներկայ՝
Աստուածներ են վահագնազեղ, հայկահոգի ու անձնեայ,
Սերած լանջէ մ'աստուածային՝ հնագոյն օրն Ստեղծման...

Իմ Հայրենի՛ք, գոյներով ու բառերով ոսկետառ՝
 Հէքեաթագեղ բնութիւնդ ես նկարել կ'ուզէի,
 Որ տաղերուս ընդ մէջէն ցաթէր քու փառքդ արքենի
 Եւ հինգ մասին աշխարհի՛ գերդ արեւ՝ լոյս եւ լոյս տար...

Եւ կ'ուզէի տիւ ու ցայգ քեզ ներքողել պերճաբար,
 Որ՝ նախ քան մահն իր նժդեհ՝ բաղձա՛ր ամէն հայ հոգի
 Հեղ մը տեսնել ու շնչել դրախտաւայրը երկրի,
 Ու թերեւս լո՛կ հոն մեռնիլ օտարականն ալ ցանկար...

Սակայն, ափսո՛ս, որ բնաւ քեզ չե՛մ տեսեր իրապէս,
 Նոյնիսկ չքնաղ երազի չքնաղ սուտի մը մէջէն...
 Ափսո՛ս... Ուստի — հէ՛ք աղքատ — ինձ կը մնայ գորովէս

Եւ յուզումէս թոթովցած լեզուով մ'երգել մանկօրէն
 Ու շաղփաղփել միմիայն կարօտս ու սէրս հայրենի,
 Իմ անծանօթ, իմ անտե՛ս, իմ հեռաւո՛ր սիրուհի...

Մ Ի Ի Ս Ճ Ա . Կ Ա . Տ Ա . Ք Ի Ր Ս

Ճակատագիրս անկասկած կ'ըլլար տարբեր հիմնօրէն
Եթէ օրրանս ըլլայիր, ո՛վ հայրենիք հողեղէն,
Եւ միտքըս լո՛կ սնանէր դպրութեամբդ հաց ու գինի,
Մարմինս՝ կաթովն անդերուդ եւ հօտերուդ հնամի...

Հողիդ վըրայ կրնայի, ո՛հ, ունենալ այն ատեն
Կաղնի հասակ մը առողջ՝ այս խեղճ մարմնիս փոխարէն,
Եւ լուսամբոյս գիտութիւն մ'այս մտքիս տեղ ամայի,
Եւ այս բախտիս տեղ անգութ՝ ճակատագիր մը բարի...

Թերեւս ասպիտ մ'ըլլայի դիցամարմին եւ ուժգին՝
Հաւատքն եւ կուրծքն իր ի սպաս բու Պատմութեանդ յաւերժին.
Թերեւս մշակ մ'որ ցանէր իր յոյսն որ քիրտն՝ արտերուդ,

Բանուոր մ'որուն յաղթ բազուկն նոր տուներուդ ըլլար մոյթ,
Կամ նոր գուսան մը Գողթան՝ որ քե՛զ երգէր կեանքն ի բուն,
Պարծէր քեզմո՛վ չորս ծագին, եւ դուն իրմով՝ դարերուն...

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՅ

Ռազմադաշտին վերայ խաւար՝ ուր այնքա՛ն
Սեւ Պատմութիւն եւ սուգ կան,
Փռնեթաթա՛ւ, արիւնլուա՛յ կը պառկի
Հին Դրօշակն հայրենի՝
Կա՛մք զինաթափ եւ գահընկէ՛ց Գաղափար
Եւ Իտէա՛լ պարտահար...

Հազար դարեր, հազար ազգեր յաղթօրէն
Զայն ընդոտնե՛ր, խոցե՛ր են,
Ու խաւարի, հողմի, հողի բանականեր՝
Զրձե՛ր, ձաղկե՛ր ու ծածկե՛ր,
Բայց չե՛ն կրցեր ո՛ր ու զէնքովն իրենց ձառ
Բնաջնջել զայն ի սպառ:

Անթելի պէս ան կը ննջէ առկայծուն,
Բայց մի՛շտ յոյսով՝ տրոփուն,
Ու հաւատքով, սպասումով՝ կենդանի.
Զի լա՛ւ գիտէ որ փառքի
Բազուկ մը նոր՝ նորէն կանգնէ պիտի զինք
Մինչեւ Մասիսն ու երկինք...

Զողն անոր՝ մէջն է գոց ափին տակաւին
Դրօշակիր զինուորին՝
Որ կռուի օր մը կոթողել տենչաց զայն
Ուրբ զենիթին մասիսեան...
Բայց որ ինկա՛ւ իր երազին կէս համբուն՝
Աչքերը բաց եւ հեռուն...

Եւ քանինե՛ր՝ մասխաւտենչ իր նման՝
Յաղթածածան հայկական
Դրօշակին արեւը դեռ չողջունած,
Աչքերն առաջ ու միշտ բաց՝
Ինկա՛ն խոցուած իրենց մարմնին եւ յոյսին
Ըրած պատանք զայն հեշտին...

Սակայն ահա՛ դաշտին վրայ սգափայլ՝
Ուր կան մեռեալ եւ անցեալ,
Կը ծաւալի՛ լոյս մը առողջ ու պայծառ.
Սակայն ահա՛ յամրաբար
Որք ու ամայ դաշտին վրայ կը ծաղկի՛ն
Նոր կոկոններ գարնային:

Եւ սի՛ւքն ահա, եւ սի՛ւքն ահա յարութեան...
Ու ծեր Դրօշն հայկական
Կը թօթափէ իր վրայէն դարերուն
Փռշին եւ ծիւնը տփգոյն,
Կը տրոփէ՛ սրտի նման մանուկի,
Կը թրթըռա՛յ, կը շարժի՛...

Մինչ զարթալոջ մը ռազմական՝ անհունէն
Կը շեփորէ ցնծօրէն,
Կ'ուռի՛ Դրօշն՝ առաջաստի մը հանգոյն,
Առաջաստի՛ մը անհուն,
Կարծես պատրա՛ստ ալ նաւելու յաղթական՝
Դէպի Հայոց ապագան...

Կը թեւթափէ ան թռչելո՛ւ ալ դէպի

Հորիզոններն հայրենի,

Ու կը յառնէ՛ արեւծագի մը նման՝

Դժբախտ քունէն Պատմութեան,

Իր վէրքերէն, մոխիրներէն դարաւոր,

Եւ յուշերէն սգաւոր:

Ու կը կանգնի՛ տակաւ հասակ առ հասակ՝

Որպէս վերջին յաղթանակ.

Իբր աստուածի մը ձեռքին մէջ վիթխարի՝

Ճանաչումով արեւի

Կը ծաւալէ՛, կը ծածանէ՛ չորս ծագուն

Նոր արշալոյս մը ոսկուն...

Ռազմադաշտին վերայ հիմա՝ ուր այնքա՛ն

Դափնի ու փող ու լոյս կան,

Մըհերաքայլ կը տողանցէ՛ վերըստին

Դիցեղէն ցեղը Հայկին...

Դարե՛ր, ազգե՛ր, սարե՛ր, ոտքի՛, ողջոյնի՛.

— Հայ Դրօշա՛կը կ'անցնի...

Հ Ա Յ-Ը

Ամէն անգամ որ հայ դէմքի մը հանդիպիմ,
Ինձ կը թուի հայրենիքիս կը հանդիպիմ՝
Իր բնութեամբ լոյս ու շուքով, փառքով ամբողջ,
Ձի Հայուն դէմքն Հայաստանի քարտէսն է ողջ...

Ահա՛ պապի մը պերճ գլուխը ծինահեր՝
Որ ինձ կ'ոգէ մեծ Արարատը ծինահեր.
Հայուհիի մը շափիւղայ աչքերն ահա՛,
Որուն խորքին իրօք Սեւան լինն է ներկայ...

Մանուկ մը երբ կարկաչօրէն հոս կը խնդայ՝
Դէմքս կարծես գինով Արաքսը կը խնդայ,
Մինչ այտերէն հայ պարմանին վահագնինի՝
Արարատեան միակ արեւը կը ծագի...

Օտար թէ մօտ երկրածագի մը ոեւէ՝
Երբ կը սեղմեմ ձեռքը Հայու մը ոեւէ,
Կը հաւատամ՝ հայրենիքէս թէեւ հեռի՝
Որ ձեռքիս մէջ կայ իրմէ ափ մը հող բերրի...

Պ Ա Տ Ո Ւ Է Ր

Իմ հայրենի երկրիս՝ առոյգ ո՛վ մշակներ,
Մեր դաշտերուն մէն մի հատիկ հողն յուսաբեր
Հոգացէ՛ք չար թռչուններուն դէմ եւ հովուն՝
Ձեր բահերով ու ձեռքերով ձեր աննկուն,
Որ հայկազուն հասակ ու հասկ մը աւելի՛
Ծլին, ծաղկին մեր փոքր երկրին մէջ ծաղկալի...

Իմ հայրենի երկրիս՝ պարթեւ ո՛վ մարտիկներ,
Սահմաններուն վըրայ հողին ու սրտին մեր՝
Ձեր զէնքն ու կուրծքն եւ քաջութիւնն ու սէրը վէս
Պատնէշեցէ՛ք օտարին դէմ՝ պարիսպի պէս,
Որ մէն մի նոր առտուան հետ՝ հայավառ նոր
Բո՛ց մ'աւելնայ երկրին վըրայ մեր դարաւոր.

Ձի շիթ մը հողն՝ հո՛ւնտն է Հայու մը նորընծայ,
Հի՛մքը հայ տան, եւ հայ բոյսի մ'ա՛րմն ապագայ.
Ձի պէտք ունինք հողի ամէն մէկ բջիջին,
Որ մեր դժբախտ աւի մը միլիոնը գաղթային՝
Մեր երկնքին աստղաթիւին չափ անհամար
Դառնա՛յ միլիառ, դառնա՛յ միլիառ դարէ ի դար...

ԻՄ ՀԱՅՐԵՆԻՔՍ

Քեզ մտքիս մէջ չեմ գծեր սահմաններով անսլարփակ,
Երկնամատոյց լեռներով, գետակներով ոսկելի,
Կամ մարդերով աստղաթիւ: Իբր հայրենիք ինձ միակ՝
Բա՛ւ է չափովն հասակիս մա՛ս մը հողի հայրենի:

Բա՛ւ՝ շուրջս ա՛փ մը հայ գիւղի բընանկար վարդօրակ,
Ծառով մ'որուն քաղցրութեան տակ սիրտս ի բուն ապրէի,
Եւ իբր անբաւ բարեկամ ու միակ ինչք, այգ ու ցայգ,
Քովըս բերրի կուժ մը ջուր՝ քաղուած հորէն Սեւանի,

Եւ հայ հողի ցորենով թրուած հացի շերտ մը վառ,
Մինչ իբր ներկայ ու վաղուան հպարտութիւն անսպառ՝
Դէմըս փունջ մը հայ տղաք որ հա՛սկ առ հա՛սկ կ'ուռնանան...

Հողի սահմանն այս համեստ պիտի շատո՛վ բաւական
Ըլլար տունիս երկրաւոր՝ անով հարո՛ւստ ու երա՛հ,
Եւ նոյնիսկ բա՛ւ՝ հասակիս չափով տունիս ապամահ...

ՅՈՅՍԷ ՀՈԳԻՈՎ

Կ'ՐՍԵՆ՝ ԹԷ ՀՈ՛Ն...

Կարօտներէ՛ն անդին որբ, եւ ալեւոր յոյսերէն,
Երկինքներէ՛ն ցուրտ ու տար, եւ ծովերէ՛ն ալ անդին,
Հէքիաթաբոյր լեռներուն մէջ՝ իբր մասունք ոգեղէն
— Կ'ըսեն — կայ սիրտ մ'անուշ հո՛ղ, կայ կուց մը ջո՛ւր զովագին,
Որ կը ծաղկին մեզ համար, որ մեզ համար կը տրոփեն:

Կ'ըսեն՝ թէ հոն զաւկասէր մօր մը պէս է հողն այդ հին,
Որ նոր կեանքի՛ կը կանչէ իր որդիներն որբոզի.
Սիրուհիի մը պէս է այդ հայրենի ջուրն անգին,
Որ գրկաբաց կ'սպասէ ծիծառներուն՝ պանդուխտի.
Հազար համբոյր եւ ծարաւ իրենց պասքա՛ծ կտուցին...

Հոն՝ միայն մե՛րն են — կ'ըսեն — սիւքն ու վարդերն ոսկեմած.
Զունի՛ արեւը նման, զի ա՛ն ալ մե՛րն է միայն.
Զուարթ ջուրերը՝ գինի, եւ անդերն են միրգ ու հաց,
Եւ աղջիկները՝ համակ ծափ ու ծիծաղ ու շուշան.
Եւ հայերէ՛ն կը բուրեն ծառերն ու հողը շաքլած...

Ամէն սրինգ կը բիբէ մեզ շա՛տ ծանօթ երգ մ'ոսկեայ,
Եւ հովիւներն հայերէ՛ն հոն կը ծայնեն լեռնէ լեռ...
Հո՛ն՝ հիւղերուն մէջ, — կ'ըսեն, — պիտի ըլլա՛նք մենք արքայ
Հին աշտուճի մ'իսկ առջեւ՝ զի գարունը տո՛ւնն է մեր...
— Հո՛ղ իմ, հեռո՛ւ՝ մայիսէդ, ինչպէ՞ս ապրիմ հոս հիմա...

Վաղո՞ւց, թէեւ կարօտս՝ ո՛րք, ու ծե՛ր՝ յոյսն իմ սիրակէզ,
Ես՝ բո՛կ դրանկ՝ կ'սպասեմ տեսքիդ, Երկի՛ր նայիրեան.
Եւ գիտեմ թէ՛ հսկումիս մոմն երբ շիջի՝ վերջնապէս՝
Ինծմէ ետք, ուշ կամ կանուխ, ըմբոստ թռռներս յաղթական
Պիտի քեզի՛, քեզի՛ գան — եւ անոնց հետ՝ նաեւ ե՛ս,

Դարաւոր հայ յոյսերու եւ կարօտի ճամբայէն...

1940

Ս Ր Տ Ս. Ջ Ե Ղ. Ո Ի Մ

Այլեւս երբեք, կեանքիս մէջ, երազէդ զատ սիրելի՝
Չունի՛մ երազ, Հայրենի՛ք, եւ չունենա՛մ ալ պիտի...

Չե՛մ սնանկ ուրիշ յոյս՝ բացի յոյսէն այն միայն
Որ, օր մը մօտ, ինձ բանաս պիտի թեւերդ, Սիրակա՛ն:

Կարօտիս դէմ չե՛մ գծեր տարբեր տեսիլք երջանիկ՝
Բայց եթէ ինձ տենչալի բընականաբարդ փոքրիկ:

Ա՛յլ չեմ պահեր սրտիս մէջ յաղթ սէրէդ զատ այլ տարփանք,
Հո՛ղ՝ որ ինձ դէմք եւ արիւն, տուի՛ր անուն եւ պարծանք...

Եւ շրթներուս, Հայաստա՛ն, չունի՛մ ուրիշ բառ ու երգ՝
Բացի անուշ հնչումէդ, որ սիւքի ծայն է կարծէք.

Բացի հարուստ անունէդ՝ որ մերթ խնկո՛ւն շարական,
Սիրե՛րդ է մերթ վինահար, եւ մերթ փողե՛րդ յաղթական...

Այսուհետեւ ա՛յլ բնաւ, հաւատքէս վերջ երկնքի,
Պիտի երկրին վրայ այս նենգ՝ չհաւատամ ո՛չ ոքի,

Բացի քեզմէ՛, լո՛կ քեզմէ, ո՛վ իմ աստուած հայրենիք...

Վ Ա Ղ Ո Ւ Ա Ն Հ Ա Ւ Ա Տ Ք

Վաղը, մարմինս իմ նժդեհ, պիտի կանգնի՛ս՝ կեանքին պէս,
Եւ ալ մեծնա՛ս, ժայռանա՛ս՝ հողիդ վրայ սեփական.
Մեր ծխանի վաշտերուն, ու դաշտերուն դէմ գարնան՝
Երկնածաւալ դուք բացուի՛ք, հայրենաբաղձ ո՛վ թեւերս...

Վաղը, աչքե՛րս իմ դժբախտ, աքսորէն վերջ տօթակէզ,
Պիտի լուսնա՛ք եւ լեցուի՛ք ապագայով նայիրեան.
Շրթնե՛րս իմ ցուրտ, վաղն ուրա՛խ ճաշակէք հացը հայ տան,
Ո՛վ ականջներս, հայ բոցին լսէ՛ք խնդուքն իսկապէս...

Վաղը, ո՛վ վաղն՝ որ կրնայ ծագիլ յանկա՛րծ՝ այգուն պէս,
Կամ ցայգե՛ր վերջ, կամ միայն ըսպէ՛ մ'առաջ իմ մահէս,
— Բայց որ անշո՛ւշտ պիտի գայ ճամբուն մէջէն հաւատքիս, —

Վաղն, ո՛վ հոգիս, թեւածե՛ս պիտի զուարթ ու ազատ,
Աստղի գոհար ձեւին տակ՝ հայ երկնքին վրայ փայլի՛ս
Երբ որք մարմինս ա՛լ կծկի հողին ներքեւ հարազատ,

Վա՛ղը, մարմինս իմ պանդուխտ՝ այդ գրկին մէջ մայրական...

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ն Ա Ի Ա Կ Ա Յ Ք

Նաւըս՝ ժառանգ հայրերէս՝ թափառեցա՛ւ ծագէ ծագ,
Հո՛կ ի խնդիր հայրենի նաւակայքին իր միակ՝
Ուր իր թեւերն հողմածեծ ալ ամփոփէ՛ր հեշտաբար
Եւ հուսկ խարխսխն ա՛լ նետէր համբորդութեան իր դժուար...

Ջի կեանքն եղաւ՝ խութէ խութ՝ քեկում եւ գայթ ջարունակ,
Թէեւ հոս-հոն մերթ գտաւ ծովե՛ր խաղաղ ու յստակ,
Եւ մերթ կայքե՛ր գարնային՝ որոնց կապեց սիրտ մը վառ,
Եւ տար ու լերկ իսկ ափե՛ր՝ ուր հանգչեցաւ պահ մ'երկար...

Բայց ան փնտռե՛ց հարազատ իր օթեւանն անդադար,
Որուն գիրկէն մնացեր էր դուրս՝ բախտով մ'անարդար...
— Բեռցած կարօտ, իղծ եւ յոյս, ա՛հ, խարսխէ՛ր վերջնապէս,

Հողիդ վրայ, Հայրենի՛ք — նաւահանգի՛ստն իմ վերջին,
Նոյնիսկ եթէ, երկնիդ տակ, կարմիր կայծակ մը ուժգին
Մոխրացընէ՛ր սլիտի զայն՝ որք նաւս այլեւս հասած քե՛զ,

Վտանգաւոր գայթերէն եւ յածումէն վերջ երկար...

ՃԱՄԲԱՆԵՐ

Ո՛վ աշխարհի ճամբաներ՝ յայտնի, անյայտ, լոյս թէ մութ,
Երկնի, երկրի ու ծովի ո՛վ ճամբաներ հողմացան,
Պողոտանե՛ր արքենի, ծառուղիներ հոտեւան՝
Որ կ'երկարիք ու կ'երթաք Պերլին, Լոնտոն, Հոլիվուտ.

Ի՛նչ գեղեցիկ էք արդեօք՝ ուղիներուն պէս կապոյտ
Որ կը տանին երազին ու հէքեաթին ու գարնան...
Ի՛նչ բարեբաստ՝ մեկնումներն ու թռիչքները կ'ըլլան,
Ծաղիկներուն մէջէն ձեր եւ լոյսերուն շէկ ու լուրթ...

Ո՛վ ճամբաներ մազնիսէ, սիրելի չէ՛ք ինձ սակայն,
Ձեր դիւթանքին՝ գոց եւ ցուրտ են իմ աչքերն ու հոգին,
Ձի չի՛ տանիր զիս հողիս ձեզմէ ո՛չ մին, ո՛չ իսկ մին:

Եւ յուսապինդ կ'սպասեմ արշալոյսէ երեւման
Ճամբո՛ւն այն սուրբ՝ փոյթ չէ՛ լերկ, դժուար, երկար ու դարձեր,
Որ՝ կարօտիս հետ նժդեհ՝ պիտի Երկի՛ր զիս տանէր...

Զ Ս Ր Թ Օ Ն Ք

Ոսկորներուս, ջիղերուս եւ արիւնիս ընդմէջէն
Ինձ կը թուի տարօրէն՝ այլ հաւատքով կենդանի,
Դարե՛ր առաջ փառահեղ եւ ծնունդէս հողեղէն՝
Դուժ փոթորիկ մը կարմիր՝ պապերուս հետ արքենի
Խլե՛ր է զի՛ս ալ, խզե՛ր հօրենական իմ հողէն,
Մարտնչումէն հոք իրենց՝ ի սէ՛ր ամէն մէկ կուցի...

Եւ հոնկէ դուրս, բուռ առ բուռ, ճակատագրի սեւ քամին
Զանոնք ցրուե՛ր է դիւրաւ անհուններուն աշխարհի՝
Ուր օրրանէս եմ խրեր ե՛ս ալ ափի մը ցրտին՝
Նաւարեկեա՛լ մը ինչպէս...: Ո՛հ, բայց այսօր մթալի
Տարիներով անթեղուած կարօ՛տն հողիս վերստին՝
Ոսկրերուս մէջ եւ սրտիս՝ ռումբի մը պէս կը պայթի՛...

Օ՛, ա՛լ փոշին դարերու ուսէս թօթուած, կեանքին դէմ՝
Վահագնի պէս կը կանգնի՛մ կաղնեհասակ, անսահման.
Եւ փակ նիզերն աչքերուս՝ մարբա՛ծ իրենց պինդ ժանգէն՝
Անյագօրէն կը բանա՛մ վաղնջական ճամբուն վրան,
Ուրկէ իղձերս՝ թեւաբաց՝ ինձմէ առաջ կ'արշաւեն,
Մինչ նոր յոյսերս կ'երազեն հայրենադարձս յաղթական...

Պիտի ծագի՞ բայց բնաւ այգը դարձիս դէպի հո՛ն...
Սիրտս՝ յաղթութեա՛ն ջահակիր, ծայնըս՝ բոմբիւն եւ ռազմերգ,
Պիտի դառնա՛մ իմ հողիս՝ հորիզոնէ հորիզոն
Պապերուս հետ համասփիւռ եւ մանչերուս խաժ ու շէկ,
Հոգ չէ՛ ըլլայ օր մ'իսկ ուշ, ուսիս վրայ՝ երեկոն...
— Մայրե՛ր, հարսե՛ր, եղբայրնե՛ր, պիտի դառնա՞նք հոն երբեք...

ՀԱՅՐԵՆԱԴԱՐՁ

Մայրե՛ր, քոյրե՛ր, եղբայրնե՛ր, վերջապէս Օ՛րն է դարձի,
Մեկնումի Օ՛րն երջանիկ՝ դէպի երկիրն հայրենի,
Ուր մեր հայրերը անհետ, նոյնի՛սկ մահուան մէջ մոխիր,
Մշտատրրոփ կ'սպասե՛ն նոր թռռներուն իրենց ցիր:

Օրը՝ տօնի գինիի նման կարմիր ու զուարթ՝
Մարմանդներուն եւ օդին մէջ կը ձիւնէ՛ վարդ առ վարդ.
Ծառերն ամբողջ մեզ համար պատմութեանունե՛ր են ծաղկով
եւ արեգակն է ջահե՛ր ամէն ճամբայ, ամէն ծով...

Նժոյգի պէս անհամբեր, պատրա՛ստ՝ նաւերն են համբուն,
Քարափներուն վրայ բոլոր եւ տարագիր ծագերուն.
Առագաստներն իսկ բոլոր՝ թռչելու մօտ զերդ թռչուն՝
Ուռած կարծես մեր շունչով ու կարօտով մեր հոգւոյն:

Եւ ուղիներն ընդհանուր հրաւերնե՛ր են՝ յոյսի
Ու կարօտի ու իղծի մեկնումներու ցնծալի.
Աւետածայն փողերով՝ ամէն հովերը գարնան
Ա՛լ կը հնչեն քայլերգներ վերադարձի տօնական...

Վերադարձի տօ՛նն է արդ, հայրե՛ր, հարսե՛ր, մանուկնե՛ր...
Գերութենէն մեր ձմեռ, գերութենէն մեր գիշեր
Ալ արթննա՛նք...: Ահա լո՛յսն ազատութեան կը ծաղկի
Արեւելեան կողմն երկրին՝ ուր սուրբ հողն է հայրենի...

Օ՛ն, մեր սրտերը թօշնած ա՛լ թեւթափենք թռչնօրէն,
Օ՛ն, մեր միտքերը ժանգոտ մաքրե՛նք իրենց բորբոսէն.
Եւ հայրենի հովերուն դէմ, մեր կուրծքերը կծկած՝
Օ՛ն, ծոցուորե՛նք առագաստ առ առագաստ լայնարաց:

Մեկնի՛նք այլեւս...: Եւ անդարծ, անհետ, անյուշ հեռանա՛նք
Այս ափերէն՝ ուր մեզ հետ պտըտցուցինք շարունակ
Շղթայակիր հոգիներ ու հոգեւարք մ'ոգեկան,
Եւ անտապան թաղեցինք պատանութիւն մը շուշան...

Մեկնի՛նք այլեւս...: Բայց նախ քան մեր հրաժեշտը վերջին,
Մայրե՛ր, քոյրե՛ր, եղբայրնե՛ր, անհարազատ այս հողին
Անկիւններէն բովանդակ, շիրիմներէն ցիրուցան,
Ժողովե՛նք, ժողովե՛նք՝ մինչեւ հուսկ իրենց հիւլէն գաղթական՝

Բոլոր յոյսերը թաղուած ու կարօտները դժբախտ,
Եւ անպսակ փափաքներն ու երազներն անաւարտ՝
Մեր հայրերուն, մայրերուն, եղբայրներուն, քոյրերուն,
Որոնք ինկա՛ն խաչահար՝ իրենց կեանքի կէս համբուն...

Ժողովե՛նք անոնց Պատմութիւնն եւ կտակներն ընդհանուր՝
Որ հոգիները անոնց չմնա՛ն որք ու տխուր,
Եւ ցուրտին մէջ դարաւոր առանձնութեան չմսի՛ն,
Եւ չմարի՛ն մոռացման արեւմուտքին մէջ մթին...

Ժողովե՛նք անոնց նշխարներն արեւախանձ եւ այրի,
Որ՝ երբ թաղենք մենք զանոնք մեր երկրին մէջ մայրենի՝
Անոնց շունչով ու սրտով բեղմնաւորուած հողը մեր
Ծաղկի շքե՛ղ աւելի ու աւելի՛ պտղաբեր...

Օ՛ն, խարխսները գերի արմախլուի՛ն կայքերէն,
Առաքաստներն ա՛լ ուռին, մեկնումներն ա՛լ շիփորեն.
Նաւերն են լի՛ բեռներով կարօտներու հայրենի
Եւ անհամբեր սրտերու տրուիւրգով ծնծղալի.

Մայրե՛ր, քոյրե՛ր, եղբայրնե՛ր, համբա՛յ — յառա՛ջ, օ՛ն, յառա՛ջ...

Ո Ղ Ջ Ե Ր Թ Ս Պ Ա Գ Ա Յ

Ա.

Երնէ՛կ քեզի, ո՛վ եղբայր, որ կը մեկնիս Հայաստան՝
Օրրա՛նը մեր հաւատքին, գեղին, ուժին յաղթական,
Երկի՛րը մեր սուրբերուն, աշուղներուն, քաջերուն,
Որոնք ծնան իր հողէն, մեռան հողին համար նոյն...

Երնէ՛կ քեզի... Անկասկած արիւնիդ մէջ նժոյգներ
Կը տրոփեն, կը դոփեն՝ սպասումէն անհամբեր.
Եւ անկասկած թոքերուդ առագաստներն են յղի
Ա՛լ սանձազերծ հովերով հայրենաշունչ կարօտի...

Դէմքիդ վըրայ կը տեսնեմ նոր ցնծութեան մը հանդէս
Եւ անսովոր արշալոյս մ'աչքերուդ մէջ՝ որ կարծես
Բա՛ց են արդէն հայրենի տեսիլքներուն վրայ ծաղիկ...
Երնէ՛կ, եղբա՛յր բարեբաստ, ահա կ'երթա՛ս հայրենիք:

Ճակատագիր մ'անմեկին թէ թոյլ չի տար դեռ ինձի,
Թերեւս երբե՛ք թոյլ չտա՛յ, որ ուղեկցիմ ես քեզի,
Գէթ տա՛ր քեզ հետ, սրտիդ մէջ, այս հուսկ խնդրանքս արտօսիչ՝
Որ ոգեւոր սերունդիս ըլլայ կտա՛կն ալ գուցէ...

Բ.

— Երբ խոնջ ոտքերըդ նժդեհ, խարխափէն ետք գաղթային,
Ալ վերջապէս խարսխեն սեմին վըրայ մեր երկրին,
Սրտովդ ամբողջ ծնրադրէ՛ խորանին դէմ հայրենի.

Եւ համբուրէ՛ հողն իր սուրբ հոծ համբոյրով մ'երկիւղած,
Որուն կարծես մէջն ըլլան ծագէ ի ծագ խմբըւած
Գաղթահայոց շրթունքներն ու գորովներն անհամար.

Պարփակելու համար ա'լ երկինքն ու հողը մեր ծով՝
Անոնց անթիւ թեւերուն երկնածաւալ շարժումով
Առագաստէ՛ պիրկ թեւերդ Արագածէն Զանգեզուր.

Եւ բանտարկեալ մը ինչպէս՝ գերութենէն ա'լ ազատ,
Անոնց ամբողջ թոքերով ու կարօտով սիրաշատ
Ներշնչէ՛ մեր հովն ու բոյրն Արագածէն Զանգեզուր:

Եւ սիրարձակ մտիր նե'րս արմենաւանդ հողերէն,
Ու տիրացմամբ մը արդար կոխէ՛ զանոնք վէսօրէն.
Ծարաւաչուի դիտէ՛ լոյսն արարատեան երկնքին՝

Իբր աչքերուդ ընդմէջէն նայէ՛ր նժդեհ ցեղդ համայն.
Եւ որպէսզի ալ բուժուի՝ ծարաւն անոր գաղթական՝
Անոր միլիոն շրթներով խմէ՛ ջուրէն Սեւանի...

Եւ առաջին հեղ ճաշէ՛ սուրբ անտառին մէջ Սօսեաց՝
Ուր ճաշդ ըլլա՛յ Շիրակի ցորենհանքէն քաղուած հաց,
Իշխանածուկ Սեւանի, հայրենահամ ալ գինի:

Ու վերջապէ՛ս, վերջապէ՛ս, հոն՝ հանգչեցո՛ւր խոտն ի վար
Տար արեւէն ու հովէն ծեծուած մարմինդ գաղթավար,
Որ դարերո՛վ պարտասուն ա'լ Պատմութիւնը Հայոց

Ընդ միշտ հանգչէր՝ քեզի հետ՝ անմահ շուքին Մասիսի...

Եւ պտոյտէդ վերջ ամբողջ մեր երկրին մէջ լոյս ու վարդ՝
 Ուր ամէն ինչ է հրաշք ու կախարդա՛նք ու հէքեա՛թ,
 Քանաքեռի խորանէն իջի՛ր, մաի՛ր Երեւան՝
 Մեր երազին սրբավա՛յրն ու բե՛րդը մեր Պատմութեան...

Յառաջացի՛ր ցնծաբայլ պողոտայէն Արովեան՝
 Ուր տուփեղէն շէնքերով կը կարկառի ապագան.
 Ու եղերգէ՛, ու ճչէ՛ անցորդներուն իր գուարթ՝
 Երկրակարօտ Սփիւռքին վէրքերն ու վիշտն անընդհատ:

Ու ողջունէ՛ Արովեանն որ՝ մահէն ետք իր գաղտնի՝
 Հայ գոյութեան պատնէշին դեռ ժայռի պէս կը կանգնի՛:
 Եւ երբ ճամբուդ հանդիպիս մանուկի մը հայկեղէն,

Յանո՛ւն համայն հայ սէրին՝ զայն համբուրէ՛ իր ճակտէն,
 Ա՛ն՝ ապագայ Արովեան, կամ Բաղրամեան, կամ Սարեան,
 Զոր գուցէ բնաւ չտեսնե՛մ, ե՛ս՝ իր եղբայրն հողմացան...

Կ Ա Ն Խ Ա Պ Ր Ո Ւ Մ

Գիտե՛մ, քեզի չհասնի՛մ գուցէ բնաւ, Հայրենի՛ք,
Ու Մովսէսի մեծ կարօտս ընդ միշտ կարօ՛տ լոկ մնայ,
Աչքերս ըլլան երկինքէդ եւ դաշտերէդ միշտ ամայ,
Ու սիրտս՝ երկրանկ եւ յուսատ, ապրիմ ցմա՛հ աներդիք...

Բայց պիտի գա՛ն քեզ անշուշտ թռռներըս մեծ ու պզտիկ:
Նախազգալով ես անոնց երանութիւնն ապագայ՝
Կ'երջանկանա՛մ հիմակուց, եւ եռանդով մը ներկայ՝
Կը կանխապրի՛մ ես արդէն անոնց նոր կեանքն ապրելիք...

Ու խորհելո՛ւ իսկ միայն՝ թէ օր մ'անոնք պիտի քեզ
Տեսնե՛ն, բռնե՛ն, ո՛ւ հայ հող, այժմէն շռա՛յլ կը բերկրիմ,
Եւ կարծես ե՛ս ալ արդէն քեզ կը տեսնե՛մ իրապէս:

Զի անո՛նք՝ ողջ իմ թռռնե՛րս՝ ինձմէ մասե՛ր են առողջ.
Թէեւ դէմքէս տարբեր դէմք՝ բայց սի՛րտս ունին մտերիմ,
Եւ կը կրեն ի՛մ իսկ սէրս, կարօտս եւ յոյսըս ամբողջ...

Ահա ինչպէ՛ս պիտի քեզ հասնիմ, անհա՛ս Հայրենիք...

ԾԱՐԱԻ ՈՒ ՔԱՂՑ

Ա Ի Ե Ց Ե Ա Յ Ե Ր Կ Ի Ր

Թէեւ ես դեռ պատանի, բայց կանաչ սիրտս է արդէն
Կորաքամա՛կ, ու վշտի տարիներով՝ ծերունի՛,
Դէմքըս փոթո՛ւմ փռուեկած՝ հակտին նման գիտունի,
Եւ հնամաշ ա՛լ՝ աչքերս, համբաներո՛ւն նայելէն...

Զի հայրենի իմ կարօտս այնքա՛ն է հին դարօրէն,
Այնքա՛ն անթիւ՝ պապերուս կարօտներով սրբենի,
Որ ծերացա՛յ վաղահաս, որ ես՝ դեռ այգ՝ մթնեցի՛,
Եւ նոր Մովսէս մը եղայ՝ օրօրոցիս իսկ օրէն...

Թէ թոյլ չտաս պիտի, Բա՛լստ, որ ոտք դնեմ օր մ'այնտեղ՝
Երազներուս, յոյսերուս եւ իղձերուս երկրին վրան,
Լերան մը գէթ գէնիթէն՝ հեռութեանց մէջ միգայեղ

Տեսնե՛մ խոստումդ հրաշալի՝ միայն բռալէ մը սլզտիկ,
Եւ շնչե՛մ քեզ, ո՛վ Երկիրն իմ Աւետեաց՝ Հայաստա՛ն.
Ու կեանքին դէմ՝ լո՛կ յայնժամ փակէ աչքերս երջանիկ,

Թէեւ ես դե՛ռ ծաղկատի, սիրտըս վաղո՛ւց սակայն ծեր...

Թէեւ վաղո՛ւց բաժնուած քեզմէ, երկի՛ր սրբանուն,
 Կարծես՝ թոթով շրթներուս ճիւղէն ի վեր առաջին
 եւ անդրանիկ ճաճանչէն իմ աչքերուն ու սրտին.
 Ու թէեւ մի՛շտ՝ տարակեաց շնչառութեանս օրերուն՝

Անհարազատ երկինքո՛վ մ'աչքերս լեցուա՛ծ են միայն
 եւ շրթունքներս են հնչած բարբարոս ձայն ու բարբառ,
 Բայց էութեամբս իմ համբուն՝ հեռուներէն այս օտար՝
 Կ'զգամ բջիջ առ բջիջ քեզի՛ կապուած յաւիտեան.

Կապուած երտկ առ երակ ողջ արիւննո՛ւն հայրերուս՝
 Որ ի՛մս է այժմ,— ե՛ս՝ գահի ժառանգն անոնց կայսրութեան,—
 եւ անցեալո՛վդ՝ որ կարծես անցեա՛լս է իմ սեփական,
 եւ գալիքո՛վդ՝ որուն հունտն այժմէն կ'զգամ իմ հոգւոյս...

Սիրահարի կարօտովս այս բոցավառ ու հսկայ,
 Զոր կ'արծարծես ամէն օր՝ իբրեւ կնդրուկ եւ կրակ,
 ես զիս կ'զգամ քեզի մօ՛տ՝ մղոններուն հակառակ,
 եւ քեզի հն՛տ՝ ամէն տեղ ուր լոկ տար հո՛ղն է ներկայ:

Եւ երբ տենչիս խորերէն լո՛կ կը խորհիմ քու վրրադ,
 Օ՛, պատրանքով մը պայծառ ու ողջ՝ կեանքէ՛ն աւելի,
 Կը հաւատա՛մ որ իրօ՛ք կը շնչեմ օդըդ բերրի
 եւ պողպատեայ քայլերով հողդ կ'ընդոտնեմ ես հաստա՛տ...:

Այսպէ՛ս զօղուած ես քեզի՝ ինչպէս որդին իրեն մօր,
 ես՝ քու որդի՛դ, մա՛յր երկիր, կարծես սերա՛ծ իսկ լանջէդ,
 Միսերուս մէջ կը կրեմ հողիս արիւնն արփաւէտ,
 Անմահութիւնն հայրերուս, նշխարքն անոնց դարաւոր:

Եւ կը քալեմ՝ Պատմութիւնն անոնց կեանքիս առընթեր,
Մինչ նոր դարու կուրծքիս տակ կը տրոփե՛ն կենսալի՝
Անոնց յոյսերն ու տենչերն ու երազներն հնամի,
Եւ կը հնչե՛, կը շնչե՛ անոնց հին սիրտը անմեռ...

Եւ ես կ'ապրիմ՝ զի Հա՛յ եմ ըջիջներովն իմ մարմնոյն,
Որով ծնողքս հայարիւն զիս օժտեցին պերճօրէն.
Եւ եթէ ո՛ղջ եմ ցայսօր՝ թէեւ հեռու ներկայէն՝
Ողջ եմ միա՛յն Անցեալովդ, Երկի՛ր — սրտիս ստնտո՛ւն...

Ու ոգիսպան արսորին մէջ այս նոյնի՛սկ եթէ դեռ
Կ'ուզե՛մ, կրնա՛մ ես մնալ միշտ կենդանի հայօրէն,
Յոյսո՛վն է լոկ Գալիքիդ դրօշակին՝ զոր այժմէն
Կ'ընդնշմարեմ երկնիդ մէջ, ո՛վ հայրենիք կենսաբեր...

Այսպէ՛ս յօդուած, չե՛մ կրնար՝ սիրտըս քանի ունի ծայն
Եւ շրթունքներս ոյժ եւ շունչ շեփորելու գոռ անունդ,
Թէեւ վաղուց մարմնովին քեզմէ խզուած ես սերունդ՝
Ո՛չ, չե՛մ կրնար իմ հոգիս խլել արմէն հայկազնեան:

Քայլ մը նահա՛նջ իսկ քեզմէ — որ արի՛ւնս ես ու հոգի՛ս, —
Պիտի ըլլա՛ր ինծի մահ, եւ ուրացո՛ւմ մը սոսկ չար՝
Յաւէտ բաժնէ՛ր զիս քեզմէ... Եւ ես երբեք չե՛մ կրնար՝
Ցմահ ու ետքն ալ մահէս՝ դրժե՛լ, մոռնա՛լ քեզ ու զիս...

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՍ ՔԱՐՏԷՍԻՆ ԴԻՄԱՅ...

Ես՝ իբրեւ տէր ու զօրապետ՝ փրուած հողիս քարտէսն ամբողջ,
Զմայլապիշ՝ զայն կը դիտեմ երազանքի մ'ընդ մէջէն խաժ.
— Աշխարհին վրայ՝ Երկիրս ահա՛, ազգերուն մէջ Ա՛զգ մշտառողջ.
Ահա՛ գոհար Սեւանն այստեղ, Շիրակն այնտեղ ցորենաբաշ,

Եւ դա՛շտն ահա Արարատեան՝ արդ գարունով անշուշտ օծուած.
Աս՝ Երեւա՛նն, ու ան՝ թերեւս Արովեանի ճամբա՛ն ոսկի.
Փոթորկավազ Երասխը՝ հո՛ս, հո՛ն՝ մշտավառ լեռն Արագած,
Ու դե՛ռ..., ու դե՛ռ... մինչեւ այս գիւղն՝ անունն որուն սո՛ւրբ է
ինձի...

Բայց ի՛նչ օգուտ քարտէս մը պերճ՝ սահմաններով նոյնիսկ հեռու,
Եւ ձեռքիս տակ՝ թուղթէ երկիր մը գեղածիր քայց անկենդան,
Յաղթաբոմբիւն անուններո՛վ ոստաններու եւ լեռներու՝
Որ թանաքի ու պատրանքի գիծ ու կէտեր են հոս միայն:

Եւ ի՛նչ օգուտ որ ունենամ շքեղ երկիր մ'ինձմէ հեռի,
Ճիշդ աչքերուս դէմ երբ չունիմ իր երկինքէն շո՛ղ մը պզտիկ,
Եւ շոյելու կարօտ ձեռքիս՝ իրմէ չունիմ պո՛ւտ մը հողի,
Տաք, տրոփուն, համբուրելի եւ շնչելի հո՛ղս հայրենիք...

Եւ զո՛ւր է մահն՝ ամենաթանկ դրօշակի մը իսկ սիրոյն,
Թէ չհոսի՛ պիտի արիւնս հայրենական հողին վըրան.
Զի Հայրենիք մը Հո՛ղ է նախ՝ տարերքներովը իր համբուն,
Յետո՛յ միայն պաշտելի Բառ ու Գաղափար աննիւթական...

Ն Ո Ր Տ Ա Պ Ա Ն

Դիցե՛ղ հայրեր, նորածին ձեր որդիները այսօր
Տար աւիշով ու լեզուով ու յոյզերով կը լեցուին,
Եւ հայկաշունչ ձեր ոգին ու ձեր արիւնն ողջ եւ հին
Կը նահանջին դասալիք՝ երակներէն իրենց նոր...

Հազար անգամ անոնցմով, ա՛հ, կը մեռնի՞ք ամէն օր,
Եւ ձեզի հետ ալ անո՛նք՝ մինչդեռ ապրի՛լ կը խորհին,
Ձի ճշմարիտ կեանք չկա՛յ տաք հողէն դուրս տոհմային,
Ձի հացն օտար՝ թոյն է նուրբ, եւ հողը խորթ՝ ցելս մը խոր...

Ահա ինչո՛ւ կ'աղօթեմ, ո՛վ հայ Աստուածն հայրերուս,
Որ ցեղիս վրայ գաղթացիր արծակէիր խօլաբար
Յորդ Զրհեղեղ մը երկրորդ՝ իբրեւ բարիք կենարար,

Որ փրկարար նոր Տապան մը զայն ժողովէ՛ր ծագերէն,
Եւ զայն տանէ՛ր, բեւեռէ՛ր Մասիսի սարն երկնասոյզ՝
Ո՛ւր է միայն փրկութիւնն որդիներուն հայեղէն,

Հայրե՛ր, ձեր նոր՝ բայց արդէն ծե՛ր ու մեռնո՛ղ թոռներուն...

Շա՛տ երկիրներ եկայ ման ու շա՛տ տեսայ երկինքներ:
 Ջքնա՛ղ, բուրն ալ չքնա՛ղ...: Բայց անոնցմէ եւ ո՛չ մին
 Աչքիս պասուքն յագեցուց. զի երկրիս դէմքն ու հոգին,
 եւ քաղցրութիւնն երկնքիս անոնցմէ մէ՛կն իսկ չունէր:

Հանդիպեցայ շա՛տ կուժի եւ աղբիւրի եւ գետի
 Որոնց՝ մուրիկ իմ պապակս երկարեցի յոյս առ յոյս.
 Բայց մեղրահամ ջուրն անոնց դարձաւ լեղի՝ շրթներուս,
 եւ անապատն իմ ներքին ծարաւեցուց աւելի՛...

Եւ պիտի դեռ ամէն տեղ պտըտցնեմ ինձի հետ
 Վաղընջական որբ ծարաւս որբ հոգիի եւ շուրթի,
 եւ անկասկած մի՛շտ կրեմ երաշտն իր այս չարաղէտ,

Մինչեւ որ՝ օր մը բերրի՝ չհանդիպի՛մ Սեւանի,
 Որուն լո՛կ տեսքն ասմազուն եւ թանկագին բոյրն արդէն
 Պիտի ա՛լ զայն հայրենի յագեցումով մ'ողողեն...

ՎԱՅՐԻ ՍԷՐ ՀՈՂԻՍ ՀԱՄԱՐ

Ունենայի՛ր վարդի չափ սա ձեռքիս մէջ նօթերաց
Միայն պտղունց մը պարզ հող՝ հայրենիքէս հնձուած.
Միայն պտղունց մը հողի անհունութիւնն անսպառ՝
Կարօտաբաց սա ձեռքիս պզտիկութեան մէջ ըլլար...

Տարփածուի մը հանգոյն շօշափէի՛ր կարօտով
Հողն այդ, կոյսի միսին պէս՝ իտէական, քաղցր ու զով.
Հողն այդ, վիթի լանջին պէս՝ բորբ եւ բուրեղ եւ բերրի,
Հոտուըտայի՛ր թոքերովն ու նօթութեամբն յովազի...

Զայն կրծէի՛ մինչեւ սիրտն արբըշտանքով աւիւնուշտ,
Կամ հացի պէս, խունկի պէս ծամծըմէի զայն անկուշտ,
Որ հայրերուս հոգիին ու դաշտերուն հայրենի
Հա՛մն առնէի հնամեայ, եւ հայութեամբս արբէի՛ր...

Եւ լիաթոք զգայի՛ր Երջանկութիւնն ազգային
Ըլլալու տէրը անոր՝ մինչեւ հիւլէն իր վերջին,
Ու պարթեւ խինդն առիւծին երբ՝ իր թաթով յաղթական՝
Արքայօրէն կը տիրէ իր տապալած որսին վրան:

Ո՛ւր Արարիչ մ'ըլլայի...: Պիտի շունչովս իմ առողջ,
Պատառ մ'անշունչ այդ հողին ես փչէի՛ կեանքս ամբողջ,
Արի՛ւն տայի արիւնէս, եւ տայի միս, ձեւ ու սէր՝
Որ հայաղբատ երկրին վրայ աւելի Հա՛յ մը կանգնէր...

Ա՛հ, սա ափիս մէջ փոքրիկ՝ բայց կարօտիս չափ անծիր,
Ունենայի՛ր, զգայի՛ր հայրենի բուռ մը երկիր,
Որ ապրէի՛ ես գոնէ՝ ցորենհասկի պէս պզտիկ՝
Հողիս վրան ըլլալու վարդ պատրանքովն Երջանիկ...

ԿԱՐՕՑ ԼԵՁԻԻ ՆԱՅԻՐԵԱՆ

Ես իմ անուշ Հայաստանի
արեւահամ բառն եմ սիրում:
Ե. ԶԱՐԵՆՑ

Երնէ՛կ տըւէր ինձ, օ՛ քախտ,
Ք'նձ՝ գաղթանիստ մի տղի, մասիսածիգ մի հոգու,
Մի թարթափի չափ գոնէ, պանդուխտ մահից իմ առաջ,
Երջանկու թիւնն ընդզգալ Երկրիս լեզուն խօսելու.
Թէեւ բոպիկ, բայց ցնծուն հայրենաբնակ զերթ մի լաճ՝
Խօսել լեզո՛ւս հարազատ:

Տըւէ՛ր ինձ, օ՛ Երեւան,
Լինել երկնիդ տակ հիմա, լինել հողիդ վրայ շուշան,
Ուր՝ դարերի դաշտերում՝ Հայաստանի վարդ լեզուն,
Այգիների հետ Գողթան, իբրեւ խաղող ու ցորեան՝
Բուսե՛լ է յորդ, ծէգից ծէգ ծածկե՛լ երկիրն հայկազուն՝
Հնուց մինչեւ Ապագան...

Այնտեղ՝ համբին Արովան՝
Խօսել լեզուն Պապերիս, այն նոյն լեզուն հողածին,
Որ շա՛տ հեռուն՝ լեռների մէջ քանդակւած իմ երկրում,
Հիմա՛, հէնց այս բոպէին, լցնո՛ւմ է օդն ու երկին
Իր հնչիւնովն եւ բոյրովն, ու բերկրանքով ողողո՛ւմ
Հայոց կուրծքերն ու Ներկան...

Խօսել լեզո՞ւն՝ որ հեռւում
Բազմահազար հայր ու մայր եւ հարս ու քոյր ու եղբայր
Ցնծերգո՛ւմ են զերթ ծղրիթ՝ տների մէջ, դաշտերի,
Որ գրո՛ւմ են գիտնական ու բանաստեղծ բոցհանճար,
Եւ հայանուն գետերի ջրերն հնչո՛ւմ դաշնալի,
Եւ մասիսեան հողմն երգո՛ւմ:

Խօսել լեզո՛ւն նայիրեան՝

Որ դարէ դար արտերում եւ սրտերում իմ երկրի
Անշէջ արեւ է դարձել, խայծեցրել միրգ ու սերունդ,
Եղե՛լ տաճար հաւատքի, հալարտութեան ե՛ւ դաւինի,
Գութան՝ մարգի ու մտքի, սիրտ ու մարմնի էլ՝ սնունդ,
Եղե՛լ փամփուշտ մաքառման...

Խօսե՛լ, անո՛ւշ Չարենցի

Անուշ բարբա՛ռը խօսել... Եւ ծամծամել քառ առ քառ՝
Հայաստանի հողն ու խոռնկն ու ցորեանները որպէս...
Չայնել լեզո՛ւն՝ հունչն որի Չարենցի շունչն է կայտառ,
Ամէն մի քառը կարմիր՝ սրտին լարերը ասես
Աքովեանի գեղացի...

Ջաների ջա՛ն Աքովեան,

Լինե՛մ լեզւին քո դուրպան, խօսե՛մ լեզուն, որ քո վէս
Քանաքեռի եւ հոգու աղբիւրներից է բխած,
Արաքսի պէս՝ արաքսում, եւ զանգակում՝ Ջանգւի պէս,
Եւ սօսափում է որպէս սիւքն ու Անտառը Սօսեաց
Ու փանդիւռները Գողթան.

Լեզո՛ւն Հայոց նայիրեան,

Որ մերթ սիրերգ է սրնգում՝ սիրողների համար հեզ,
Եւ ռազմակոչ է թնդում՝ մարտիկների հրախանդ.
Որ մերթ օրօր է տաւղում՝ մանուկների խոնջակէզ,
Եւ արտերգովն իր կանչում մերթ արօրներ դէպի հանդ
Ու աշխատանք շինական...

Խօսե՛մ լեզուն հայկազուն,

Որ շրթներովն հովերի ու ծովերի հայերգակ,
Եւ հայ հողի թոքերից՝ մի՛շտ խօսեցան Աքովեան
Եւ Թումանեան եւ Չարենց. որ կը խօսե՛ն շարունակ
Հեռո՛ւն պոէտ ու բանւոր եւ հով ու ջուր հայաճայն...
Խօսե՛մ նրանց այդ լեզուն,

Որ արժանի ես լինեմ

Ժառանգորդի՛ն կոչելու Աբովեանի դիցային,
Եղբա՛յրը խաժ Տէրեանի ու վարդերի հայարիւն.
Երակներիս մէջ զգամ գեղջուկ հայ հողն ու հոգին,
Հաղորդեմ հայ անցեալի նշխարներին սրբանուն,
Եւ Գալիքի հետ զօդեմ...

Խօսե՛մ լեզուն իմ բնիկ՝

Երեւանի քարերի, ջրերի պէս Սեւանի,
Որ պապերիս շնչին տակ եւ արեւի վահագնեայ,
Ծովածաւալ Շիրակի ցորեանների հետ ոսկի,
Տարիներո՛վ, ծիլ առ ծիլ, արարատեան հողի վրայ
Բուսե՛լ է գերթ վարդ ու միրգ:

Խօսե՛մ լեզուն Աբովեան,

Զի հաւատում եմ սրտանց՝ որ իրաւ Հայ չե՛մ լինի,
Ո՛չ հարազատ՝ սէրս հայի, եթէ մահից իմ առաջ՝
Մի հեղ, թէկուզ մի վայրկեան, հողի վրայ հայրենի,
Իբրեւ հուսկ շունչ չհնչե՛ն շրթներս կարկաչ առ կարկաչ
Բարբառն Երկրիս Նայիրեան...

Հասէ՛ք ծարաւիս, Ջուրե՛ր հայրենի...
 Խմե՛մ ձեզ մինչեւ անյագ արթնցում,
 Ձի հոգւոյս պասուքն՝ որ ձեզմով կ'այրի՝
 Ձեր մէ՛ջ լոկ կրնայ հանգչիլ ու յանգիլ...

Հարսե՛ր նայիրեան, հոգիս լեցուցէ՛ք
 Բոյրով ձեր՝ որ օ՛ղն է հայրենիքիս.
 Ես, խոնջ կեանքս յենում կուրծքին ձեր նարկիս՝
 Բուրե՛ղ ու բերրի՛, զերդ հողն իմ երկրին:

Ծառե՛ր հայրենի, նստի՛մ, ապրի՛մ ես
 Շուքին տակ ձեր հով, ձեր զո՛ւ անդորրին,
 Մինչեւ որ վըրաս՝ քոջ թեւի պէս՝
 Սփռէք ձեր ճիւղերն, ու կեա՛նքըս ծածկէք...

Երկի՛նք նայիրեան, կապոյտըդ ըլլա՛ր
 Միակ հորիզոնն աչքիս եւ հոգւոյս.
 Եւ դո՛ւն, իմ անուշ երկրիս հո՛ղ անուշ,
 Վերջին երազիս մահիճը դալար...

Այլ յոգնեցայ այգ ու տիւ ու ցայգ, օրե՛ր անընդհատ,
Անյուսօրէն կրծելէ անհամ, անբոյր հացն այս տար՝
Որ թանձր ու կարծր է բերնիս եւ գոյութեանս՝ զերդ կապար,
Եւ աւելի՛ կ'արծարծէ կարօտն հացիս հարազատ:

Այ մինչեւ ո՛ւր, մինչեւ ե՞րբ մաղծն այս ծամել ծանրաբար...
Օրօրոցիս օրերէն ցայսօր կարծես եմ նօթի,
Արքայօրէն թէեւ միշտ կո՛ւշտ է սեղանս նժդեհի՝
Օտար հողի հացերովն ամենէ՛ն յոյր, քաղցր ու վառ:

Ե՞րբ լիորկոր ճաշակեմ պիտի ես հացն հայկազուն,
Թրուած՝ ձեռքով բնիկի, պտղած՝ փուռին հայրենի,
Այն հացն՝ որուն մէջ թրթռա՛ր հայ հողին համն ընտանի,
Եւ որ շողա՛ր ոսկիովն հայրենաշող արեւուն...

Ե՞րբ հոտոտեմ անոր բոյրն՝ որ պիտի գա՛ր ինձ անշուշտ
Դեռ իսկ կանաչ հասկերէն, ու ծաւալէ՛ր իրեն հետ
Շունչն եւ հոգին նայիրեան ցորեաններուն ցնծաւէտ,
Ու երաշտ քաղցս թռեգէ՛ր յագեցումով մը անկուշտ:

Ե՞րբ զայն դիմացս ունենամ՝ որ զմայլիմ սրտաբար
Հայ հացեփին այդ համեղ ու կենդանի քերթուածին.
Ե՞րբ զայն սեղմեմ կուրծքիս դէմ, եւ մասունքին իր սրբին
Խանդաղատի՛մ՝ աղբատի ան միակ գա՛նձս իբր ըլլար...

Ճոխութեանս մէջ իսկ ներկայ՝ դժբախտն եմ ես մեծագոյն,
Զի քա՛ղցն ունիմ հայ հացի փշուրներուն քաղցրահատ
Որ կը թափին հայ տան մէջ, եւ որոնցմո՛վ բարեբախտ՝
Մըջիւններէն մինչեւ շուն կ'երջանկանա՛ն օրն ի բուն:

Օ՛ իմ տունիս հացն, որուն մէն մի բջիջն իսկ ինծի
Պիտի բաւէր՝ երջանիկ ես ապրէի՛ դար մ'երկար,
Եւ զոր վերջին լոյսիս օրն երբ ճաշէի՝ իբր նշխար,
Կեանքի տաք համն իր՝ բերնիս — մահն հե՛շտ թուէր ինձ պիտի...

Բայց կը վախճամ որ ցայգ մ'ա՛յ մեկնիմ կեանքի սեղանէն
Աչքերըս բա՛ց՝ հայ հացին դեռ կարօտովն ակաղծուն,
Աչքերս ետե՛ւ՝ երազի՛ն հայ ցորեանի դաշտերուն,
Եւ քիմքս ու սիրտս հայ հացէն ո՛րք եւ նօթի՛ մշտօրէն...

Խ Օ Ս Ք՝ Հ Ա Յ Ր Ե Ն Ի Ք Ի Ս

Ո՛վ հայրենիքն իմ՝ որուն սուր կարօտին գամերով
Մինչեւ հոգիս կը խաչուիմ պանդխտութեան խաչին վրան,
Երկրանկարդ տեսնելէ, գրկելէ վե՛րջ հողըդ զով,
Գինիդ եւ ջուրդ եւ ցորենդ ըմբոշխնելէ վե՛րջ միայն,

Ու քաղցրութիւնդ եւ հոգիդ ճանչնալէ վե՛րջ կ'ուզէի
Ըլլալ քեզմէ բաժնուած աքսորի լա՛յն ծովերով,
Որ ամէն օր, ամէն ժամ, ամէն բոպէ աւելի՛
Տուայտէի, հիւծէի, ծարաւէի ես քեզմով...

Հոկ այն ատկ'ն բաժանման ցաւ մ'իրաւ մէջն իսկ մարմնոյս՝
Խոր քահերով օրէ օր պիտի հուսկ փոսն իմ փորէր.
Եւ ինձ ցմահ անմատոյց ըլլալուդ վիշտն իմ անյոյս,
Եւ գրկիդ մէջ մեռնելու տարիքիս չափ տենչս այս ծեր

Աւելի խո՛ր ու անկե՛ղծ ու նիւթեղէ՛ն դառնային,
Եւ զգալի՝ միսիս վրայ, զերդ դաշոյնի վէրք մը վառ,
Քան այն կարօտն ոգեկան — թէ եւ պարկեշտ ու ջերմին,—
Ջոր անուրջովդ, անո՛ւրջ հող, կը կերակրեմ խեղճաբար...

Ձի հեռաւո՛ր եւ մշո՛ւշ տեսիլքներուն, հէքեաթին
Կարօտն երա՛գ է ունայն, միայն պատրա՛նք է հոգւոյն,
Մինչ՝ ատրաշէկ զերդ շամփուր՝ կը խարէ սիրտ ու մարմին
Կարօ՛տն անգամ մ'ապրուած, յետոյ խլուած բաներուն...

Կարօտըդ, Հո՛ղ հայրենի, բնաւ զգալ չէ՛ հնար
Բայց եթէ լո՛կ աքսորի եւ արտօսրի օրերուն՝
Գոնէ անգա՛մ մը անթիւ գուրգուրանքո՛վ տենչահար
Գրկելէ վերջ կուրծքդ յուռթի, տեսնելէ դէմքդ ասմազուն,

Քեզ լիակուրծք շնչելէ՝ զերդ առագաստ ծարաւի...
— Ա՛հ, կրէի՛ մարմնիս մէջ ողջ յիշատակդ երջանիկ,
Որ մարմնական կարօտով տանջուէի՛, տաղուէի՛
Ամէն ժամ քի՛չ մ'աւելի, ո՛վ իրական հայրենիք...

ՊԱՏԿԵՐ՝ ԸՍՏ ԵՐԱԶԻՍ

Ի՛նչ լաւ, ի՛նչ լաւ որ բնաւ քեզ չեմ տեսեր, Հայաստա՛ն.
Գուցէ կարօտն իմ չըլլա՛ր այսպէս հսկայ եւ բոցուն,
Ու չվազէ՛ր դէպի քեզ, ինչպէս հիմա՝ երբ հեռուն
Թաքած ես խորն անթափանց մշուշներուն ոսկեման:

Չդառնայի՛ր ալ գուցէ ցանկայարոյց դուն այսքա՛ն՝
Թէ ըլլայիր աչքերուս եւ սրտիս դէմ կեանքս ի բուն.
Չսիրէի՛ քեզ այնպէս՝ ինչպէ՛ս պանդուխտ այս ժամուն,
Երբ կ'առնես դէմքն ու հոգին՝ զոր քեզ իղձե՛րն իմ կուտան...

Զի աչքս գո՛ց, երջանի՛կ կը պատկերեմ քեզ հիմա՝
Կարօտիս չափ՝ քաղցր ու տաք, երազիս պէս՝ գեղակիրտ,
Եւ աննմա՛ն, անսահմա՛ն՝ որչա՛փ որ սէրն իմ կ'ըղծայ...

Այսպէս կ'ընեմ քեզ տարբե՛ր այն հասարակ պատկերէդ՝
Որ տեսածն է մարդերուն...: Ե՛ս՝ ինչք մ'իբրեւ սեփական՝
Քեզ կ'ընեմ ի՛մըս միայն — ի՛մ, միայն ի՛մ Հայաստան...

Ի՛նչ լաւ, ի՛նչ լաւ որ այսպէ՛ս քեզ կը տեսնեմ, Հայաստա՛ն...

Ներէ՛, բարի՛ հայրենիք, օր մը եթէ կարօտի,
Երկնչելով որ այսքա՛ն չսիրէի քեզ հիմա,
Ածուդ տեսած չըլլալուս համար իրօ՛ք բերկրեցայ,
Եւ հարազատ քու դէմքէդ՝ քեզ խորթ պատկեր մը տուի...

Քեզ չտեսնե՞լ,— ո՛վ աղէտ...: Կամ տեսնելու ցնծալի
Յո՛յս մ'իսկ ցմահ չունենա՞լ, կեանքիս մէջ լո՛յս մ'առօրեայ՝
Որ զիս ընէ երջանի՛կ, ու ողջ անուրջն ինծի տայ
Օր մ'ըլլալու բնակիչ շո՛ւնչն անկիւնիդ մէկ բերրի...

Ո՛ւր թէ անվերջ տարիներ, ձանձրոյթի չափ տարիներ,
Շօշափէի՛, շնչէի՛ ու տեսնէի՛ լոյսն ի բուն
Հողէդ պճե՛ղ մ'ոեւէ՛ ըլլա՛ր յուռթի կամ աւեր,

Օդո՛վ հեշտին կամ դաժան, ջուրո՛վ երաշտ կամ բեղուն,
Հո՛ղ մ'ոեւէ բայց հայու քաղցր անունովն — Հայաստան.
— Ո՛ւր թէ այնտեղ ապրէի՛ գոնէ բոպէ՛ մը միայն...

ՀԱՅՐԵՆԱՐԱՂՁ

Այս տարագիր երկնին տակ եւ արեւուն տարագգի՝
Տունըս թէ եւ տնանկի մ'իղծին նման է յուռթի',
Եւ ագահի մ'անուրջին հանգոյն՝ հարո՛ւստ ու շքե՛ղ,
Բայց ինձ համար աշխարհի աղքատագոյն վա՛յրն է նեղ:

Բայց իր երդիքն՝ ուսերուս՝ դազաղի պէս կը ճնշէ...
Եւ կը պակսի՛ օդն՝ հոգւոյս... Ո՛րք եմ հացէ եւ շունչէ...
Տխո՛ւր է լոյսն ամէն դիս, ներսըս բերկրանքը՝ տժգոյն...
Հոն, կեանքն ինձ բանտ կը թուի՝ կալանաւորն եմ որուն...

Զի ան չէ՛ տունն հարազատ, զոր Հայուն ծեռքը ճարտար
Եւ միտքը նուրբ են կերտեր՝ դարեր ի վեր՝ ժայռ առ ժայռ,
Իրենց ուժով ու քիրտով ու գիտութեամբ անսահման՝
Իմ պապերուս գոյութեան եւ մտածման հողին վրան...

Զի ան չէ՛ տունն՝ որուն երդն է սուրբ երկի՛նքը Հայոց
Ուր իբրեւ աստղ կը հսկէ Լուսաւորչի աչքն անխոց.
Եւ որուն մէն մի քարին՝ իմ Պատմութեան եւ Յեղին
Կը տրուի՛ սիրտն անթիւ, հայ դարերու կուրծքէն հին...

Ու տարացեղ այս երկնին եւ արեւուն ներքեւ մութ՝
Որ աչքերուս եւ սրտիս չունին ո՛չ լոյս, ո՛չ քաղցրոյթ,
Պերճութեան մէջ տար տունիս՝ հայրենօրէն կը ցանկամ
Արարատեան դաշտին վրայ ունենալ տո՛ւն մը փարթամ...

Տո՛ւն հայրենի՝ անքա՛նդ Գործ հայ Կորովի եւ Սէրի,
Որ դիմադրեց դարերուն եւ դաւերուն դիւալի,
Զոր արծանե՛ց, բարձրացո՛ւց հայ Աշխատանքն աննկուն,
Որուն օճախն ո՛ղջ պահեց միշտ Ընտանիքն հայարիւն:

Արարատեան դաշտին մէջ, ո՛հ, ունենա՛լ հիւղ մը գէթ՝
Մեծ կամ սլզտիկ, պերճ կամ խեղճ, ուր իբր եղբայր սիրաւէտ
Ամէն վայրկեան մտնէի՛ն հայրենիքիս հովն հեշտին,
Եւ կարկաչներն ու բոյրերն, եւ արեգակն ու հոգին...

Ճակատագիրս եթէ ռիշտ զրկէ՛ր զիս դոյզն այս շնորհէն,
Փոյթ չէ՛ր անտուն մնայի նոյնիսկ երկրիս վըրայ շէն.
— Հայրենական հողն ինքնին տո՛ւն մ'է շքեղ եւ անմեռ՝
Ուր զիս ընդմիշտ ես զգա՛մ պիտի հպարտ տանուտէր...

Փոխան ծնած ըլլալու գիրգ սենեակի մը գրկին՝
Թաւշի վըրայ բուրաւէտ ու թեւերու մայրական,
Փոխան ծագած ըլլալու այգի մը դէմ գարնային՝
Կեանքըս երնէ՛կ թէ ծագէր մահուան դաշտի մը վըրան,

Ծուխի մէջտեղ եւ գէնքի եւ ջայլերու աղմկուն,
Ու վառօդի եւ բոցի փոթորկին մէջ բոթաբեր,
Զահանդանքի եւ սուգի եւ արիւնի ցայզերուն.
— Զեր գերեզմանն՝ օրօրոցս երնէ՛կ ըլլար, քա՛ջ հայրեր...

Եւ աչքերուս անդրանիկ ծանօթութիւնը ըլլա՛ր
Կարմիր ճամբան աքսորի, ու խաչը՝ ձեր մերկ ուսին.
Եւ նախածին տենչն հոգւոյս՝ վըրիժառո՛ւմ մը արդար —
Զար մարդերէն, չար բախտէն, որ ձեզ երգո՛ւ խաչեցին...

Հասա՛կ շամբէր իմ ներկաս ձեր անցեալին վրայ կարմիր՝
Ուր բարեբեր ձեր արեան սերմանեցիք հունտն հօր,
Եւ միտքս ու սիրտս ու մարմինս՝ ափին վըրայ տարագիր՝
Սնանէի՛ն, աճէի՛ն յուռթի յուշովը անոր:

Եւ առաջին իսկ շունչէս, միսիս վըրայ զգայի
Մտրակն անգութ Զարիքին, եւ հուրն ու խայթը ծաւին՝
Դուք մահացա՛ք որոնցմով. եւ ճակատիս՝ իբր դափնի՛
Ես կրէի դաշոյնի եւ աքսորի սէգ սպին...

Զի լո՛կ յայնժամ զգայի պիտի ես զիս հարազատ
Զաւակը ձեր՝ ժառանգո՛րդ ձեր գահոյքին, ո՛վ նախնիք,
Զաւա՛կն՝ անմահ ձեր Արեան, եւ Պատմութեան ձեր հպարտ,
Իրօ՛ք սերած ձեր միսէն ու ձեր ցաւէն երջանիկ...

Երնէ՛կ ծնունդն իմ ըլլար աճիւնին վրայ ձեր մահուան...

Հ Ի Խ Ս Ի Ս Ա Ս Տ Ղ Ը

Ո՛ւր ալ ըլլամ, աշխարհի անմատոյց ո՛ր ալ ծագուն,
Ակնացնոր քաղաքի լոյսերուն մէջ աղմկուն,
Անապատի մ'անհունին, թէ ովկեանի մ'անալարիակ,
Ամենուրեք, ամէն ժամ, մարդոց մէջտեղ թէ մինակ,

Սիրտըս՝ անմահ բնազդովն իր հայրերուն վաղեմի,
Ո՛վ հայրենիք հեռաւոր, քեզի՛, քեզի՛ լոկ կ'ուզղուի՝
Ինչպէս ամէն տեղ սլաքն երկնացոյցին անալայմա՛ն
Յամառօրէն կը ձգտի հիւսիսաստղին միմիայն:

Աչքերս ըլլան բաց թէ գոց՝ խոհերըս քե՛զ կ'որոնեն,
Եւ կը դառնայ դէմքս այն կողմն՝ ուր կը հաւտա՛մ քրմօրէն
Որ լեռներուն ետին կա՛ս՝ երազի պէս աննման,
Բայց երազէ՛ն գեղեցիկ, զի կեանքին պէս՝ իրակա՛ն...

Պայծա՛ծ իր դուժ կարօտին ուժանակէն՝ ինչպէս հով
Սիրտըս քեզի՛ կը խուժէ ուժեղ ու բուն հեղեղով.
Սէրս՝ այրուծի մը ինչպէս՝ այս ափերէն ապալեր
Անսանձօրէն կ'արշաւէ դէպի արտե՛րդ պտղաբեր...

Հայրենասլաց հոգիիս կողմնացոյցին ո՛վ հիւսիս,
Երազներուս, խոհերուս, բաղձանքներուս եւ յոյսիս
Կարօտաթեւ կռունկներն՝ ըլլան ո՛ր ալ երկնին տակ՝
Կը դիմեն լո՛կ քու աստղիդ, որ իրենց բոյնն է միակ...

ՀԱՅՐԵՆԱԲԵՐ ԵԿՈՒՈՐԻՆ

Ո՛վ ալեհեր ուղեւոր, որ նո՛ր կուգաս իմ երկրէս,
Ու սրտիդ մէջ ինձ պտղունց մը հայրենիք կը բերես՝
Պանդխտութեանս որք վէրքին սպեղանի իբրեւ ջեր.

Ո՛վ հոգեկից, թո՛յլ տուր ինձ որ ես՝ տնա՛նկ մը նսեմ՝
Առատաբուխ կարօտովն իմ ձեռքերուս փայփայեմ
Մազերդ՝ որոնք հայ լուսնին արծաթ ծիւնովն են օծուեր...

Եւ թո՛յլ տուր ինձ այգէ ցայգ, որ այգ ու ցայգ՝ քեզի դէմ,
Գուրգուրանքիս աչքերով վահագնեայ դէմքըդ դիտեմ՝
Ձոր համբուրեր ու խանձեր է շէկ արեւն իմ երկրին...

Հայրենագե՛ղ ուղեւոր, թո՛ղ զմայլիմ արքենի
Հասկին վրայ հասակիդ՝ զոր հասկի պէս ցորենի
Հասունցուցեր են առողջ ջուրերն ու օդն իմ հողին:

Ձգէ՛ նաեւ շօշափեմ՝ իբրեւ մասունք սրբամած՝
Մագաղաթեայ այս ձեռքերդ որ երկրիս հողն են բռնած,
Հերկած՝ դաշտեր ու գիրքեր, ցանած՝ սերմեր, հիւսած՝ տուն...

Թող անյագութդ ունկնդրեմ նարեկաշունչ ձայնըդ շէն,
Որ երջանի՛կ ես լսեմ իմ գետերուս հայերէն
Կարկաչիւններն, եւ փանդիւն արարատեան հովերուն...

Ո՛վ ուղեւոր բարերաստ, որ կուգաս հա՛յ հեռուէն՝
Հայրենիքով բեռնաւոր, թո՛յլ տուր ինձի հայրօրէն,
Վճիտ վարձկան մը իբրեւ՝ սէրըս ծունկի քու առջեւդ՝

Խոնջ՝ սանտալներդ ես քակեմ, եւ համբուրե՛մ մշտական
Ձանոնք թաւշի պէս ծածկող քաղցր փոշին նայիրեան,
Եւ արցունքովս ու խինդովս ես ողողեմ սուրբ ոտքերդ՝

Որ ցնծութեա՛մբ են կոխած հայրենիքիս հողն անմեռ...

Երբ հեռաւոր իմ երկրիս հայ փայտահատն իմանայ՝
Թէ մէկ եղբայրն իր ինկե՛ր է այլացեղ հողին վրայ,
Փակե՛ր աչքերն իր՝ յուռթի՛ տեսիլքներով նայիրեան,
Թո՛ղ տապալէ ծառ մը մորճ՝ սօսանտառէն սրբազան:

Եղբրապարտ հիւսն այ հայ, փայտեղէնով այդ խնկեայ
Յղկէ՛ դազաղ հայկական, եւ սգաւոր իբր ընծայ՝
Հայրենիքէն քաղուած ափ մը հողի հետ յղէ՛ զայն
Գաղթաշխարհի մէկ անկեան մեռած եղբօր գաղթական...

Եւ սփոփո՛ւ թող զիտնայ՝ որ իր եղբայրն հեռաբնակ
Եթէ ցայգերն իր ննջեց մահիճներու մէջ օտար,
Եւ իր որբ կեանքն ի վերջոյ գայթեցաւ տար հողի տակ,

Գէթ իր դազաղն—հո՛ւսկ մահիճ—չեղա՛ւ խորթ, ցուրտ ու խաւար,
Եւ հեշտ պատրանքն ունեցաւ ան նիրհելու երկրին վրան՝
Սօսափահունչ ստուերին տակ սօսերուն նայիրեան...

Ա Ր Ե Ի Ե Լ Ք Ս

Ես՝ հեթանոս մը իբրեւ՝ քեզ կը սիրեմ, Արեւելք...
 Ես, հեթանոս հայրերուս հանգոյն, ահա՛, դարեր ետք,
 Անոնց ամուր կարօտով սրկած աղեղն աչքերուս՝
 Քեզի՛ կ'ուղղեմ տարագիր աղապատանքն իմ հոգւոյս:

Քեզ կը սիրեմ ո՛չ թէ զի Սպահանի իտէալ
 Վարդերը հո՛դ կը բանան արշալոյսներն իրենց լալ,
 Կամ լուսընկան եւ արեւն հորիզոնէ՛դ կը բխեն
 Շատրուաննիր արծաթի ու սկիի վիպիկէն.

Եւ ո՛չ թէ զի քու կողմդ են Մսուրն անմահ Արքային,
 Շամիրամի պարտէզներն, ու Պատմութիւնն առաջին.
 Կամ զի լոյսէ՛դ են սերած, սնած լոյսո՛վըդ միայն՝
 Արեւմուտքի Գիտութիւնն եւ Արուեստները համայն.

Այլ կը սիրեմ, Արեւելք, զի Հեղեղի օրերէն,
 Աշխարհի չափ ալեւոր՝ բայց քեզի պէս մշտօրէն
 Կենդանի, նոր եւ լուսեղ արարատեան հո՛ղըս պերճ՝
 Երկնքիդ տա՛կ է անմար, արեւելեան լոյսիդ մէ՛ջ...

Հո՛ղը հոգւոյս եւ մարմնիս, հո՛ղն հայրերուս նշխարքին,
 Հո՛ղն՝ որուն վրայ դարէ դար բարձրացաւ Ազգ մ'ահագին,
 Շատցա՛ւ ծխան առ ծխան, լայնցա՛ւ ալիք առ ալիք,
 Եւ Պատմութիւն մը կառոյց՝ իբրեւ կոթող անառիկ...

Քեզ կը սիրեմ զի քու կողմդ է Արարատն իտէալ,
 Դարերուն չափ՝ բարձր ու ծեր, դիցավէպով դրուագեալ,
 Իմ Արարա՛տն՝ որ սնուց իր դաշտերով նախնիքներս,
 Իր կիրճերուն մէջ՝ զանոնք մի՛շտ պաշտպանից հայրապէս:

Փարո՞սն ես դուն դարաւոր՝ որուն անշէջ գազաթէն
Ամէն առտու կը ծագի՛, կը բարձրանա՛յ դիցօրէն
Արեւն ամէն իղծերուս, կարօտներուս գաղթական,
Եւ կը լուսէ՛ հայրենիք մեկնող յոյսիս մութ համբան:

Ո՛ւր ալ ըլլամ, ինձ համար երբե՛ք արեւն աշխարհին
Ծայր չի՛ մտներ, չե՛ն մթներ հորիզոններն իմ ներքին,
Զի հայրենիքս Արեւելքն է յոյսերուս եւ աչքիս՝
Ուր կը դառնամ տենչածիգ, եւ որուն՝ տաք իմ հոգիս

Սիրոյ խարո՛յկ ես կ'ընեմ, հայրերուս պէս հեթանոս...

Գ Ե Ր Ե Զ Մ Ա Ն Ս

Օտար հողին վրայ պերճ, պերճ ու շղարշ պատանքի
ես պէտք չունի՛մ արտորեալ մարմնիս համար անտրուի.
ես բնաւին պէտք չունի՛մ կուռ դագաղի մը ոսկի,
Ուր պիտի՝ ցուրտ ծանծրոյթի մէջ՝ բնակի մահըս որք...

Եւ պէտք չունի՛մ գովարան շիրմաքարի մարմարեայ —
Պաշտպա՛ն՝ յուշիս եւ փառքիս, դարերուն դէմ դաւաճան.
Եւ ո՛չ խունկի ու մոմի ու ծաղիկի՝ շիրմիս վրայ,
Անոնք ինչքա՛ն ալ ըլլան գեղեցկավառ եւ բուրեան:

Ստորերկրեայ հուսկ նինջիս իբրեւ օրօր եւ սփոփ՝
Զո՛ւր են արցունք եւ սաղմոս, քանի որ հողն այլարիւն՝
Ուր՝ ընկղմի՛մ պիտի խոր, պիտի հոգւոյս ըլլայ խո՛րթ,
Եւ կշռէ կա՛րծր ու կապա՛ր իմ անզգայ իսկ մարմնոյն...

Մարմնիս համար շնչամայ ունենայի՛ իբր տապան՝
Հասակ մը հող որ ըլլա՛ր արարատեան երկրին մէջ.
Հոգեկից, պարզ ու համեստ՝ հասակ մը հո՛ղ գէթ միայն,
Տարաբնակ ընդարձակ դամբարանի փոխան պերճ:

Հոն, թաղուէի՛ հունտի պէս՝ ցած խոտերուն հաւասար,
Մե՛րկ՝ պատանքէ եւ փառքէ եւ անունէ ծիրանի,
Զի հայրենի հողն ինքնին պիտի բեհե՛զ ինձ ըլլար,
Ու հոգիիս՝ ապամահ բերկրա՛նք եւ ի՛նչք եւ դափնի՛...

Հոն, կեանքիս բոցն անթեղուէ՛ր՝ անխուսկ, անմոմ, անծաղիկ,
Հոգւոյն քովիկն հայրերուս, շուքին տակ Հայ Պատմութեան.
Ան՝ իմ դղեակըս ըլլար, ես՝ յաւիտեա՛ն երջանիկ
Իր բնակիչը անոք, վայրի ծաղկի մը նման...

Հ Ո Ղ Ս

Հո՛ղ, զոր կրնա՛մ թագաւորի յոխորտանքով եւ ժպտով՝
 Մարմար բերդէն գոռոզութեանս մատնանշել ոտքիս տակ՝
 Իշխաններուն եւ դարերուն եւ ազգերուն ինքնագով,
 Սէգ մայր մ'ինչպէս մարդերուն ցոյց կուտայ զաւակն ոսկեհասկ:

Հո՛ղ հայրենի, աղքատութեանս ի՛նչքը միակ իրական,
 Որուն համար — ըռունցքս արդար իրաւունքիս կուրծքին վրայ,
 Ես կարենա՛մ յայտարարել՝ այս հողը ի՛մս է միայն,
 Մանուկ մ'ինչպէս իր սեփական խաղալիկին տէր կ'ըլլայ...

Հո՛ղ հայկական, — երջանկութի՛ւնս, հալարտութի՛ւնս յաղթական,
 Հո՛ղ՝ կառուցուած աճիւններուն վրայ պապերուս անձնուրաց,
 Հերոսներու եւ սուրբերու վարդ արիւնով շաղախուած...
 Երսուն հազար տարածաչափ գեղարդածեւ հո՛ղ միայն,

Բայց երեսուն եւ բիւր անգամ ինծի յաւէ՛տ սիրելի՝
 Աշխարհակալ տարածութեամբ քան կայսրութիւնն անգլիական,
 Զի շրթներուս՝ քաղցր համ մ'ունիս եւ բամբ հնչիւն մը փողի,
 Զի դուն ի՛մս ես — իմ տո՛ւնս, իմ գա՛նձս, եւ անունդ է՝
 Հայաստա՛ն...

Ա Ր Ա Ր Ա Տ Ի Ն

Կը հաւատամ, Արարա՛տ, որ ցեղիս պէս դուն ծնար
Կրծոսկրերէ՛ն հին Հայոց աստուածներուն յաղթական.
Որ հայկածին թուխ պապերս՝ հիւսնե՛ր փառքի, քաջութեան,
Արմենական կուռ հողէ՛ն քեզ կառուցին ժայռ առ ժայռ...

Իրենց քիրտով ու ձիրքով ու ձեռքերով անապառ՝
Տուներն իրենց դարբնեցին լո՛կ կողիդ շուրջ ու վրրան.
Օտարին դէմ՝ քեզ ըրի՛ն իրենց հաւատք ու վահան,
Եւ քեզ միա՛կ իբրեւ գանձ կտակեցին հայրէ հայր:

Ժամանակին ո՛չ ոճիրն ու ո՛չ ոճիրը մարդոց
Կրցան քանդել դարաւոր քու ադամանդըդ անխոց.
Եւ Պատմութեան մէջ անունդ ծածանեցա՛ւ դրօշօրէն...

Կը հաւատա՛մ, ո՛վ անմաշ խորհրդանիշն իմ ազգիս,
Որ՝ ցեղիս բարձր հանճարովն՝ երկրի բոլոր լեռներէն
Անմահութեան երկնքին պիտի միայն դո՛ւն հասնիս...

ՄԵՐԸ ՆՈՐԷՆ, ԱՐԱՐԱՆՏ...

Բայց նորէ՛ն օր մը մօտիկ, յաղթանակի օր մը նոր,
Գերութենէ՛դ անիրաւ ալ ազատե՛նք պիտի քեզ.
Պիտի նորէն մե՛րն ըլլաս՝ մեր պապերունը ինչպէս
Եղա՛ր ազատ դարերով, ո՛վ շղթայուած թագաւոր:

Պիտի նորէ՛ն հին գահէ՛դ աշխարհակա՛լ դուն իշխես
Արարատեան կայսրութեանդ եւ հին ցեղիդ լուսաւոր,
Ու մշտագեղ երկնքիդ եւ հողիդ վրայ լայն ու խոր,
Անցեալիդ վրայ անվկանդ, ապագայիդ ալ անտես...

Եւ նորէ՛ն մենք՝ քու սիրոյդ հպատակնե՛րը աննինգ,
Պիտի պարծի՛նք անունովդ, ապրի՛նք, մեռնի՛նք իսկ քեզմով,
Եւ մեր փառքին՝ ադամանդ զինանշան քեզ ընենք:

Պիտի նորէն մե՛րն ըլլաս դափնիի այգ մ'երջանիկ՝
Որուն համար մենք, ցայգե՛ր, մէ՛կ ու ամբո՛ղջ՝ ծովէ ծով,
Իմաստութեամբ եւ ուժով եւ հաւատքով կը զինուինք...

ԱՐՑՈՒՆՔԻ ՊԱՀԵՐ

Ո Ղ Բ

Ի՞նչ ցաւ, ի՞նչ ցաւ՝ վէրքի չափ, հրաշագոյ՛ հայրենիք,
Որ գոյութեանդ համար մեծ՝ գոյութենէս իմ պզտիկ
— Որ թանկ շնորհդ է ինծի — ո՛չ մէկ բաժին չեմ հանած,
Եւ քեզ ոչի՛նչ ցարդ տուած՝ բարիքներուդ փոխադարձ:

Ինչպէ՛ս ցաւով չկոտորալ, որ դաշտերուդ բերկրութեան
Եւ ծաղկումին համար՝ դեռ չեմ վարած ո՛չ մէկ գութան,
Ո՛չ իմ քիրտով եւ սրտով ուռգած նոր ակօսներ,
Ու ո՛չ ցանած ցորենի եւ հոգիի սերմ ու սէր...

Ստեղծագործ քանդակման մէջ շէնքերուդ յաղթայարկ՝
Ի սպաս դրած չե՛մ կամքի եւ կացինի ո՛չ մէկ զարկ,
Չե՛մ իսկ կրած ուսերուս պարկ մը քաղցր հող հայրենի,
Կամ չե՛մ հիւսած ձեռքերովս ոստայն մը պատ հայ տունի...

Ակութներուդ դարաւոր բոցին համար չե՛մ ըրած
Կեանքս ողջակէզ, կամ սրտէս ո՛չ իսկ դրած շիթ մը կայծ.
Ոստաններուդ դարբնումին՝ ճիզիս մուրճով մոլեկան
Ո՛չ մէկ երկաթ կռանած աշխատանքի սալին վրան...

Եւ Գիտութեանցդ համար, աւա՛ղ, որ չե՛մ կրցած տալ
Մտքիս խոնարհ լապտերէն իմաստութեան լոյս ու փայլ.
Արուեստներուդ անթարշամ դափնիին վրայ բիւրամեայ՝
Աւելցուցած եմ հազի՛ւ փերթ մը՝ գրչէս եղեգնեայ...

Եւ կ'արտասուե՛մ, — ջա՛յլ ու ցա՛ւ նոր սերունդի մը բոլոր, —
Որ Պատմութեանդ պանծացման համար մինչեւ դեռ այսօր,
Պատնէշներուն վրայ զոհուած արիւններուն հետ հերոս՝
Ո՛չ մէկ կաթիլ չե՛մ ձօնած այս արիւնէս հրահոս.

Որ հողիս հա՛յր եւ աստուա՛ծ նախնիքներուս պէս հպարտ,
Հողիս զաւա՛կ հեռաւոր եղբայրներուս քարերախտ,
Հաւատքիս հաստ ասպարով եւ կուռ խոյովն իմ կուրծքին՝
Թշնամիին եւ թուրին չե՛մ ճակատած մոլեգին...

Կեանքիս ի՛նչ ցաւ՝ մահու չափ, իմ հայրենի՛ք, իմ հոգի՛,
Որ մինչեւ մահ պարտական պիտի մնամ միշտ քեզի,
Զի սօս փառքիդ կոթողման մէջ գործածել չկրցա՛յ
Խոկը մտքիս, սրտիս սէրն եւ մարմնիս ուժը հսկայ...

Ու ցաւս հիմա կը լայննա՛յ, խղճի խոր խա՛յթ մը կ'ըլլայ,
Երբ կը խորհիմ թէ նոյնի՛սկ, իբրեւ սիրոյ դոյզն ընծայ,
Պիտի հողիդ չկրնամ տալ՝ մահէս վերջ ալ ունայն՝
Պզտիկ մարմնիս ու կեանքիս ափ մը աճիւնն հայկազնեան,

Որ գէթ չափո՛վ մ'աննշան ան մեծցընէ՛ր ածուդ լայն,
Ու վա՛յրն ըլլար եւ ո՛ւժ տար գէթ նոր ծաղկի մ'ալ ծաղկման.
— Իմ հայրենի՛ք, ես այսպէ՛ս թերեւս օգնած ըլլայի
Արմենաւանդ դրօշիդ ծածանումին այգալի...

ԴԺԲԱԽՏ ՄՏԱԾՈՒՄ

Ես կը խորհիմ պապերուս նշխարներուն երջանիկ
Եւ բարեբաստ ոսկրերուն, որ քաղցրութեամբ կը հանգչին՝
Պատանքուած հայրենի թաւիշ հողով մտերմիկ,
Հայ երկրին մէջ, նայիրեան ծաղիկներու ստուերին:

Եւ կը խորհիմ իմ երկրիս անասնոց մեծ ու պզտիկ,
Որ կը թաղուին իր հողին՝ որուն կաթէն խմեցին.
Եւ բոյսերուն՝ որ ծնած, աճած՝ հողէն հայրենիք,
Գարուններ ետք կը պառկին նո՛յն օրրանին մէջ նախկին...

Եւ հիմակո՛ւց ևս դժբախտ՝ դժբախտօրէ՛ն կը խորհիմ
Տարաբնակ շիրմիս մէջ յաւերժաբար ողբալիք
Դժբախտութեանս ապամահ եւ աներազ նինջիս իմ...

Ո՛ւր թէ օտար հովերէն թոպուած յոգնած ոսկրերուս՝
Հուսկ ու յաւերժ հովանի՛՝ ըլլար զով հողն իմ բնիկ,
Որուն անուշ գգուանքէն սարսըռայի՛ն բերկրայոյզ...

Եւ կը խորհիմ պապերուս հոգիներո՛ւն երջանիկ...

ՃԱԿԱՏԱԳԻՐ ԻՄ ՀԱՅՈՒ...

Եթէ չեղա՛ւ — չուզեցի՛ր — ճակատագի՛ր իմ Հայու,
Որ հարազատ հողս ըլլար վարդ խանձարուրն օրերուս,
Որ օրօրո՞ց ինձ ըլլար մարմանդն իր գօս կամ սնդուս,
Եւ բանայի՛ աչքերուս գիշերն այգուն դէմ իր լոյս.

Եթէ չեղա՛ւ որ խաժակ իմ մանկութիւնս հայ տղու
Ոստոստէի՛, ցնծայի՛ դաշտերուն մէջ հայրենի,
Որ տաք պապակս իմ բուժող միակ ջուրէն ըմպէի,
Եւ հայ հովուն պարզէի՛ սիրտըս՝ դրօ՛շ տննչալի.

Եթէ չեղա՛ւ, Հայո՛ւ բախտ,— թէեւ բաժի՛նս էր արդար,—
Որ հայրական մասունքէն ժառանգէի՛ հոգեւին
Տունն յուշերուս եւ սիրոյս, ու դարաւոր ակութիւն՝
Սրտէս կայծ մ՛ալ ե՛ս դրած՝ արծարծէի՛ բոցն իր հին.

Եւ ասկէ վերջ թէ երբե՛ք պիտի չըլլայ տակաւին
Որ ձիւնահեր ալեւոյթ մ՛անրջամո՛յն ըմբռնանամ՝
Հողիս երգին ունկնդիր, եւ հայրենի լուսնին դէմ,
Աւանդաբերձ սարերուն եւ սօսերուն տակ վսեմ,

Գոնէ՛, գոնէ՛, ո՛վ կարմիր ճակատագիր իմ Հայու՝
Որ դարէ դար, ափէ ափ, վահագնազարմ իմ ցեղին
Վըրայ անէծքդ ես խարեր՝ ժառանգ մ՛իբրեւ դիւային,
Գոնէ՛ ձգէ՛,— առկայծուն Հայու խնդի՛րք մը վերջին,—

Աչքերս մարե՛մ սրտագոհ՝ արեւուն դէմ մայրենի,
Խանձարուրուի՛մ պատանքովն եւ Պատմութեամբն իմ հողիս,
Որ՝ իր փառքին մէջ անմեռ, որ՝ իր զրկին մէջ մայիս,
Յաւերժութիւնս եւ ապրի՛մ պապերուս քով դիցեղէն

Որոնք վաղո՛ւց կը կանչեն, վաղուց ինձի՛ կ'սպասեն...

ՀԱՐՈՒՍՏՆ ԵՒ ԱՂՔԱՏԸ

Երբ կը տեսնեմ ոսկիներն եւ զմրուխտները օտար
Արօտներուն եւ հողին եւ երկնքին գիւղական,
Հարստութեանց դէմ անոնց՝ մուրացիկի մը նման
Մէջըս կ'զգամ քաղց մը տաք եւ խեղճութիւն մ'անսպառ:

Ու որբ մ'ինչպէս որ կ'ոգէ քաղցր իր ծնողքն ու ծխան,
Աչքերս՝ հեռի՝ պարապին, ես արցունքո՛վ կը խորհիմ
Ինձ դեռ երա՛զ, դեռ անհա՛ս, դեռ անծանօթ երկրին իմ՝
Ուր ե՛ւս անշուշտ գեղջկական արօտ, երկինք եւ հող կան...

Ու կը խորհի՛մ իր բոլոր սերնդալից դաշտերուն,
Եւ ստինքի պէս մսեղ իր հողերուն մարդկային,
Ծաղիկներուն, միրգերուն առողջ բոյրին եւ համին,
Եւ ծխաշէն օճիւղերուն ու գիւղերուն հայանուն.

Ու բերքերո՛վ միշտ յուռթի սեղաններուն գեղջուկի,
Ծլա՛ծ, ծլա՛ղ հունտերուն, եւ հունտերուն ծլելիք,
Իր եզներուն, խոտերուն, մշակներուն երջանիկ,
Եւ շինական իր կեանքին՝ պարզ ու խոնարհ ու բարի...

Ու կը դիտեմ զայրոյթո՛վ եւ նախանձո՛վ անօթի՝
Սա հողապաշտ, հողագոյն օտար մշակը բնիկ
Որ թէեւ մի՛շտ քրճագգեստ, եւ մի՛շտ օտքերը՝ բոպիկ,
Եւ լո՛կ արօր մը՝ ձեռքին — բայց հարո՛ւստ է աւելի,

Եւ աւելի՛ երջանիկ քան ես՝ ինչքովն իմ փարթամ,
Ե՛ս՝ հարազատ իր բիրտին պահանջատէրն անիրաւ.
Ու որբութեանս համար մերկ եւ զրկանքիս իմ անբաւ,
Դաշտերուն դէմ այս օտար՝ հայրենաբա՛ր ես կուլամ

Երբ կը տեսնեմ ճոխ գանձերն եւ կանաչները անոնց...

Ե Ն Թ Ա Դ Ր Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Բայց ենթադրում մը տրտում մերթ կ'առկախուի մտքիս վրան՝
Ամպի պէս սեւ, ու քեզ դէմ կը դաւադրէ՛, Հայաստա՛ն.—
Ճոխ կարօտէս վերջ՝ եթէ օր մ'ըլլալով քու դիմաց
Պիտի գտնեմ քեզ տարբե՛ր պերճ սլատկերէս անրջած

(Կասկածն իմ այս մեղաւոր, ներէ՛, երկի՛ր սիրական),
Պալատն եթէ տեսիլքիդ պիտի փլի՛ նոյնհետայն,
Գաղթաստանի սովին մէջ իմ արիւնով սնուցած
Թէ վարդենին ալ յոյսիս գարնաթափուի՛ յեղակարծ,

Աւելի լա՛ւ է յայնժամ՝ մինչ տրոփիս հուսկ ըռպէն
Մնամ այս սո՛վ գաղթափին, եւ տարինն՛ր ես կամաւ
Չար բախտիս մաղծը ծամեմ, ու տոչորի՛մ քաղցրօրէն

Բոցանման կարօտովդ եւ ցանկութեամբրդ ծարաւ,
Որ յոյսերուս ընդ մէջէն ցմահ մնա՛ս իմ հոգւոյն
Դուն սիրելի եւ սիրուն՝ որպէս երազ վարդագոյն...

Գիտե՛մ,— ու ցաւս է խոցի մը խարանին պէս խորին,—
 Որ պիտի՝ օր մը անփառ՝ մեռնիմ թշուառ ու տգեղ,
 Առանց երբե՛ք ըլլալու պատերազմիկ մը հայեղ՝
 Պաշտպա՛ն երկրիս եւ փառքիս, ոսոխին դէմ եւ ոխին:

Պիտի, աւա՛ղ, չճանչնամ բնաւ յուզումն հեշտական՝
 Հալարտ ուսիս կրելու ծանր հրացան մը բորբոք,
 Կամ նայիրեան վաշտին մէջ՝ կռուերգելո՛ւ յաղթաթոք՝
 Ծածանելու, շունչս ի բուն, անմաշ դրօշն հայկական...

Պիտի չզգա՛մ ցեղային հալարտութիւնը գինով
 Խարսխելու՝ հողիս վրայ՝ ժայռապինդ ոտքն իմ տանտէր,
 Զայն՝ ի գի՛ն թօք մը շունչիս՝ անասնօրէ՛ն, մեթր առ մեթր,
 Պաշտպանելու զէնքերով ու ճանկերով ու հեռով...

Պիտի երա՛զ եւ անհաս յոյզե՛ր մնան միշտ ինձի
 Գեղն եւ գրգանքն եւ սարսափն արիւնակո՛ծ ազմերուն,
 Ու գինուորի հրճուանքն եւ արբեցումն անանուն՝
 Երբ իր սուինն ոսոխին կը մխէ սիրտն ատելի:

Եւ ինձ յաւէտ մնայ ի՛դծ քաջ յոխորտանքն հերոսին՝
 Երբ դիերու վրայէն կ'առաջանայ յաղթօրէն,
 Կամ կեցցեի դափերու եւ ծափերու ընդ մէջէն՝
 Շքանշանի վա՛րդ ու փա՛ռք հայու կուրծքին իր անգին...

Պիտի նոյնիսկ չկրնա՛մ յուսալ բերկրանքն եզակի՝
 Հողիս համար խոցուելու իբր նահատակ կամաւոր,
 Կեանքըս տալու իր կեանքին՝ այն ինչքին դէմ դարաւոր
 Որ Հայութի՛ւնս է անմահ, զոր ա՛ն տուած է ինձի:

Գիտե՛մ,— ու ցաւս է սուրի մը սպիին պէս անյոյս,—
Որ պիտի մո՛ւթ առկայծիմ անփառունակ մահճի մէջ՝
Ռազմադաշտի մը վրայ փոթորկելու տե՛նչ մ'անշէջ,
Երկրիս համար մեռնելու անմեռ երա՛զ մը հոգւոյս...

ԱՆԴՐՇԻՐԻՄԵԱՆ ՀԱՒԱՏՔ

Հա՛յր Հայրենիք, իմ դէմքով եւ գոյութեամբ եւ անուամբ,
Իմ տաղերովն իսկ սիրոյ՝ զոր դէպի քեզ կը խնկեմ,
Քեզի անգո՛յ եմ անշուշտ, քեզ անծանօթ մ'եմ նսեմ,
Քեզ հասցընել կը ցանկամ թէպէտ սրտիս ծայնը բամբ...

Շուրջըդ ներկայ տղոցմովդ՝ հարուստ ու սէզ ես այնքա՛ն,
Այնքա՛ն ծիծղուն եւ ծաղկուն, որ անշուշտ փո՛յթըդ իսկ չէ
Թէ ե՛ս՝ թէեւ մէկ որդիդ՝ երկրի մ'անկիւնը դժնէ
Կրնամ ըլլա՛լ կամ չըլլա՛լ, սոսկ փռշիւ մը նման...

Կը հաւատա՛մ ես սակայն, որ եթէ այժմ՝ երկրաւոր
Օրերուս՝ զիս չհանչցա՛ր, եւ երգերուս մէջէն չէն՝
Քեզ չհասա՛ւ ծայնս առողջ եւ պերճախօս եւ հզօր,

Պիտի գա՛յ օր մ'անպայման, ուր ակամա՛յ իսկ թերեւս՝
Պիտի լսես ծայնըս ողջ՝ անշունչ շիրմիս մունջ կուրծքէն,
Եւ քեզ յայնժամ ա՛լ ծանօթ տաղերուս վրայ, վերջապէ՛ս,

Ձեռքովն եղբօր մ'ապագայ՝ դափնեպսա՛կ մը դնես...

1946

Մերթ կը խորհիմ կասկածով ու երկիւղով նոյն ատեն՝
Որ ես քեզի, հայրենի՛ք, գուցէ չըլլա՛մ արժանի
Երբ թեւի պէս մայրական՝ հորիզոններդ արփեղէն
Բանա՛ս սրտիս եւ իղծիս եւ աչքերուս ծարաւի.

Որ բազուկներս իմ ըլլան եղերօրէ՛ն թոյլ եւ նուրբ՝
Կոթողելու երդիքներդ, եւ ջղուտ հողդ հերկելու,
Կուրծքս՝ անատա՛կ ու վատո՛յժ — վահանելու կեանքըդ սուրբ,
Եւ սիրտըս՝ խեղճ ու պզտիկ — կրելու սէրըդ հուժկու...

Եւ կը վախնա՛մ որ հողիդ անօգուտ քեռ մը ըլլամ.
Զինուորի պէս անծնընծայ՝ արիւնս տալո՛ւ տեղ իրեն
Բաղեղ մ'ինչպէս մակաբոյժ գողնամ արիւնն իր փարթամ,
Եւ ակամայ զայն քանդեմ՝ քանդակելու փոխարէն...

Պիտի իրա՛ւ թէ դառնար երկիւղն իմ այս վաղահաս,
Աւելի լա՛ւ է այժմէն, դեռ չհանչցա՛ծ ամօթին
Խարանն՝ հոգւոյս եւ դէմքիս, դժբախտ ափին վըրայ այս՝
Ի՛մ իսկ ձեռքովս օրերուս մարեմ արեւը անգին,

Դեռ իր գարնա՛ն մէջ կանաչ, արեւելքի՛ն մէջ ոսկի...

Մ Ա Հ Ո Ւ Ա Ն Ս Ա Ր Ս Ա Փ

Մահուան ահեղ սարսափով կը սարսրեամ ես այժմէն
 Եւ արիւնիս մէջ դեռ ողջ կարծես կ'զգամ մահն արդէն՝
 Երբ միմիայն զոցաչուի կը պատկերեմ մտովին
 Թէ տարափնեայ այս հիւանդ կեանքէ՛ս ալ ետք տակաւին՝

Ճակատագրէն նզովուած հայրենաքա՛ղց տենչերուս
 Եւ կարօտիս եւ սիրոյս շօթակէն ետք անյոյս
 — Ուր սեւ արցունքն ես կուլամ աստանդումի մը պանդուխտ,—
 Կրնայ մարմինս, ա՛հ, փլիլ հողի մը վրայ մութ եւ ցուրտ...

Կը զահանդիմ խոհէ՛ն իսկ թէ մոխրի օր մը խռով,
 Վտարանդի շունչէս վերջ, աքսորեալի սեւ քունով
 Պիտի ոսկրերս տար հողով զմռսուած ա՛լ պառկին
 Մահուան մը մէջ տարագիր՝ ա՛ն իսկ օտար ու մթին:

Եւ զարհուրանքն իմ յանկարծ կ'այսահարի՝ մոլեկան՝
 Երբ կ'երազեմ թէ դժբախտ իմ անթեղներըս կրնան
 Յաւէտ մնալ այդ հողին շղթայակապ ա՛լ գերի՝
 Երկինքներով, դարերով հեռո՛ւ հողէս սիրելի.

Եւ շիրմիս տակ դեռ կրնամ անհայրենի հողերուն
 Զգալ կապարն ու անէծքն՝ իմ աչքերուն եւ հոգւոյն,
 Պանդխտութեան մաղձն ալ սեւ՝ շրթներուս վրայ անզգայ,
 Եւ հայրենի կարօտին խաչն իմ անգոյ սրտիս վրայ...

Օ՛, այն ատե՛ն միմիայն պիտի մեռնիմ ես իրօք,
 Դարէ ի դար՝ հոգիով մեռնի՛մ մորմոք առ մորմոք,
 Ըլլա՛մ ընդմիշտ մահացած, ա՛լ ժանգոտած վէպ մը հին,
 Քանի պճեղ մը փոշիս պիտի մնա՛յ խորթ հողին...

Զի լիասիրտ հաւատքով կը հաւատամ տիրապէս,
Որ ոսկրերուս ընդ մէջէն պիտի՝ ծլող հունտի պէս՝
Կեանքին դեռ նո՛ր բողբոջիմ, երբ աճիւնէս գաղթական
Ցանուի բջի՛ջ մը միայն հայրենական հողին վրան...

ԿԱՐՄԻՐ ՎԷՊ

Օ Գ Ն Ա Կ Ո Չ

Ո՛վ մեր նախնիք, ա՛լ հիմա դուք չէք կրնար մեզ հանչնալ,
Մե՛զ՝ նոր դարու ժառանգներ թէեւ արեան ձեր անցեալ,
Որոնց միսին եւ սրտին՝ ծնողքն իրենց կնքեցին
Ձեր հի՛շդ պատկերն ու հոգին, ըստ փափաքին ձեր վերջին:

Ալ չէ՛ք կրնար հանչնալ մեզ՝ ձեր որդիներն հարազատ,
Որոնք թէեւ դիեցան ձեր Պատմութեա՛մբ՝ իրրեւ կաթ,
Եւ ձեր լեզուո՛վ սնեցան — բայց, ա՛հ, կամայ-ակամայ
Ձեզ կը մոռնա՛ն օրէ օր, գուցէ մոռցա՛ն իսկ հիմա...

Ալ չե՛ն յիշեր ձեր դէմքերն եւ անուններն հերոսի,
Նահատակի եւ սուրբի ձեր արարքներն հրաշալի.
Ձեր գոյութեան իսկ մասին՝ կասկածի օձ մ'ախտաժէտ
Անոնց մտքին կը կաթէ ազգութեամբ թոյնը մերթ...

Ձի մենք հեռո՛ւ ենք, Պապե՛ր, ձեր տուներէն խնկենի,
Տապաններէն ձեր նոյնիսկ՝ ուր մի՛շտ ներկայ, կենդանի
Դուք կը խօսի՛ք սրտերուն իմաստութեամբ մ'անդրագոյն,
Ձեր ողջութեամբ կը լնո՛ւք կեանքն ու ներկան ողջերուն:

Բայց մենք ամա՛յ ենք ձեզմէ, ու ձեզ լսել չե՛նք կրնար.
Ալ չե՛նք լսեր ձեր արիւնն երակներուն մէջ մեր տար.
Կը տգեղնա՛նք, մե՛նք՝ տղաք աստուածագե՛ղ հայրերու,
Կ'այսահարի՛նք՝ մինչ անոնք էին բարի եւ աղու...

Քաղաքներու պիղծ ափիտին եւ մուխն եւ մէգը մթուն
Կը ժանգոտե՛ն թոք ու միտք, մինչ փոշին խո՛րթ հովերուն
Աչքերը մեր կ'աղօտէ՛... Կը մոլորի՛նք հողմացան...
Մեր քայլերն ա՛լ կը գայթեն մայթերն ի վար գաղթական...

Եւ այժմ, աւա՛ղ, զոյգ մ'եղբայր՝ իրարու մո՛ւթ ենք ու նն՛նգ,
Զի ձեր լեզուն — մե՛ր լեզուն — մենք հազի՛ւ հազ կը հեզենք...
Ալ չե՛նք գիտեր՝ ձեզի պէս իյնալ, ելլել միասին,
Նո՛յնը խորհիլ, նո՛յնն զգալ՝ արցունքին մէջ թէ խինդին:

Եւ դժբախտ օր մը գուցէ մե՛ր իսկ միսին ժառանգորդ
Տղաքն անցնին մեր քովէն՝ մեզ անծանօթ իբր անցորդ.
Եւ ո՛րք մնան մեր յուշերն, ու շիրիմներն՝ ամայի,
Եւ յոյսն ու աչքն հուսկ Հայուն գոցէ՛ ցուրտ ձեռք մ'օտարի...

Օ՛, ծագէ ծագ, օրէ օր, այլասերման չար քամի՛ն...
Մենք՝ կիսամոյն մակոյկներ ոստաններու ուկեանին՝
Կը խեղդուի՛նք... Ձեր ձեռքերն երկարեցէ՛ք մեր հոգւոյն...
Ալ կ'ընկղմի՛նք, ո՛վ Հայրեր... Շո՛ւտ, օգնութի՛ւն, օգնութի՛ւն...

ԱՐԱՐԱՄ, ԱՐԱՐԱՄ...

Ա.

Այ մինչեւ ե՞րբ պիտի մնաս զաւակներէդ բաժնուած,
Որոնց յուշին մէջ դուն կ'ապրիս՝ բոցի նման մշտարժարծ,
Ո՛վ Լեւոյ մեր՝ որ մե՛րն էիր, բայց զոր բազուկ մ'անարդար
Ջատեց մեզմէ եւ օտարինը քեզ դարձուց վատաբար...

Բայց մինչեւ ե՞րբ այդ օտարինն, ո՛վ գանձը մեր ժայռեղէն,
Ձոր մեր հսկայ պապերն աստուած իրենց երկրին փոշիէն
Ստեղծեցին՝ ըստ պատկերին իրենց հոգւոյն եւ մարմնին,
Որուն՝ ըստ բամբ շեփորներու բոմբիւնին՝ բա՛ռ մը տուին
Դարէ ի դար ամպրոպագո՛ռ արծազանգող — Արարա՛տ...

Բայց օտարինն ալ մինչեւ ե՞րբ, դո՛ւն, մա՛յրը մեր հարազատ՝
Որմէ ծնան ու դիեցան դար ու զարմար հայկական
— Զի արմատներն ազգիս մէ՛ջն են քու արգանդիդ սրբազան. —
Լե՛ռ՝ որուն լանջն ի վեր անոնք իրենց վարդերը բացին,
Եւ թաւիշ հողն ըրին պատանք իրենց վերջին տեսիլքին...

Բ.

Նոյնիսկ քարերն արմննական, մասիսագուրկ դաշտին վրան,
Իրենց քարէ անխօս լեզուով, խօսուն սրտով հարց կուտան
Թէ մինչեւ ե՞րբ պիտի մնան դեռ մերկ ու որբ ու հեռի՝
Ծիրանիէն քու ստուերիդ հէքեաթաւանդ կաղնիի:

Եւ հայարիւն սարերն համայն, հայաշխարհի չորս ծագուն,
Զմրան՝ իբրեւ որդիի սուգ՝ ամպեր եւ ձիւն կ'զգենուն
Պանդխտութեանդ ի յիշատակ, կը պննուին մինչ գարնան՝
Դափնիներով եւ արեւով, պատրա՛ստ՝ դարձիդ յաղթական...

Զի հայ սրտի տրոփներո՛վ լեցուն եւ շատ տարիներ,
Քե՛զ կ'սպասեն՝ կարօտապի՛շ քու գալուստիդ ցնծաբեր,
Ակնակառոյց այն ուղիին ուր, հողիդ վրայ հարազատ,
Ճակատագիր մ'ըրե՛ր է քեզ բռնի պանդուխտ, Արարա՛տ...

Լե՛ռ խո՛ւտալ — դո՛ւն՝ ապառա՛ժ ու գաղափա՛ր անսասան,
 Հայրերը մեր քեզ պաշտեցին իբրեւ խորհուրդ ու խորան՝
 Փլատակիդ մէջ թէ փառքիդ: Ժամանակի ճամբէն վեր՝
 Քեզ սիրտէ սիրտ փոխանցեցին, իբրեւ միակ կրօնք ու սէր.
 Եւ Պատմութիւն իբր՝ անցուցին քեզ մատենանէ ի մատենան,
 Եւ որպէս ջահ՝ կտակեցին ձեռքէ ի ձեռք յաղթական,
 Եւ իբր դափնի՝ աւանդեցին դրօշակէ դրօշակ...

Լե՛ռ, շուրջդ անդուլ փլան դարեր եւ արքաներ եւ բանակ,
 Բայց դուն անոնց մոխիրներուն մէջտեղ անմա՛հ կը կանգնիս,
 Յիսուսի պէս՝ մինչեւ երկինք կը համբառնա՛ս, ո՛վ Մասիս...

Բայց մինչեւ ե՞րբ մենք քեզմէ որբ... Բայց մինչեւ ե՞րբ, Արարա՛տ,
 Մեր արմատէն եւ անցեալէն եւ արիւնէն մենք անջատ...

Եւ մինչեւ ե՞րբ պիտի մնաս մեզմէ հեռու եւ բաժան,
 Աստուածացած կեդրո՛նը դուն աշխարհասփիւռ Հայութեան.

Մագնի՛սը դուն որ կը դիւթէ աչքերն ու սիրտը Հայուն
 Եւ հայ սէրերն ու կարօտներն ու հայ յոյսերն աննկուն...

Օ՛, չե՞ս լսիր մեր կարօտին ջրվէժն որ բիւր ծագերէն
 Քեզի՛ կուգայ ու ոտքերուդ տակ կը փշրի խօլօրէն...

Ալ մինչեւ ե՞րբ, ո՛վ Արարատ, դո՛ւն՝ գի՛րը մեր առաջին,
 Ա՛կն հայ ցեղին շնչառութեան, միակ պատճա՛ռն իր կեանքին,
 Եւ մեր անցեալ ու ապագայ դո՛ւն Պատմութիւնն հրաշակերպ,
 Ալ մինչեւ ե՞րբ մեզմէ խլուած...

Եւ ե՞րբ, եւ ե՞րբ, եւ ալ ե՞րբ

Ազգս՝ իր անմեռ մեռեալներովն, ու ողջերովն իր ցիրցան՝
 Շուրջդ հաւաքուած պիտի դառնա՛յ պարը քու մեծ Յարութեան...

Մե՛նք, գաղթածին նոր սերո՛ւնդ հին մայրերու գաղթական,
 Մենք չտեսա՛նք սանձարձակ Բնաջնջումն որ անցաւ
 Լայն մանգաղով մը կարմիր՝ ոստաններէն մեր համայն,
 Առջեւն՝ արցո՛ւնք, վա՛խ ու փա՛խ, ետին՝ արի՛ւն, սո՛ւգ ու ցա՛ւ...

Հանդարտ եւ հարթ ափերու մե՛նք հայրազուրկ կորիւններ՝
 Մնած կաթո՛ւղ, եւ աճած՝ թաւշի վըրայ, շուքի տակ,
 Մենք չտեսա՛նք խողխողուած, արիւնողող հողը մեր՝
 Որ ատենօք, — կ'աւաղեն, — երկրի դրա՛խտն էր միակ...

Եւ չտեսա՛նք կախաղանն եղբայրներուն մեր տիտան՝
 Որ հպարտանք, յոյս եւ ոյժ կտակէին մեզ պիտի,
 Եւ ուրացման տեղ աժան՝ մեր քոյրերուն յաղթական
 Անձնազոհումն, որ ջամբէր կըրօնք եւ սէր հայրենի:

Ո՛չ, չտեսա՛նք հայրերուն մեր հոգեվարքը արի՝
 Պիտի անշուշտ որոնցմէ ժառանգէինք ռազմի սէ՛ր,
 Ատելութի՛ւն եւ բռնո՛ւնցք՝ որպէս հրթիռ վրէժի,
 Կամ գէթ փամփո՛ւշտ մը ամուլ, կամ ժանգոտ սուր մը աւեր...

Եւ սնարին՝ մեր հազար ռազմիկներուն գահավէժ,
 Բարբարոսին դէմ, աւա՛ղ, ատելութիւն չուխտեցի՛նք.
 Անոնց մահուան չարաբախտ՝ չխոստացա՛նք իսկ վրէժ —
 Մեր քար ձեռքին մէջ՝ դաշո՛յն, մեր սիրտն ու աչքն առ երկինք:

Եւ հեշտակեաց մենք սերո՛ւնդ հին մայրերու սգափայլ,
 Երջանկածուփ ընկղմած անուրջի ծո՛յլ պահերուն,
 Երազաչուի դիտեցինք իրաւ Ոճիրն այդ անցեալ՝
 Իբրեւ հէքեաթ եւ զրոյց, պատկերներու մէջ տմոյն...

Ձայն պատահմամբ լսեցինք՝ մեղկ արծազանգն իբր հեռի
Հրազէնի մը շինծու. եւ գիրքերու մէջ անկեանք՝
Ձայն ակամայ կարդացինք. եւ լո՛կ ի սէր մեծ նիշի
Ձայն՝ իբրեւ դաս՝ քիչ մը ճիշդ — բայց եւ սխալ սորվեցանք...

Բայց դարեր ետք, գաղթածին մեր արեան մէջ, օ՛ր յանկարծ
Կը խլրտի՛, կը շարժի՛, ահա այսօ՛ր կ'արթննայ,
Կը փոթորկի՛, կը զոռա՛յ՝ իր խաւարէն ազատա՛ծ՝
Հին բայց անմեռ բնազդի մ'ըմբոստ առիւծն հնամեայ...

Այն ատեն հեռն ու վրէժն՝ իբրեւ ռումբ՝ բա՛մբ կը պայթին,
Կը բռնկեն սիրտ ու ջիղ...: Եւ մեր լեզուն՝ թոյն ու թուք,
Ձեռքերն ըրած ճանկ ու զէնք, կ'երդնո՛ւնք մեր կամք ու կեանքին
Մինչ հուսկ փամփուշտը կռուիլ, մե՛նք՝ կորիւննե՛ր հողազուրկ՝

Առիւծներու փառապանծ եւ հայրենի ժայռերու...

Մահերէ ետք թւրամհայ՝ երթա՛լ, երթա՛լ դէպի Հող...
Ա՛լ թունահար՝ ուտելէ օտարահամ հաց ու միրգ,
Եւ խնդդամահ՝ ծխելէն օտարազգի օդը ծանր,
Իբր անէծքի բեռնակիր՝ օտար երկինքն ու սերուն
Եւ օտար կեանքն իմ հոգւոյն ա՛լ կրելէն յոգնաբեկ,
Եւ օտար հողն ամէն տեղ մի՛շտ ոտքերուս, կեանքիս հետ,
Անբուժելի վէրքի պէս, խարանի պէս դարաւոր
Ա՛լ տանելէն հոգեսպառ՝ երթա՛լ, երթա՛լ վերջապէս
Հոն, դէպի հո՛ղ, դէպի հո՛ղ, ալ դէպի հո՛ղ հայրենի...

Երթա՛լ, երթա՛լ վերջնապէս, սեղաններու վըրայ խորթ՝
Օտարութեան համն աղի ըմպելէ ետք մինչեւ դիրտ.
Նաւաբեկուած հոգիիս թափառումէն ետք անյոյս՝
Քանի ուշ չէ՝ տակաւին, երթա՛լ, երթա՛լ դէպի հող՝
Խաղաղ բարձի մ'ի խնդիր, կամ յագեցման մը համեղ,
Կամ հարազատ լապտերի մը ջերմութեան եւ բոցին...

Երթա՛լ, երթա՛լ դէպի հող հազարամեայ բերկրանքով՝
Այս առօրեայ կենդանի մահացումէն ետք անվերջ,
Ուր զիս պապերս օրէ օր մի՛շտ աւելի չին ճանչնար,
Ուր կ'ուրանա՛մ ես զիրենք եւ ազամայ կ'սպաննեմ
Արեանս մէ՛ջ իսկ՝ աւելի՛ մահազդեցիկ զէնքերով
Քար սուրն ու թոյնն ոճրագործ ...: Քանի ցայգ չէ՛, ձմեռ չէ՛,
Եւ դեռ քանի կայծ մը յո՛յս կայ ակութիւն մէջ հոգւոյս,
Եւ դեռ քանի աստղ մը լո՛յս երկնքին աչքերուս,
Այս այլամերժ հողափէն այլեւս խարիսխ վերցընել,
Եւ հեռանա՛լ, եւ փախչի՛լ լիառազաստ կարօտով,
Այլեւս երթա՛լ դէպի հող...: Բայց ե՛րբ, հոգի՛ս, ե՛րբ, բայց ե՛րբ...

Եւ թոքերուս մէջ բռնած խորթ օդի մէն մի հիւլէն,
 Եւ ուռքերուս ժանգ կապած օտար փոշին թօթուելէն,
 Եւ մաքրօրէն մերկացած անհայրենիք որբութեան
 Մտածումէս տանջագին, ամօթակէզ քուրձերէս՝
 Երթա՛լ, երթա՛լ դէպի հող...: Ճակատագրին ա՛լ յաղթած,
 Դիւցազնաբար նժոյգներն նալատակիս ա՛լ թամբած,
 Եւ դրօշակն հաւատքիս բարձրակարկառ ձեռքիս մէջ,
 Արեւելքէն, հիւսիսէն, արեւմուտքէն, հարաւէն
 Միախմբած հոգւոյս մէջ իմ գաղթացեղըս ցիրցան
 Եւ իր յոյսերն ու իղծերն ու երազները համայն,
 Երթա՛լ, երթա՛լ դէպի հող...: Օ՛ն, արեւուն ճամբայէն,
 Կարօտս իբրեւ կողմնացոյց, յամառօրէն հոգեպիշ
 Լուսաւորչի հաւատքին, ա՛լ վերջապէս դէպի հո՛ղ,
 Որ մագնիսի մը նման զիս դիւթանքով կը քաշէ՛...

Դէպի Երկիր՝ վերջապէս... Երթա՛լ, երթա՛լ դէպի Հող
 Որ աշխարհի բառերուն հեշտագոյն ծայնն եւ անունն
 Ունի բերնին համար հայ,— ռազմի ատեն փողահունչ,
 Սիրոյ ատեն՝ քաղցրալուր, եւ մահուան մէջ՝ օրօրուն.
 Եւ ուր երկրի ամենէն զով ստուերները կ'իշխեն՝
 Միա՛կ անուշ հովանի տառապանքիս դարաւոր,
 Եւ միայն ո՛ւր կը ծաղկին վարդենիներն եղեմին.
 Ուր երկինքէն, լեռներէն կը ծաւալին աշխարհի
 Կենդանագոյն օդն եւ ջուրն, որոնց կեանքս է ծարաւի.
 Ուր աշխարհի տուներուն ջերմագոյն տո՛ւնն է շինուած,
 Միակ իմ տո՛ւնըս՝ ժառա՛նգ մեծ պապերէս, դարերէս.
 Ուր աշխարհի անհամար ակութներուն կը վառի
 Սիրելագոյն եւ անմահ ակութն ազգիս կրակով,
 Լո՛կ որուն քով ես կրնամ, լո՛կ որուն քով կը ցանկամ
 Եւ կ'երազեմ նախ վառի՛լ, յետոյ՝ մարի՛լ երջանիկ...

ՄԵՆՔ Ե՛Տ Կ՝ՈՒՋԵՆՔ...

Դիւցազնական օ՛ր մ'անմահ, յաղթութեան ա՛յգ մը գինով,
Առողջ Սերունդ մ'ապագայ, իր կրօնկներն երկաթեայ՝
Կուրծքին վըրայ եւ հողին իր ոսոխին հնամեայ,
Եւ իր ձեռքերը՝ զինած պահանջի ժայռ բռունցքով,

Իրաւունքի քարտէսին առջեւ կանգնած յաղթ ու վէս,
Շեփորներով հողմալի, լիառագաստ թոքերով՝
Զոր կը լնու շունչը գոռ իր պապերուն մարտախռով,
Արդարօրէն, տիրօրէն պիտի թնդա՛յ վերջապէս.

— Ալ ե՛տ կ'ուզենք, շղթայէ ու դափնիէ դարեր ետք,
Մեր Հայաստա՛նն հնաւանդ՝ սահմաններով ծովարձակ
Որ կ'երկարին, կ'անհուննան Կասպից Ծովէն մինչ Փոքր Հայք,
Եւ Կուր Գետէն՝ Կիլիկիա, եւ Պոնտոսէն՝ Միջագետք.

Մեր հայրենի՛քը նախնի — այսօր երա՛զ պատմական —
Որուն վըրայ աստուածներ երկաթաքա՛յլ քալեցին,
Եւ Տիգրան Մեծ՝ չորս ծագին՝ իր աննուաճ ծիրանին
Երկնասահման շարժումով նետեց գահէն մասիսեան...

Մեր աշխարհին ե՛տ կ'ուզենք մէն մի բջիջն ու փոշին,
Եւ հողը մեր՝ որ, դարե՛ր, հայ արիւնով է խայծեր
Ու փոխարէնը տուեր նայիրաբո՛յր ծաղիկներ.
Որ կը կրէ իր վըրայ անթառամ հետքն հայ ոտքին.

Զոր հայ արօրն է հերկեր, եւ ջրեր քիրտը Հայուն.
Որուն ծոցին՝ հաւատքով հայ ձեռքն հունտերն է ցաներ
Ապագային հայկական ուր՝ օր մ'անշուշտ բարերեր՝
Պիտի ըլլայ ցորենի պէս հասկաթուռ եւ ոսկուն...

Ալ ե'տ կ'ուզենք մեր Անցեալն՝ ուր մեր հայրերն են պառկած,
Ուր՝ մշտատեւ գարունի եւ խնդութեան տարիներ՝
Հայ երգիքներ են խնկեր, եւ հասակներ ուռճացեր՝
Հայ շամբերուն քով ու հետ եւ լեռներուն փառազգեաց:

Եւ ե'տ կ'ուզենք մենք՝ յանուն Արդարութեան Աստուածին
Որ մեր բերնին՝ հայհոյանք, մեր ձեռքերուն մէջ՝ դաշոյն,
Եւ մեր սրտին է դրեր հազարամեայ հեռ ու թոյն,
Ալ ե'տ կ'ուզենք կորուսեալ դրախտավայրը մեր հին,

Եւ սրբատաշ իր վանքերն ու տաճարներն՝ ատենօր
Տատրակներով, լոյսերով ու սրբութեամբ լի միայն,
Այսօր՝ օծի եւ մութի եւ լռութեան օթեւան,
Եւ Մեսրոպէն հիմա որք իր դպրոցներն ա'լ անօր...

Եւ կ'ուզենք կեանքն երբեմնի՝ մեր տուներուն մարդառատ,
Անոնց բերկրանքն ու ծիծաղն, անոնց բոցին գոյնն ոսկուն,
Եւ կուսութիւնն հաւիաւիուած մեր քոյրերուն, վարդերուն,
Եւ գարուններն ու բոյրերն մեր դաշտերուն հարազատ:

Եւ դարերո՛վ համբերող հանդուրժումէ մ'ետք անգէնք՝
Մեր գողցուած օդն եւ ջուրն Արարատէն մինչ Տաւրոս,
Ու մեր երկիւնքն եւ աստղերն Երեւանէն մինչ Պոնտոս,
Ու մեր բոյսերն եւ դաշտերն եւ թռչուններն ե'տ կ'ուզենք.

Հրաշածին հերոսներն եւ դիւցազներն երկնեղէն
Որ այժմ՝ հողին շղթայուած՝ գերութեան մէջ կը տքան,
Մեր պապերուն կտակներն ու ոսկորներն անտապան՝
Որոնք իրենց թռուներէն հայու շիրիմ մը կ'ուզեն...

Մնանկ, ամուլ օրերու մենք նոր սերո՛ւնդ տենդաւառ՝
Կ'ուզե՛նք գանձերը մեր հին — հաւա՛տք եւ կա՛մք ժայռաշէն,
Առիւծածեւ քաջութի՛ւն՝ ժառա՛նգ առիւծ Մհերէն,
Եւ հայ սուրբի մաքրութի՛ւն, եւ Մեսրոպի յաղթ հանճա՛ր:

Եւ ե՛տ կ'ուզենք Արտաւազդն՝ ըմբոստութեան մեր ոգի՛ն,
Ջոր Մասիսի վիհին մէջ ճակատագիրը բանտեց.
Մեր այս արեան տեղ խաղաղ, եւ մեր սիրոյն փոխան մեծ՝
Մեր նահատակ հայրերուն ռազմահրաւէր վրէ՛ժն հին.

Եւ դարաւոր ժայռակուռ հալարտութիւնն ազգային
Ջոր Հայկն ու սէգ Սասունցին եւ քաջ Վարդանն ու Մուրատ,
Դարերուն դէմ՝ իբր ասպար, եւ խորթացման դէմ՝ դեղթափ,
Կտակեցին մեզ իրենց թանկ արեան հետ եւ յուշին.

Եւ խնկարոյր աղօթքներն ու պտղահամ հէթեաթներն
Հայ շրթներուն երբեմնի. եւ հայկական երկնքին
Մէջ ծագէ ծագ ծաւալող աստղասալարկ այն ուղին՝
Ուրկէ Վահագն օր մ'անցաւ լուսէ յարդով ծանրաբեռն...

Եւ ե՛տ կ'ուզենք մեր Անցեալն հերոսաւիառ որ հիմա՝
Ժողովուրդէն իր հեռու՝ խեղճ աւերա՛կ մ'է լքեալ,
Մեր Պատմութիւնն որ անշունչ գիրքերուն մէջ է լոկ ա՛լ՝
Իբրեւ պատկեր, եւ անուն, եւ հնութեան առարկայ.

Եւ մեր փառքերն հինաւորց որոնց դափնին փառահիւս՝
Ժամանակի ոտքին տակ, փոշիի մէջ, կ'արիւնի,
Եւ ապրիլեան մեր Միլիոնն՝ որ խաչուեցաւ հայրենի
Գաղափարի Մասիսին վըրայ Յիսո՛ւս առ Յիսո՛ւս...

Եւ ե՛տ կ'ուզենք հափափուած մեր գրիչներն հանճարեղ,
Լուսաւորչի կանթեղներն, ու մեր խաչերն հաւատքի,
Մեր պսակներն ու զէնքերն ու տիտղոսներն արքենի,
Հովերուն մէջ մոռցուած Գողթան երգերը հնչեղ.

Մարգարիտներն հայրենի թանկ պատիւին եւ սէրին՝
Որոնց բռնի տիրացա՛ք, բորենինե՛ր մարդադէմ,
Հայ զինուորի եւ կնոջ կուրծքին խեփորը վսեմ
Փշրելէ ե՛տք միմիայն հազար ճիգով մոլեգին...

Յանո՛ւն կարմիր Աստուծոյ՝ որ ակռայի դէմ ակռայ
Եւ վրէժի դէմ վրէժ ահեղօրէն պատգամեց,
Մե՛նք՝ պահանջի գինիով լի նոր սերո՛ւնդ այլեւս մեծ՝
Կ'ուզենք նաեւ ձեր հողերն ու ձեր կեանքերը հիմա...

Եւ ձեր արիւնը կ'ուզենք, զոր ծարաւով բիւրամեայ
Ու վրէժով մեզի հետ ա՛յլ խմելու կ'սպասեն՝
Հինգ հողերէն աշխարհի, դարերու բիւր մայուերէն
Մեր մէջ խմբուած մեր նախնիքն եւ սերունդներն ապագայ:

Եւ Վահագնի անունով՝ արմենաւանդ բերդերուն,
Քաղաքներուն, յոյսերուն աւերակներն ե՛տ կ'ուզենք,
Եւ անոնց մէջ փշրուած ամէն բազուկ, ոխ ու զէնք,
Որ անոնց վրայ՝ բահերով ու ձեռքերով նորագոյն՝

Նոր ոստաններ մենք հիմնենք, եւ սերմանենք դաշտեր նոր,
Եւ վառենք նոր օճախներ, եւ նորածոյլ զէնքերով
Ու վրէժով նուաճենք նոր սահմաններ ծովէ ծով՝
Մեր գալիք բիւր բազմութեանց եւ դարերուն լուսաւոր...

Յաւերժածիգ մեր աճման եւ ծովացման համար սէգ՝
Մենք ե՛տ կ'ուզենք, ե՛տ կ'ուզենք՝ բռունցք մ'ինչպէս խմբովին,
Արտաշէսեան մեծագոյն Հայաստանի մեծ հոգին
Որ կ'երկարի՛, կ'անհուննա՛յ Կասպից ծովէն՝ Միջագետք,

Եւ Կուր Գետէն՝ Կիլիկիա, եւ Փոքր Հայքէն մինչ Պոնտոս...
— Օ՛ն, ե՛տ տուէք, զի կ'ուզե՛նք, միլիոն անգամ ե՛տ կ'ուզենք
Մեծ Հայաստանը նախնի, որ մեր Հայրերն հոգեբեկ
Եւ անհանգիստ Հողը մեր ա՛լ՝ Պատմութեան մէջ Հայոց՝

Վերջնապէս գոհ քնանան յաւիտեանէ՛ յաւիտեան...

ՏԵՍԻԼՔՆԵՐ

ՀԻՄԱ ԱՅՆՏԵՂ...

Մինչ ես այստե՛ղ՝ այս օտար ծովուն դիմաց, դառնապէս
Զո՛ւր կը թերթեմ վարդարանն իմ կարօտիս հայածին՝
Զոր ժառանգեր եմ վաղո՛ւց աքսորանիստ հայրերէս,
— Հիմա Այնտե՛ղ, աչքերէս եւ անուրջէս ալ անդին,

Աշխատանքի տօնին մէջ՝ որ յաղթութի՛ւն է կարծես,
Յաղթ ոստաններ տուն առ տուն կը բրգանան, կ'ամբօխուին,
Ցորեաններով, միրգերով կ'նփին դաշտեր ամրակէզ՝
Արմենաժին քիրտին տակ եւ ժրաջան արօրին...

Հիմա այնտեղ արշալո՛յս է եւ գարո՛ւն հայկական...
Ու Վահագնի արեգակն՝ արմենագո՛յն դրօշակ՝
Կը ծածանի՛ աւետուաց ապագայի մը վրրան...

Հիմա այնտեղ, անկասկած կը շիջի պապ մը ճերմակ.
Բայց անոր դէմ՝ նո՛յն պահուն՝ հայ մասունքին եւ հողին
Հազար ժառա՞նգ կը ծլին, հազար ծխա՞ն կը ծագին...

ՊՏՈՅՏ՝ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ...

Քաղցր է ինձի արթննալ հետք այգուն,
Երբ ցօղ կայ դեռ եւ նարմ եւ լուռ՝ քաղաքին,
Ու երբ արեւն իր համբոյրով առաջին
Կը հրդեհէ տակաւ տուփերը ոսկուն՝
Երեւանի տուներուն:

Բերկրա՛նք է ինձ յետոյ քալել վաղ այգուն,
Աննպատա՛կ՝ օձուղիի մը նման.
Տնանկ մ'ինչպէս, տերեւ մ'ինչպէս հողմացան՝
Շրջագայի՛լ հետն առաջին շողերուն,
Երեւանի մէջ դեռ քուն...

Անհոգ յաժի՛լ ճակատս ու երգըս հովուն,
Առուակի պէս մերթ ծոյլ ու թոյլ, մերթ գինով.
Եւ զեփիւռի քմապտոյտ քայլերով
Այսպէս շրջի՛լ մայթէ ի մայթ, տունէ տուն,
Երեւանի մէջ, առտուն:

Ի՛նչ արբեցում՝ շնչել բուրումն հայ հողին
Որ կը մխայ խնկամանի մը հանգոյն.
Ցորեաններուն, խաղողներուն, քարերուն
Եւ խոտերուն մէջէն շնչե՛լ կաթոգին՝
Երեւանի վարդ հոգին...

Եւ լսե՛լ ծափն իմ քայլերուս ծնծղային՝
Սալարկն ի վար պողոտային Աբովեան,
Եւ սօսափերգն հոծ պուրակին Պուշկինեան.
Եւ ունկնդրե՛լ ջուրերուն մէջ տաւղային՝
Երեւանի մեղեդին...

Եւ Զանգուի լսե՛լ փողերն հողմածայն՝
Որ կը հնչեն կարծես զարթերգ մ'այգային,
Եւ Շահումեանն որ՝ դեռ մահէն ալ անդին՝
Իր ամպիոնէն միշտ կը ճառէ՝ լռելեայն՝
Երեւանի Հայութեան:

Ի՛նչ խինդ՝ տեսնել արեւծագն հայ փեղկերուն,
Որոնց ետին ժպի՛տ ժպի՛տ, բոցօրէ՛ն,
Հայու դէմքեր եւ հոգիներ կը ցաթեն՝
Որ վարսերով, լոյսով, ճիւղով կը լիուն
Ողջ Երեւանն ա՛լ արթուն:

Հայ ամբօխին մէջ անձ մ'ըլլալ հայկապէս,
Մասնի՛կն ըլլալ անոր անհուն հոգիին.
Խորհի՛լ, զգա՛լ եւ պայքարի՛լ միասին.
Երեւանի սուրբ հողին պէս, օդին պէս,
Երեւանցի՛ մ'ըլլալ վէս...

Ի՛նչ խինդ, ծուլուի՛լ՝ ջուրի շիթի մը հանգոյն՝
Օրուան լոյսին հետ ծաւալո՛ղ, թաւալո՛ղ
Հայ բազմութեան կոհակին մէջ բազմադող,
Որ կ'ողողէ ալեկոծմամբ շառաչուն՝
Ծով Երեւանը ցնծուն...

Եւ Քանաքեռ ա՛լ բարձրանալ հետն օրուան՝
Ուր Աբովեանն ինձ կ'սպասէ այգ ու ցայգ.
Մասիսազարդ դաշտը դիտել սպիտակ՝
Որուն մէջտեղ կարծես հսկայ շէկ շուշան
Մ'է Երեւանը դեղձան...

Եւ նայիրեան այդ տեսիլքին դէմ համայն՝
Զայն գրկելու տենչով բացած սիրտս ամբողջ,
Քա՛ղցր է ինձի Աբովեանի հին բայց ողջ
Սէրովն՝ իր հետ՝ կարօտերգե՛լ բարձրածայն
— «Իմ Երեւա՛ն, սիրակա՛ն...»

ՊՈՂՈՏԱՅԻՆ ՄԷՋ ԱՐՈՎԵԱՆ...

Հիմա այնտեղ՝ պողոտային մէջ Արովեան,
Կ'այգերգէ հոմբն արմենախունկ այգիներուն,
Արեւն հիմա զուարթ բարեւն իր ոսկեգոյն՝
Շափրա՛կ շափրա՛կ կը շռայլէ սալարկին վրան,
Եւ կ'ողջունէ Արովեանի հոգին շուշան՝

Պողոտային մէջ Արովեան...

Հիմա այնտեղ՝ շէն պողոտա՛ն է Արովեան...
Վահագնածին պայծառ տղաք, տղաք տգեղ՝
Որ կրնային իմ եղբայրներս ըլլալ այնտեղ,
Հիմա խաղով ու կայթերով կը պղպջա՛ն՝
Ծիտերն ինչպէս սօսիներուն մէջ նայիրեան,

Պողոտային մէջ Արովեան:

Եւ այս ժամուն, երկնուղիին մէջ Արովեան,
Հայ աղջիկներ՝ որ կրնային ըլլալ սէրերս,
Այգահանդերձ հայ աղջիկներ հիմա այնպէ՛ս
Կը կարկաչեն, կը թռչկոտին, կը պճլտան,
Որ թեւաւոր գետ մ'է կարծես եղեմական՝

Արովեանի ջինջ պողոտան...

Պողոտային մէջ կ'ընթանան արդ քովէ քով
Դպրոցականն՝ յղի միտքով, ռազմիկն արթուն,
Բանուորը՝ նոր կառոյցներու խանդով բեղուն,
Եւ գիտնականն՝ արբշի՛ւ՝ այգի տեսիլքներով,
Արովեանի մինչ տուններէն, անոնց ետին,

Մայր, քոյր եւ հարս վա՛ռ կը ժպտին...

Եւ ա՛զգն է Հայ՝ առողջ ու նոր, որ հոն հիմա
Բանակի պէս ալի՛ք ալի՛ք կը թաւալի,
Բանա՛կ մը նոր՝ որ կը քալէ՛ հայկահոգի,
Արշալոյսի շեփորներով կը բարձրանա՛յ
Գաղափարի պողոտայէն այդ Արովեան՝
Դէպի Մասիսն ու Ապագան...

— Ա՛հ, ըլլայի՛ հիմա այնտեղ՝ ուր պողոտան
է Արովեան, փոյթ չէ՛ թէ մերկ կամ անօթի՝
Զի հարո՛ւստ եմ անբաւ սէրովն հայրենիքի,
Փոյթ չէ՛ թէ որք՝ զի հա՛յր է ինձ հողն հայկական.
Եւ այգ ու ցայգ՝ երկինքս ու տունս ըլլա՛ր միայն
Արովեանի անհուն ճամբան...

Եւ ըլլայի՛ հիմա, այնտեղ, սա Հայ տղան
Որ թէեւ կաղ՝ բայց իր Երկրին տէրն է հպարտ,
Բախտակորոյս տղան սա խուլ՝ սակայն զուարթ՝
Որ կ'ոստոստէ Արովեանի սրտին վրան,
Կամ գէթ սա կոյրն՝ որ կ'ըմպէ օդն արմենական,
Ծառուղիին մէջ Արովեան...

Ա՛հ, Արովեա՛ն, պողոտայիդ մէջ ըլլայի՛
Ուր մի՛շտ բոմբիւն, մի՛շտ բազմութիւն, կայ մի՛շտ գարուն.
Հո՛ն, ծառերուդ բուներուն տակ, եւ ոտքերուն
Տակ թռններուդ՝ ըլլայի հայ հատի՛կն հողի...
Ա՛հ, ըլլայի՛ այնտեղ՝ հիմա՛ եւ յաւիտեա՛ն,
Պողոտային մէջ Արովեան...

Ս Ե Ի Ա Ն Ա Փ Ի Ն

Սեւանափին վրայ նստած ձկնորսն եմ ես երջանիկ,
 Որ եկեր է իր օրուան եւ փափաքին վաղ այգուն՝
 Գուրգուրանքով մ'անհամբեր, շառայլին հետ անդրանիկ,
 Ուսին՝ ուռկանն իր կտաւ, յոյսի ուռկանն՝ իր հոգւոյն...

Լաճ մ'իմ նօթի ու ծարաւ: Բայց, ո՛հ, Սեւանն իմ դիմաց
 Խոստո՞ւմ մ'է ճոխ սեղանի՝ որ պահ մը ետք, մէջն իմ տան,
 Ախորժիս դէմ Շարայի՝ պիտի բացուի աղանձած
 Իշխաններու եւ հացի տեսարանով գիւղական:

Չորս դիս՝ ուղորտ հէքեաթի: Օդն համբոյրի պէս քաղցր է.
 Ծովն՝ երազի հրաւէ՛ր իմ աչքերուն եւ հոգւոյն...
 Ձիւն ալիքի եւ սիւքի հօտ մը ինծի՛ կը վազէ,
 Եւ ես կ'ըլլամ անսովոր հովիւն հովուն եւ ծովուն...

Տենչիս ազահ շարժումով մինչդեռ արծոյս արձակած
 Սեւանի լոյծ պարտէզին հարստութեան մէջ յասպիս՝
 Ձկնաքաղի մը առատ ես կ'սպասե՛մ յուսարժարծ,
 Սեւանամո՛յն քիչ առ քիչ կ'ըլլան աչքերս եւ հոգիս...

Սեւանն ահա՛ սփռուած տօնասեղան մ'է լազուարթ,
 Հիւր ենք որուն՝ նայեատներն, ես ու սարերը շուրջի.
 Գինի՛ է ջուրն իր համեղ, փրփուրներն իր՝ վարդ ու զարդ,
 Եւ դիւթահամ դահամունք՝ կարմրախայտերն հիւթալի:

Եւ հոգեւին կ'արբենամ իր գինիով դիւթային,
Ձոր կը ձօնեն նայեալներն իրենց ափով փրփուրէ՝
Հայրենական ծարաւիս, եւ իմ աչքերս կը լեցուն
Մեծ Սեւանով՝ որ գոյնի եւ ծաղիկի մեծ տօն մ'է...

Սեւանը տօ՛ն մ'է լոյսի եւ գոհարի դիւթարծարծ՝
Ուր փրփրազգեստ նայեալներն ալիքի պար կը կայթեն,
Որուն ի տես շրջակայ կարծես լեռները յանկա՛րծ
Ողջ ասպետներ դառնալով՝ ծափ կը բամբռեն շամբշօրէն...

Մինչդեռ եկե՛ր էի ես ձկնորսութեան մը համար,
Հեշտ ցանցին մէջ Սեւանի, օ՛, սի՛րտըս է որսացուեր.
Բայց հմայքէն անոր բիլ՝ ա՛լ կը խլեմ զայն դժուար,
Ձի դափնիովն աստղերուն օրն է արդէն պսակուեր:

Թէեւ ուռկանն իմ՝ դառա՛րկ, բայց կը դառնամ ես ա՛լ տուն՝
Հարուստ եւ կուշտ եւ զուարթ ամբողջ կեանքի մը համար,
Եւ, հրաշալի՛ ձկնորսում, հոգւոյս արծոյլն՝ ակաղծո՛ւն
Անմեռ յուշով Սեւանի եւ կապոյտովն իր անմար...

Դ Է Պ Ի Ե Ր Ե Ի Ա Ն

Այս առտու, օդն է համեղ ու շէկ՝ այտի պէս մանկան...
Մանկան մաքուր շունչի պէս, զեփիւռը՝ քաղցր ու թեթեւ...
Ջանգուն զանգե՛ր կը զարնէ... Հագած փրփուր եւ արեւ՝
Ջանգուն վէտ վէտ կ'ոստոստէ, պարուհիի մը նման...

Բեռցած կարօտս հայրենի եւ շառ ծուկերը իշխան՝
Կը նաւարկէ՝ առագաստս, ըղձանքի պէս բացած թեւ,
Ալիքներուն եւ հովուն ինքնամատոյց զերդ տերեւ,
Եւ զիս՝ ճամբո՛րդ նորագաղթ, ա՛լ կը տանի Երեւան:

Իբրեւ իշխան մը՝ կ'անցնի՛մ կարծես մէջէն հէքեաթի...
Ծաղկածորէն ետք՝ ուր տօնն այգիներուն կը յորդի՛,
Ոսկիի մէջ բողբոջած ահա՛ Եղվարդը ցորեան:

Հրազդանի զոյգ ափին, հայ հովիւներ ցնծօրէն՝
Իբրեւ ողջերթ՝ ինծի սիրտ ու թաշկինակ կը շարժեն.
— Ցտեսութի՛ւն, եղբայրնե՛ր, այո՛, կ'երթա՛մ Երեւան...

Այս առտու, սիրտս է զուարթ՝ արարատեան օդին պէս...

Շ Ի Ր Ա Կ Ի Մ Է Ջ

Երջանկօրէն կ'երազեմ...: Օ՛, կ'երազեմ որ հիմա,
Այս րօպէին՝ երբ օտար ափի գերին եմ բռնի,
Հայրերուս քով հիմա հոն՝ հանդին վըրայ Շիրակի,
Հողագործ մ'եմ՝ հարազատ հայրերուս պէս հրաչեայ...

Շիրակի մէջ՝ շինական աշխատանքի խնջո՛յք կայ...
Իր ոսկիով ու ջերմով՝ ահա՛ արևւ մը բերրի
Կ'ոռոգէ արտ եւ արօտ, մինչ ժիր վաշտեր մշակի
Քրտինք եւ ճիգ կը ցանեն՝ վաղն հնծելու գա՛նձ մ'ոսկեայ...

Գոչի՛ւն, բառա՛չ եւ մայի՛ւն, ցորենարտի շշնկո՛ց.
Եւ Ախուրեա՛նն որ անդու իր դաշնակով ալեկոծ՝
Այդ համերգին գիւղական կը ձայնակցի՛ անարգել...

Եւ մինչ չորս դիս նորօրեայ մեքենաներ կը թնդան,
Ե՛ս՝ պարզ ու բոկ ու գեղջուկ, հայրերուս պէս նախնական՝
Կ'ակօսեմ արտս արօրով — հոռովել հօ՛, հոռովե՛լ...

Տ Ո Ւ Ն Ս

Արմենակուռ ժայռին վըրայ՝ իմ տունս ահա՛.—
Անմահորէն կը բարձրանայ սօսիներուն
Արմատներէն — որ իր հիմքերն են հնօրեայ —
Մինչեւ երկինք՝ աստուածակերտ իր երդն անհուն...

Իմ տունս ահա՛, որ դարերով ու դաշտերով
Ու քարերով կը տարածուի արեւելքէն
Մինչ արեւմուտքն այն քաղցր հողին, հողին այն ծով,
Որուն անունն է Հայաստան անվերջօրէն...

Օ՛, կեանքն այնտեղ հոգւոյս համար տօ՛ն է միայն,
Ջի գողթնական գիրգ այգիներն են գինետուն,
Եւ Շիրակի ցորենարտերն՝ հարուստ սեղան,
Ուր կը ճաշեմ հացն հայրերուս համե՛ղ հոգւոյն...

Լուսաւորչի աստղով՝ որ լա՛մբս է մշտահուր,
Ցայգուն՝ ցեղիս դիւցազնավէպն ես կը կարդամ.
Մինչ օրուան մէջ՝ լո՛կ կը շնչեմ օդն հայաբոյր
Եւ կ'ունկնդրեմ ծղրիթն ու ծիտն՝ ինձ բարեկամ:

Եւ Արարատն՝ աթո՛ռս է բարձր, ուր կը նստիմ
Անհունին մօտ եւ աստղերուն՝ երազանքի.
Եւ հայկական հողը՝ մահի՛ճս է մտերիմ,
Ուր կը նիրհեմ հայրերուս սիրտը բա՛րձ ինձի:

Հէքեաթաւուրց ժողովուրդիս չափ՝ տունս է հի'ն,
Բայց անոր պէս նաեւ միշտ նո'ր եւ կենդանի'。
Ու հակառակ հովին, հուրին եւ հեղեղին,
Ան մի'շտ առողջ՝ զի Հայկի ողջ սրտով է լի:

Հայ հանճարին պէս գեղաշուք է մշտապէս,
Եւ հայ ճակտի հպարտութեան պէս՝ բարձրաբերձ.
Եւ անվկա'նդ՝ հայ հաւատքի ամրոցին պէս
Զոր դարերուն խոյր ի զո'ւր խոցեց, կրծեց...

Հայ աշխարհի տարերց վրրայ՝ իմ տունս ահա՝
Յաւերժաձիգ կը բարձրանայ հայ Անցեալէն
Եւ Հոգիէն — որ հիմքն են իր ապառաժեայ —
Մինչեւ արեւն ու Ապագան աստուածեղէն...

ՆԿԱՐ ՀԱՅ ԳԻՒՂԱԾԱԳԻ

Մշուշի մէջ ընկղմած Գիւղի անդո՛րր եւ ստուե՛ր:
Մութը տակաւ կը մաշի՛, առկա՛յծ է ալ լուսընկան.
Ահա՛ իրար զանգ առ զանգ կ'արծագանգեն արթորներ.
Կը շիկնի՛ օդն՝ հեռաւոր երեւոյթէ մը դեղծան...

Կը կոչնակէ երբ մատուռն Արեւագալն օրհնարեր՝
Աչքերու պէս թարթ առ թարթ պատուհաններ կ'արթննան.
Հօտ մը՝ հերմակ ծուխի պէս՝ կը համբառնա՛յ սարն ի վեր,
Մինչ բիւր երգեր կ'այգանան արդէն ծխան առ ծխան...

Եւ Գիւղն ահա, հարսի՛ պէս...: Կը փայլին Բահ ու Բրիչ՝
Կանաչին մէջ, իրր աստղեր: Եւ Ջա՛յն, Մայի՛ւն ու Ճռի՛նչ,
Որ կը լայննա՛ն, կ'ամբոխուի՛ն...: Ամենուր՝ տօ՛ն Նոր Օրուան...

Եւ ազատ լաճ մը գեղջուկ — որ կրնայի ըլլալ ե՛ս,—
Մազերն ու սիրտն՝ արեւուն, դաշտերուն մէջ նայիրեան՝
Զի գիտեր ո՛ւր կը վազէ, ինչո՛ւ կ'երգէ ծիտի պէս,

Մինչ լոյսին մէջ՝ արթնցած գիւղի կեանք, խի՛նդ եւ հանդէ՛ս...

ՆԿԱՐ ՀԱՅ ԳԻՒՂԱՄԱՐԻ

Արեւը նուռ մ'է կիսուած որ կը ծախսէ ծիրանի...
Բարիք բռցած սայլերով, ու թափօրով ցնծաշէն՝
Յոգնաթաթաւ Աշխատանքն ե'տ կը դառնայ դաշտերէն...
Գիւղն օրհներգով ու ծափով զայն դռնբա՛ց կ'ընդունի...

Եկեսցէին հետ առկայծ՝ նուռը տակաւ կ'սպառի՛...
Կ'երազանա՛յ Գիւղն հիմա խունկի նման, եւ արդէն
Կ'ըլլայ հէքեաթ...: Հոս ու հոն՝ փոքր արեւներ կը ցաթեն,
Եւ հիւղերուն, բոյներուն կ'իջնէ մետաքս մ'անդորրի...

Ծխաններու բուրվառներն ա՛լ կը ծիրին ծիր առ ծիր,
Մինչ շուքի վաշտ մը մանիշ կը նուաճէ գիւղը հիր,
Եւ ծայնածոր ծղրիթներ կը կարկաչեն ցնծալիք...

Եւ տեղ մը այժմ՝ անկասկած գաղտնի ակի մը ափին՝
Հովիւ մը հայ, սրտաչոք, աստղերուն տակ առաջին՝
Հովուուհիին կ'ընծայէ շիկնոտ համբոյրն իր ծաղիկ,

Մինչ Աշխատանքն՝ անդերուն եւ հիւղերուն կը նիրհէ...

ՀՐԱՊԱՐԱԿԻՆ ՎՐԱՅ ՇԱՀՈՒՄԵԱՆ

Բարերաստ օր մ'անկասկած պիտի անցնի՛մ, իբր մարտիկ,
Հրապարակէն՝ ուր, ժայռի մը գէնիթին մարմարեայ,
Որպէս ամրոց մը անառիկ՝
Շահումեանն է բարձրացեր արծըւօրէն տիրական,
Արքայի պէս՝ ոտքը յեց երեւանի սրտին վրայ,
Հրապարակին մէջ Շահումեան:

Ապագային բեւեռած իր աչքերուն մէջ ծարաւ՝
Տեսի՛լքը կայ Յազթու թեան, որուն համար՝ կեանքն համբուն՝
Մէն մի քայլին ան կռուեցա՛ւ.
Որուն համար տակաւին՝ զօրաւարի մը նման՝
Սուսերամերկ կը կռուի՛ բանակին դէմ դարերուն,
Ռազմադաշտին մէջ Շահումեան...

Դրօշակի՛ր երկնասլաց, եւ փողահա՛ր Ռահվիրայ,
Փոթորկազոյ՝ ետեւէն իր կը կանչէ հայկածին
Նոր բանակները ապագայ.
Իր աչքերով մշտաբաց ան ցոյց կուտայ սեպ ճամբան՝
Ուրկէ անցա՛ւ ինք խիզախ, ուրկէ կ'ուզէ՛ որ անցնին
Նոր սերունդներն ալ Շահումեան...

Հոնկէ անշուշտ արիւնի օր մ'անցնիմ ե՛ս ալ պիտի...
Եւ երբ ծունկի՛ իր անժանգ սուրին առջեւ կայծակէ՝
Ընեմ երդումն իմ ռազմիկի,
Հոգիներու ան դարբի՛ն՝ իր ամպիօնէն՝ մարտական
Գաղափարի սուրն իր կուռ պիտի անշո՛ւշտ ինձ նետէ՝
Հրապարակին մէջ Շահումեան:

Երբ համբուրեմ ապառաժն իր արծանին դիցադէմ
Պիտի ինծի երկարէ՛ անմահ սկիհն իր հոգւոյն,
Որուն մէջէն պիտի խմե՛մ
Ատելութեան մոլեխինդն ու վրէժի սեւ գինին,
Եւ անյագուրդ ճաշակե՛մ — հաղորդութի՛ւն հայկազուն —
Շահումեանի նշխար հոգին...

Եւ օր մ'ալ երբ, կռուէն ետք, սրտէն խոցուած հերոսի
Անցնի՛ դագաղն իմ համեստ՝ քու առջեւէ՛դ, քու ճամբէ՛ն,
Որ երկնին տակ է հայրենի,
Կը հաւատա՛մ որ գահէդ պիտի սփռես իր վրբան
Բուռ մը համբո՛յր քուռ մը փա՛ռք, եւ զիս օրհնե՛ս հայրօրէն՝
Իբրեւ որդիդ, ո՛վ Շահումեան...

ԱՐԱՓԱԾԻ ԿՈՂՆ Ի ՎԵՐ...

Կը բարձրանամ՝ այգուն հետ՝ Արագածի կողն ի վեր...
Պապերս ինչպէս գառներու հօտովն իրենց ծիւնաւէտ՝
Կը բարձրանամ ես այսօր անոնց յուշին առնիթեր,
Երազներուս, տենչերուս եւ յոյսերուս հօտին հետ...

Աստուածամերձ իր սարին մաքրութեան մէջ կենսաբեր՝
Ծեր թոքերէս կը թօթուեմ օտար օդերն ախտաժէտ,
Կը բանամ սիրտս, կը շնչեմ հայրենի հողն ու եթեր՝
Որոնցմով յաղթ իմ նախնիքս հոն սնանիւր են յաւէտ:

Լուսաւորչի սուրբ Աջով՝ իր կանթեղին տակ անմար՝
Կարծես կ'օծուիմ հարազատ ու նոր կեանքի մը համար,
Եւ հայրերուս հին հոգւոյն ա'լ կը ձուլուի նոր հոգիս...

Եւ Սուրբին խո՛ւնկ օրհնութեամբ թագադրուած ես հովի'ւ,
Արագածի գահոյքէն՝ ազգիս անմահ հօտն անթիւ
Արքայօրէն կ'արածեմ, եւ կ'իշխեմ լայն իմ հողիս...

ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԴԱՇՏԻՆ ՄԷՋ...

Ալ վերջապէ՛ս, տարագիր թափառումներ, օրեր վերջ,
Հովի նման կուգամ ման արարատեան դաշտին մէջ,
Ուր՝ հէքեաթ օր մը՝ հայրերս բնակեցան իբր աստուած,
Ուր այժմ հանգի՛ստ կը ննջեն՝ հողի՛ն ձուլուած, փաթթուած...

Ու դափնիի եւ փուշի այս դաշտին մէջ Պատմութեան,
Ես՝ կարօտով բեռնաւոր՝ երանաքա՛յլ կուգամ ման
Նախնիքներուս թեւանցիկ եւ անոնց ողջ անցեալին,
Ու կը լսեմ ընդերկրեայ անոնց խօսքերն ու հոգին...

Ու կը յաժիմ ծաղիկի եւ արուեստի ընդ մէջէն՝
Որ բողբոջած են անոնց տաք արիւնէն եւ խոհէն.
Կը համբուրեմ սա ցորեանն՝ որ անոնց սիրտն է ծաղկուն,
Կը գգուեմ հողն՝ որ իրօք անոնց մարմինն է անհուն...

Երբ ցայգ մ'աշնան հակելու ա՛լ մօտ ըլլայ հասկըս ծեր,
Պիտի մահիճն իմ վերջին փոսեմ անոնց քովն ի վեր՝
Սօսիին տակ զոր անոնք օր մ'ինձ համար տնկեցին,
Որ իրենց պէս՝ նաեւ ե՛ս հանգչիմ խաղաղ եւ հեշտին...

ՄԵՍՐՈՊԱՇՈՒՆԶ

Ա.

Թոյլ տուր ինձի, ո՛վ Մեսրոպ, ոսկեդարեան ո՛վ սուրբ հայր,
Որ ես՝ այս մութ դարուն մէջ խրած մէկ թուրդ մոլար՝
Մտիս խոնարհ այս որդին վեհ անունովդ մկրտեմ,
Թեեւ չըլլա՛յ արժանի ան դափնիին այդ վսեմ:

Ներե՛ որ իր խեղճութիւնն եւ մերկութիւնն երկրաւոր
Պարեգօտեմ երկնաւոր ծիրանիովդ կամ անոր
Շուքո՛վ գեթ դոյզն, եւ այնպե՛ս զայն ընծայեմ երկիւղած՝
Հայ Դպրութեան տանարին, ուր կը տողա՛ս իբր Աստուած...

Եւ միւռոնե՛ անունովդ, աջիդ խուցկովն օրհնե՛ զայն՝
Այս նոր մասեանս հայերգակ — հայ հոգիի՛ խնկաման.
Զայն ընդունե՛ խորանիդ իբրեւ կանթեղ ինքնուէր,
Ուր՝ բո՛րբ արիւնս ըրած ձեթ՝ լպստումիս մումն եմ վառեւ...

Բ.

Աստուածաբուի տառերուդ անչափելի՛ սիրահար՝
Զայն գրեցի, ես թեւ դեռ նորահա՛ս գրչահար՝
Որուն սակայն կադ գրչին, եւ սրտին մէջ թոթովուն՝
Ստեղծագործ շնորհեդ կաթեցիր տո՛ղ մը բեղուն...

Անհուն շունչեդ հիւլեով մ՛անհուն եղած ես լեցո՛ւն,
Ամուլ իմ միտքս եղած բերրի փոփ՛ն փոքրագոյն՝
Տիտանական հանճարիդ ժայռէն ինկած գանկիս մէջ,
Եւ սիրսս՝ հոգւոյդ հնոցէն բռնկած խուցկի շի՛թ մ՛անցեջ,

Եւ ես յանկարծ շնորհովդ դարձած հարո՛ւս եւ յուրի՛,
Դարձած Բանի գիւտարա՛ր եւ պարտիզպա՛ն Արուեսի,
Մշակեցի այս մատեանն իբրեւ այգի մը՝ որուն
Ոռոգեցի ախօսներն յորդ աւիւովն իմ հոգւոյն:

Պարուրեցի՛ իր եջերն անկելո՛ծ բոյրովն իմ սիրոյն,
Եւ իր մէն մի բառն ու տողն ես թորեցի հայարիւն
Նրալներէս ու կեանքէս, մէն մի տաղին, ո՛վ Մեսրոպ,
Դատարկելով Հայու սիրտս ամբողջ տոփ առ տոփ...

Միտքս՝ ձիրքովըդ յղի, զայն երկնեցի այգ ու ցայգ՝
Իբրեւ սրինգ մը՝ որուն եղան շունչ, կեանք եւ նուազ
Հայ հոգիիդ տոփներն եւ այբուբենիդ հայկազնեան,
Սրի՛նգ՝ որով երգեցի իմ հայերէ՛նս երկնաձայն...

Գ.

Ու տառերուդ լոյսին մէջ թաթխած գրչով մը վնիս
Եւ զգացմամբ մը՝ արբժի՛ն սուրբ գինիովն իմաստիդ,
Սեւեռեցի՛ բառ առ բառ, եւ մերթ փանդակ առ փանդակ,
Հայրենիքիս եւ Յեղիս եւ Լեզուիս Սերը միակ:

Բայց եւ իր հետ, իր մէջէն եղերգեցի՛ լաց առ լաց՝
Այս ցեխ դարուն եւ հողին գայթա՛ծ, խրա՛ծ, մոլորա՛ծ
Սերունդիս կեանքն ոգեւար, որ գիրքս ըլլայ հայելին
Անոր Հոգւո՛յն առկայծուն եւ Պատմութեա՛ն ողբագին...

Հոն պատմեցի՛ հայրենի կարօն եւ յոյսն Սփիւռքին՝
Որ կ'որոնէ փրկութեան աստղն երկնքին մէջ մթին...
Եւ երգիս մէջ թէ ողբիս՝ իմաստնօրէն ես դրի
Ինչ որ ոնիս գանձասան մէջ ունէի իբր ոսկի,

Եւ իբրեւ խոհ ու գոհար՝ խոր խեփորին մեջ մտիս,
 Եւ լաւագոյն սրտիս մեջ՝ յոյզի նարդոս եւ նարկիս,
 Որ արժանի ան ըլլայ տանարի՛ն Հայ Դպրութեան՝
 Ուր իբր Աստուած կը շողան, պիտի շողան յաւիտեան...

Դ.

Հայր, բարունակ օրերուս ինձ կտակած քանկ տառերդ
 Այժմ՝ արիւնովս ես օծած՝ քեզ գոհութեամբ կուտամ ես,
 Քայլեր տարած անոնցմով քերթողական տղերու,
 Եւ կամ հիւսած դրասանգ ու տալի լար հայերգու:

Համեստ այս կուրքիս ժառանգ հոս կը թողում թողներուս,
 Հպարտ յոյսովն որ՝ մեջեն հայ աչներուս եւ հոգւոյս՝
 Պիտի անոնք ամեն օր սիրեն միտք քիչ մ'աւելի
 Իրենց Երկիրն ու Լեզուն ու Յեղն յաւե՛տ կենդանի...

Եւ հեգօրեն կը ժշիմ սիգա՛լ, բերկրի՛լ, որ թերեւս
 Անով կրցայ մեծ ազգիս՝ պզտիկ Հայու մեծ պարտքիս
 Վճարել գեթ մա՛ս մը փոքր, եւ պապերուս յոյսերուն
 Լայն ածուկն հո՛ղ մը դոյզն ընել այգի՛ մը պտղուն...

Եւ կը խորհիմ որ թելիդ հովանիին տակ, մե՛ծ Հայր,
 Պիտի խոնջ ցայգ մ'ինձ տուի՝ — տրտնուր քաղցր եւ արդար,—
 Պարտազերծի մը հանգոյն ա՛լ սրտագոհ եւ անդորր՝
 Կնքե՛լ աչներս եւ մատեանն իմ օրերուս ալիւ որ...

Գահիրե, 1944—1945

1. V

ՅԱՆԿ

Նախաբան	5	Հայաստանին	38
Ս Է Ր Ե Ր		Հայրենիքիս դիմաց	39
Առաջին բառս	6	Ուխտ	41
Աւաղում	7	Հայաստանի բնակարար	42
Ո՛վ հայ, խօսէ հայերէ՛ն...	8	Փափաք	43
Հա՛յր, հայերէ՛ն սորվեցուր...	9	Միւս ճակատագիրս	44
Անդրադարձում	10	Պատմութիւն հայոց	45
Գրէ հայերէ՛ն...	11	Հայը	48
Գինեծօն՝ հայ լեզուին	12	Պատուէր	49
Հայաստանի պոէտներուն	14	Ի՛մ հայրենիքս	50
Ո՛վ այբուբենք	16	ՅՈՅՍԷ ՀՈԳԻՈՎ	
Ուսուցիչներուս	17	Կ'ըսեն՝ թէ հո՞ն...	51
Հայ դրօշին	18	Սրտագեղում	53
Հայ կինը	19	Վաղուան հաւատք	54
Երեւան	20	Վերջին նաւակայք	55
Հայ օրաթերթը	21	Ճամբաներ	56
Հայ զինուորին	22	Զարթօնք	57
Հայ դպրոց	23	Հայրենադարձ	58
Հայ գրաշարին	24	Ողջերթ ապագայ	60
Ո՛վ հայութիւն...	25	Կանխապրում	63
ԱՏԵԼՈՒԹԻՒՆ		ԾԱՐԱԻ ՈՒ ՔԱՂՑ	
Մէկ միլիոն հայ	27	Աւետեաց երկիր	64
Կոտորածին	28	Հայաստան ու ես	65
Երկրաշարժ	29	Հայրենիքիս քարտէսին	
Ակռայի դէմ ակռայ...	30	դիմաց...	67
Որբերը	31	Նոր տապան	68
Զմնացի՛ն ալ որբեր...	32	Ծարաւ	69
ՀԱՐԵՆԻՔԻՍ ՀԵՏ		Վայրի սէր հողիս համար	70
Հայրենասէր այս գրիչս...	33	Կարօտ լեզւի նայիրեան	71
Նիզակը	34	Կանչ	74
Հայաստան	35	Քաղց	75
«Խօսում է երեւանը...»	37	Խօսք՝ հայրենիքիս	77

18-1952

Պատկեր՝ ըստ երազիս	79	ԿԱՐՄԻՐ ՎԷՊ	
Զղջում	80	Օգնակոչ	105
Հայրենաբաղձ	81	Արարա՛տ, Արարա՛տ...	107
Ծնունդս	83	Վաղնջական բնագդ	109
Հիսսիսաստղը	84	Դէպի հող	111
Հայրենաբեր եկուորին	85	Մենք ե՛տ կ'ուզենք...	113
Դագաղս	86		
Արեւելքս	87	ՏԵՍԻԼՔՆԵՐ	
Գերեզմանս	89	Հիմա այնտեղ...	118
Հողս	90	Պտոյտ՝ երեւանի մէջ	119
Արարատին	91	Պողոտային մէջ Աբովեան...	121
Մե՛րը նորէն, Արարա՛տ...	92	Սեւանափին	123
ԱՐՑՈՒՆՔԻ ՊԱՀԵՐ		Դէպի երեւան	125
Ողբ	93	Շիրակի մէջ	126
Դժբախտ մտածում	95	Տունս	127
Ճակատագի՛ր իմ հայու...	96	Նկար հայ գիւղաժագի	129
Հարուստն եւ աղքատը	97	Նկար հայ գիւղամարի	130
Ենթադրութիւն	98	Հրապարակին վրայ	
Ցաւ	99	Շահումեան	131
Անդրշիրիմեան հաւատք	101	Արագածի կողն ի վեր...	133
Կասկած ու վախ	102	Արարատեան դաշտին մէջ...	134
Մահուան սարսափ	103	ՄԵՐՈՎԱՇՈՒՆ	135

1771 E 014-100

ՏԳ. ՍԵՆՔԿ - ՄԵՍՐՈՒՊ

ԳԵՆԵՐԵ

A ^{II} 66838

ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ՆԱԽՈՐԴ ԵՐԳԵՐԸ

ԳԱՂՏՆԻ ՃԱՄԲԱՆ (1938)

ՄԵՂՐԱՆՈՒՍԻՆ (1943)

Հեղինակի հասցեն՝

Jacques S. Hagopian

c/o Pharmacie S. Hagopian

Rue Choubrah, 85

Le Caire.

ԻՐՐԵԻ ԳԻՆ՝ 40 Ե. Դ.

PRINTED IN EGYPT BY

SAHAG-MESROB PRESS,

25 Sharia Tewfik, Cairo, Egypt.

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

220066838